

KOMMITTÈNS EGNA
UNDERSÖKNINGAR

13 Enkät till socialnämnder om deras arbete

13.1 Enkäten

En av kommitténs uppgifter var att undersöka hur de regler som kom till genom 1998 års vårdnadsreform tillämpas av socialnämnderna. Utvärderingen skulle inriktas på hur socialnämnderna har klarat sina nya arbetsuppgifter och vad reformen har inneburit för strävandena att föra bort vårdnadsfrågorna från domstolarna. Kommittén skulle också undersöka hur bestämmelserna om barns rätt att komma till tals tillämpas av bl.a. socialnämnderna. Härutöver hade kommittén ytterligare frågor att ta ställning till, som berör socialnämndernas arbete, t.ex. om kommunerna i framtiden bör vara skyldiga att erbjuda samarbetsamtal och godkänna avtal även beträffande barns försörjning och om det finns anledning att ändra reglerna rörande rätten att väcka talan då det gäller barnets umgänge med närstående (dir. 2002:89).

För att få en närmare belysning av socialnämndernas arbete och inhämta underlag för kommitténs ställningstaganden tillställde kommittén ett urval av socialnämnder en enkät med frågor om samarbetsamtal, avtal om vårdnad, boende och umgänge, utredningar om vårdnad, boende och umgänge, situationer där umgänget ställer särskilda krav, umgänge med närstående samt kunskap/utbildning.

Enkäten tillställdes 20 stora kommuner, 20 medelstora kommuner och 20 mindre kommuner. Inom varje grupp gjordes en fördelning över landet samt efter kommuntyp¹. I Stockholms stad handläggs de aktuella ärendena hos stadsdelsnämnderna, varför varje stadsdelsnämnd tillställdes en enkät. Sammanlagt skickades därmed 77 enkäter ut. Kommittén fick, under hösten 2003, svar från 66 av socialnämnderna/stadsdelsnämnderna, vilket ger en svarsfrekvens på 86 procent. Urvalsmetod samt svarsfrekvens gör att undersöknings-

---

¹ Uppgift om kommuntyp erhöles från Svenska kommunförbundet.

resultatet bör kunna sägas ge en representativ bild av situationen i rikets samtliga kommuner.

13.2 Svaren från socialnämnderna/stadsdelsnämnderna

13.2.1 Sammanställningen av svaren

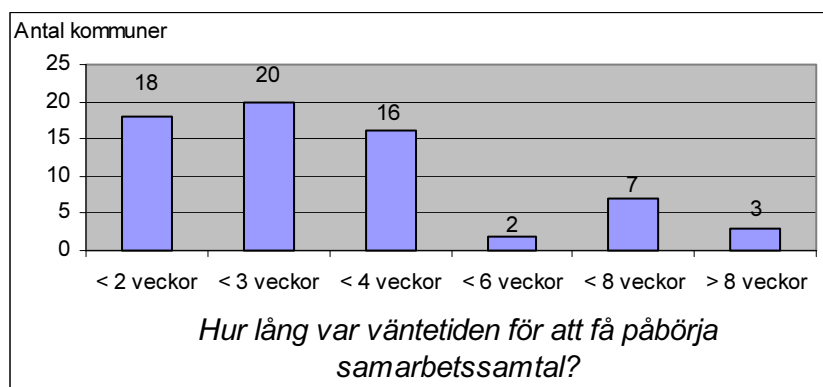
I det följande redovisas enkätfrågorna i rubrikerna och sammanställningen av svaren under rubrikerna. I några fall har två eller flera enkätfrågor lagts samman under en rubrik, t.ex. "Tidsbegränsade avtal" och "Riktlinjer från domstolarna".

Ett fåtal frågor och svar redovisas inte här. Anledningen till detta är att frågorna uppfattats olika i olika kommuner och att svaren därför inte utan vidare går att jämföra.

Det praktiska arbetet i socialnämnder/stadsdelsnämnder sköts av en förvaltning. Enkäten har som regel besvarats av handläggare inom socialförvaltningen/stadsdelsförvaltningen. I det följande används "kommuner" som samlingsnamn vid svarssammanställningarna.

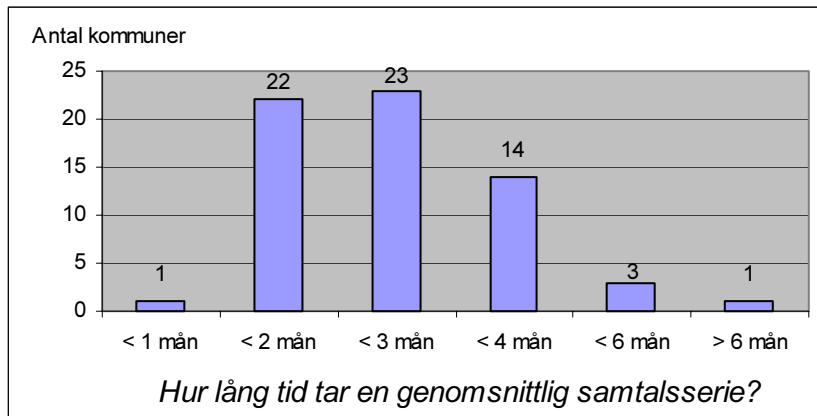
13.2.2 Samarbetssamtal

Hur lång var väntetiden för att få påbörja en samtalsserie?

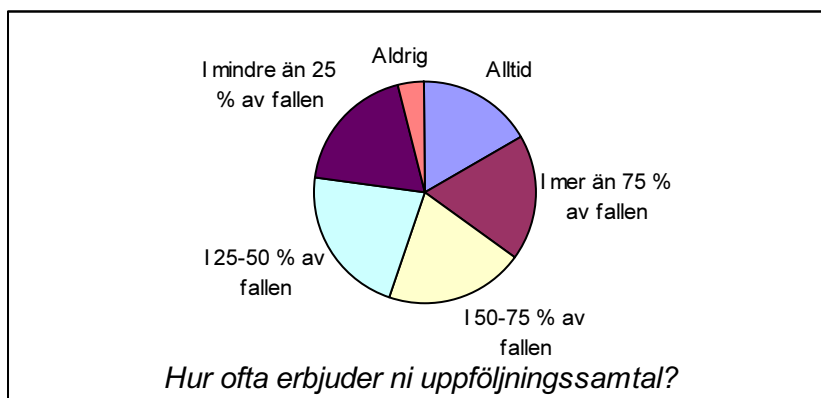
I drygt hälften av kommunerna var väntetiden för att få påbörja en samtalsserie mindre än 3 veckor och i ytterligare 16 kommuner var väntetiden omkring 4 veckor. I 3 kommuner var väntetiden över 8 veckor. 1 av dessa kommuner angav att den var 4–5 månader.

Hur lång tid tar en genomsnittlig samtalsserie?

Beroende på föräldrarnas problematik varierar naturligtvis omfattningen och längden på samtalsserierna. Medan något föräldrapar kan komma överens efter ett samtal kan ett annat föräldrapar behöva många samtal och kanske ett samtidigt utprovande av umgängesform. Fler än 9 av 10 kommuner angav att en genomsnittlig samtalsserie genomförs inom 4 månader. Omkring två tredjedelar angav att en genomsnittlig samtalsserie tar mindre än 3 månader.

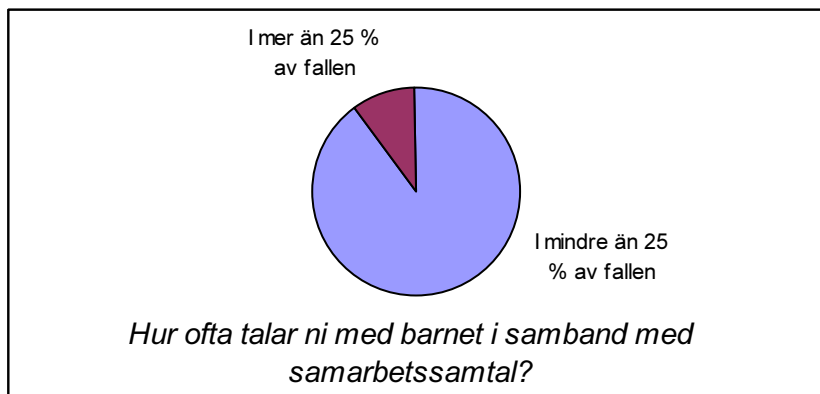
I hur många fall erbjuder ni föräldrarna uppföljningssamtal efter någon tid?

Det varierade mycket bland kommunerna när det gäller frågan om att erbjuda föräldrarna uppföljningssamtal.

Drygt en tredjedel angav att de i mer än 75 procent av fallen eller alltid erbjuder uppföljningssamtal. 4 av 10 kommuner angav att de erbjuder uppföljningssamtal i omkring hälften av fallen (dvs. i 25–50 procent av fallen eller 50–75 procent av fallen). Omkring en fjärdedel av kommunerna angav att de erbjuder uppföljningssamtal i mindre än 25 procent av fallen eller aldrig. 3 kommuner uppgav att de aldrig erbjuder uppföljningssamtal.

I hur många fall talar ni med barnet i samband med samarbets-samtal mellan föräldrarna?

Det är inte vanligt att samtalsledaren talar med barnet i samband med samarbetsamtal mellan föräldrarna. 9 av 10 kommuner angav att så sker i mindre än 25 procent av fallen.

Några kommuner angav att det beror på åldern på barnet. Det händer att de har samtal med äldre barn och ett par kommuner angav att de alltid talar med äldre barn i samband med samarbetsamtal mellan föräldrarna.

En kommentar i sammanhanget var att samarbetsamtal anses vara ett vuxenforum och det är mer i undantagsfall som det anses vara lämpligt att tala med barnet.

Förekommer det att ekonomiska frågor medför att föräldrarna har svårt att enas? Om ja – vilken typ av ekonomiska frågor?

Endast en kommun svarade nej på denna fråga. De övriga angav att ekonomiska frågor kan försvåra en överenskommelse mellan föräldrarna. Några angav att det "i hög grad" försvårar för föräldrarna att komma överens. Framför allt gäller det frågor om fördelning av olika bidrag, t.ex. underhållsbidrag, bostadsbidrag och barnbidrag. Drygt två tredjedelar av kommunerna angav att frågor kring detta kan försvåra för föräldrarna att komma överens. Särskilt verkar det gälla vid diskussioner om växelvis boende, vilket en tredjedel av kommunerna angav. Bidragsreglerna uppfattas ofta som orättvisa, vilket gör det svårt att uppnå enighet mellan föräldrarna.

Andra ekonomiska frågor som medför svårigheter för föräldrarna att komma överens är fördelningen av resekostnader och andra kostnader för umgänge, fördelningen av kostnader för större inköp, kläder, fritidsaktiviteter eller semesterresor samt bodelningsfrågor.

Finns det för- eller nackdelar med ett system där socialnämnden/stadsdelsnämnden erbjuder samarbetsamtal även rörande ekonomiska frågor?

Ungefär lika många kommuner angav för- som nackdelar med ett system där kommunerna erbjuder föräldrarna samarbetsamtal även rörande ekonomiska frågor. Många kommuner kunde se både för- och nackdelar med ett sådant system.

Flera kommuner angav att ekonomiska frågor redan i dag kommer upp och diskuteras vid samarbetsamtalen.

Här anges några av de vanligaste för- och nackdelarna som togs upp.

Fördelar

Ekonomi är en så viktig fråga för många i samband med en separation att detta måste ordnas upp innan föräldrarna kan gå vidare i samarbetet. Många föräldrar har inte råd med en jurist och de klarar inte av att tala om dessa frågor själva. Det är svårt att komma vidare när ekonomiska frågor fortfarande är ett hinder.

Det är viktigt att det som orsakar låsningen mellan föräldrarna kan få möjlighet att bearbetas, oavsett vad det handlar om.

Ekonomi ingår i helhetssynen, men det behövs instrument och mandat att föra dessa samtal.

Det kan vara en fördel om samtliga frågeställningar som rör barnet löses på ett ställe.

Finns det ordentligt specificerade riktlinjer kan det finnas fördelar. Luddig lagstiftning ger stora möjligheter att sabotera ett gott samarbete och att undandra sig ansvar.

Nackdelar

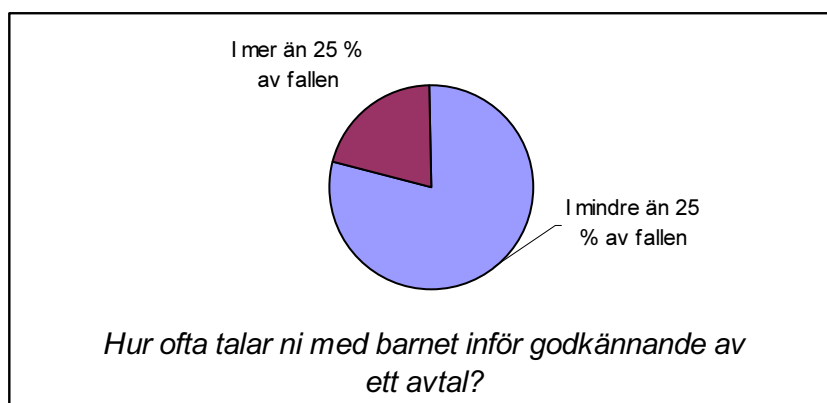
Ekonomiska diskussioner medför ofta att fokus flyttas från barnet och dess behov. Ekonomiska frågor tenderar att "ta över". Det finns också en risk för att konflikten förvärras och att ekonomiska överväganden styr föräldrarnas överenskommelse, i stället för hänsynen till barnets bästa.

Ekonomiska frågor kan vara komplicerade. Det ställer krav på specialkunskaper – ekonomiska och juridiska – hos handläggarna. Denna kompetens finns inte i dag.

Den ökade arbetsbelastningen. Ett sådant system skulle vara resurskrävande och innebära stor tidsåtgång.

13.2.3 Avtal om vårdnad, boende och umgänge

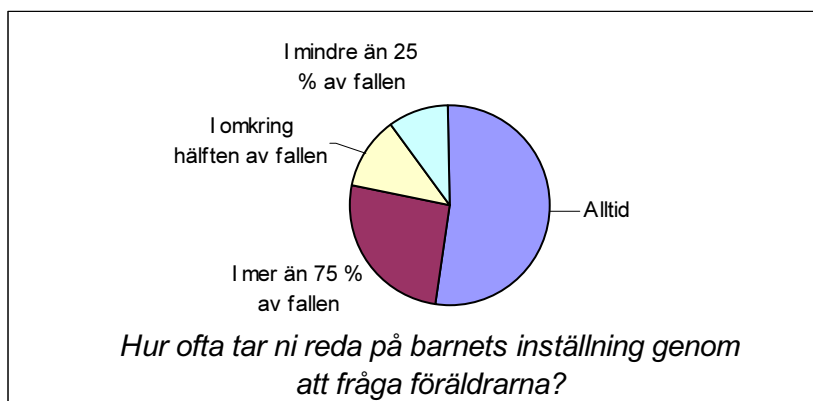
I hur många fall talar ni med barnet innan ni godkänner ett avtal om vårdnad, boende eller umgänge?

Det är inte särskilt vanligt att tala med barnet innan ett avtal godkänns. 8 av 10 kommuner angav att de talar med barnet i mindre än 25 procent av fallen. Liksom när det gäller frågan om att tala med barnet i samband med samarbetsamtal svarade en del kommuner att det beror på hur gammalt barnet är. Några kommuner angav att de alltid talar med äldre barn innan de godkänner ett avtal om vårdnad, boende eller umgänge. Någon kommun svarade att det beror på innehållet i överenskommelsen; rör den boende och/eller umgänge talar de oftare med barnet än om den rör gemensam vårdnad.

I hur många fall tar ni reda på barnets inställning till överenskommelsen genom att fråga föräldrarna om denna (under förutsättning att barnet självt inte tillfrågats)?

8 av 10 kommuner svarade att de frågar föräldrarna om barnets inställning till överenskommelsen i mer än 75 procent av fallen. Mer än hälften av kommunerna angav att de alltid frågar föräldrarna om barnets inställning. Var tionde kommun angav att de ställer denna fråga till föräldrarna i mindre än 25 procent av fallen. Några kommuner angav att det beror på barnets ålder huruvida de frågar föräldrarna om dess inställning eller inte.

Har ni någon gång nekat till att godkänna föräldrarnas överenskommelse? Om ja – vad var anledningen till att den inte godkändes?

Två tredjedelar av kommunerna har någon gång nekat till att godkänna en överenskommelse som föräldrarna träffat. De flesta angav att detta endast inträffat någon enstaka gång.

Den i särklass vanligaste anledningen till att neka ett godkännande var att överenskommelsen inte ansågs vara till barnets bästa. Som exempel angavs växelvis boende för mycket små barn eller då föräldrarna är i stor konflikt, gemensam vårdnad vid allvarligt familjevåld eller upplösning av gemensam vårdnad då det inte finns tillräckliga skäl. Andra orsaker var att överenskommelsen inte var verkställbar, att en av föräldrarna upplevdes ha blivit pressad att

sluta överenskommelsen och att föräldrarna upplevdes sluta överenskommelsen för att kringgå reglerna om föräldraledighet. Som exempel på det sistnämnda nämndes avtal om ensam vårdnad trots att föräldrarna sammanbor.

Innehåller avtal ibland även ekonomiska frågor? Om ja – vilken typ av ekonomiska frågor?

Två tredjedelar av kommunerna svarade att avtalen aldrig innehåller ekonomiska frågor. Bland de övriga angav man att det framför allt rörde sig om resekostnader i samband med umgänge. Några kommuner angav att föräldrarna ibland sluter en överenskommelse, t.ex. rörande fördelning av bidrag, vid sidan av det avtal som godkänns av socialnämnden.

Finns det några för- eller nackdelar med ett system där socialnämnden/stadsdelsnämnden är skyldig att hjälpa föräldrarna att sluta avtal rörande ekonomiska frågor?

Det var fler kommuner som såg nackdelar med ett system där de är skyldiga att hjälpa föräldrarna att sluta avtal rörande ekonomiska frågor än kommuner som såg fördelar. Flera kommuner kunde emellertid se både för- och nackdelar med ett sådant system.

Här anges några av de vanligaste för- och nackdelarna som togs upp. De var ofta desamma som angavs när det gäller frågan om kommunerna bör erbjuda samarbetsamtal rörande ekonomiska frågor.

Fördelar

Ekonomiska frågor riskerar att överskugga och försvåra bra samförståndslösningar avseende barns vårdnad, boende och umgänge – det är därför bra om de kan lösas i tid. Ibland är det först när de ekonomiska frågorna är lösta som föräldrarna kan komma vidare i samarbetet.

Det är en fördel om alla frågor löses i ett sammanhang, på en och samma myndighet.

Om det fanns bra redskap skulle barnens utsatthet minska i de fall de ekonomiska frågorna dominerar. Det krävs dock tydligare riktlinjer/lagstiftning och ökade resurser.

Nackdelar

Det blir de ekonomiska frågorna som styr föräldrarnas överenskommelse om boende/umgänge. Man tappar fokus på barnet och dess behov. Ekonomiska frågor väcker egenskaper hos föräldrarna som gör att de inte ser till barnets bästa utan till egna behov. De framkallar starka konflikter som inte är representativa för föräldraförmågan i övrigt.

Såväl resurser som kompetens saknas för närvarande. Många ekonomiska frågor är alltför juridiskt komplicerade för att socionomer skall förväntas ha kunskap i frågorna. Det kan handla om förmögenheter, aktier, fastigheter, egna företag m.m. Specialistkunskap – ekonomisk och juridisk – krävs för att tillvarata barnets intresse.

Det finns en risk för att konflikterna till slut handlar om detaljer. Ekonomiska omständigheter förändras och avtalen kan bli rigida.

En återgång till den skyldighet som gällde före år 1997 för socialnämnden att fastställa underhållsbidrag är ingen bra lösning. I dessa ärenden var det ofta mycket svårt att uppnå överenskommelser och ofta sattes ”för låga” underhållsbidrag efter långa förhandlingar.

Hur vanligt är det att föräldrar återkommer efter en tid och vill träffa ett nytt avtal?

Det är inte så vanligt att föräldrarna återkommer till kommunen och vill träffa ett nytt avtal. Mer än 8 av 10 kommuner angav att det sker i mindre än 25 procent av fallen.

Tidsbegränsade avtal

8 av 10 kommuner angav att tidsbegränsade avtal sluts i mindre än 25 procent av fallen. Men 4 kommuner angav att tidsbegränsade avtal sluts i mer än hälften av alla fall.

Vanligast var det att sluta ett tidsbegränsat avtal om umgänge och i andra hand boende. Tidsbegränsade avtal om vårdnad var däremot inte så vanliga.

Längden på de tidsbegränsade avtalen varierade mycket; från 2 månader till omkring 1 år. Vanligast var att avtalen gällde mellan 6 månader och 1 år.

Drygt hälften av kommunerna följde upp de tidsbegränsade avtalen. Ofta bestämdes då en ny tid för uppföljningssamtal i anslutning till att det tidsbegränsade avtalet slöts och godkändes. Kommentarer från de kommuner som inte följde upp avtalen var att det är föräldrarnas ansvar att hantera detta.

13.2.4 Utredningar om vårdnad, boende och umgänge

Har utredningarnas karaktär förändrats de senaste åren? Om ja – på vilket sätt?

Nästan 9 av 10 kommuner angav att utredningarnas karaktär förändrats de senaste åren.

Mer än hälften av kommunerna angav att utredningarna blivit mer komplicerade med tyngre problematik. Föräldrarna har oftare större problem nu än förr (t.ex. sociala problem, missbruk, psykisk sjukdom, familjevåld och kriminalitet). I flera fall pågår en barnavårdsutredning, barn- och ungdomspsykiatrisk utredning eller polisutredning parallellt med vårdnadsutredningen. Det är heller inte ovanligt att det förekommer skyddat boende och besöksförbud i ärendena. Familjer med hög konfliktnivå är vidare överrepresenterade. Några kommuner tog också upp problem med kulturkrockar och mångkulturella aspekter.

Många kommuner angav att det blivit allt vanligare att utredningen handlar om barnets boende – och ofta om växelvis boende. Några kommuner angav att boendefrågan ibland snarare syntes handla om ett rättvisetänkande hos föräldrarna än en omsorg om barnet.

Slutligen kommenterades att barnet är i fokus i utredningarna på ett helt annat sätt än tidigare.

Tillgång till beslutsunderlag

8 av 10 kommuner angav att de får tillgång till det beslutsunderlag de behöver i vårdnads-, boende- och umgängesutredningarna.

De som svarade att de inte alltid får tillgång till allt beslutsunderlag de behöver angav att de saknar tillgång till psykiatriska och rättspsykiatriska journaler, uppgifter från övriga sjukvården, kriminalvården, försäkringskassan och polismyndigheten samt förskola och skola.

Hur gör ni för att ta reda på barnets inställning till de frågor som utreds?

En del kommuner svarade uttömmande på denna fråga, medan andra kommuner svarade mer kortfattat. Sammanställningen av svaren nedan är generell och allmänt hållen.

Barn mellan 0–3 år

De minsta barnens situation belyses som regel genom att utredaren ser och träffar barnet vid hembesök hos var och en av föräldrarna, har samtal med föräldrarna och har samtal med referenspersoner, t.ex. förskolepersonal. Samspelet mellan barn och förälder studeras.

Barn mellan 3–6 år

Tre fjärdedelar av kommunerna svarade att de alltid, ofta eller ibland har enskilda samtal med barn i dessa åldrar. Några kommuner svarade att de har enskilda barnsamtal från 4 års ålder, andra att de har sådana samtal först när barnen är i 5- eller 6-årsåldern. Många kommuner angav inte någon specifik ålder. Några kommuner svarade att de använder sig av nätverkskartor och Emma-dockor vid samtalen med barnen.

Barn över 6 år

Från 6 års ålder angav alla kommuner – utom en – att de som regel har enskilda samtal med barnen. 1 kommun angav att de talar enskilt med barnet först från 12 års ålder.

Finns det någon generell åldersgräns för när man inte bör tala med barnet för att ta reda på dess inställning?

Mer än hälften av kommunerna angav att det inte finns någon generell åldersgräns för när man inte bör tala med barnet för att ta reda på dess inställning.

Av dem som angav en generell åldersgräns angav de flesta åldrarna 4, 5 eller 6 år. Några angav 3 år som en generell åldersgräns och en kommun angav 12 år som åldersgräns.

I vilka fall kan det vara olämpligt att ta reda på barnets inställning (utöver en ev. generell åldersgräns)?

En del kommuner svarade inte på denna fråga och en del angav att det inte finns några fall där det är olämpligt att ta reda på barnets inställning.

Av dem som svarade att det kan finnas fall då det är olämpligt att ta reda på barnets inställning angav de flesta att det kan vara olämpligt om barnet befinner sig i en stark lojalitetskonflikt mellan föräldrarna och om det är satt under stark press eller påverkan från föräldrarna. Andra situationer då det kan vara olämpligt är då barnet mår psykiskt dåligt eller har ett begåvningshandikapp, om det förekommer misstankar om övergrepp i familjen, om barnet redan är eller har varit föremål för andra myndighetskontakter och om barnet självt inte vill uttala sig.

Händer det att föräldrarna motsätter sig att ni talar med barnet? Om ja – hur hanterar ni en sådan situation?

Drygt hälften av kommunerna svarade att det visserligen händer att föräldrarna motsätter sig att utredaren talar med barnet, men att det är mycket sällsynt.

I första hand försöker utredaren som regel motivera föräldrarna genom att informera dem om hur samtalen går till och varför det är viktigt att de får tala med barnet. Motsätter sig föräldrarna ändå att barnsamtal genomförs redovisas detta till domstolen.

Någon kommun svarade att det kan hända att någon av föräldrarna motsätter sig att utredaren träffar barnet tillsammans med den andra föräldern.

Någon kommun angav att det tvärtom ofta finns en vilja hos föräldrarna att utredarna i alltför hög grad enbart skall ta fasta på det barnet säger och att det skall styra rekommendationen till domstolens beslut. Barnet skjuts då på ett olyckligt sätt fram i konflikten.

Riktlinjer från domstolarna

Drygt 8 av 10 kommuner angav att domstolen fastställer riktlinjer för utredningens bedrivande i mindre än 25 procent av fallen.

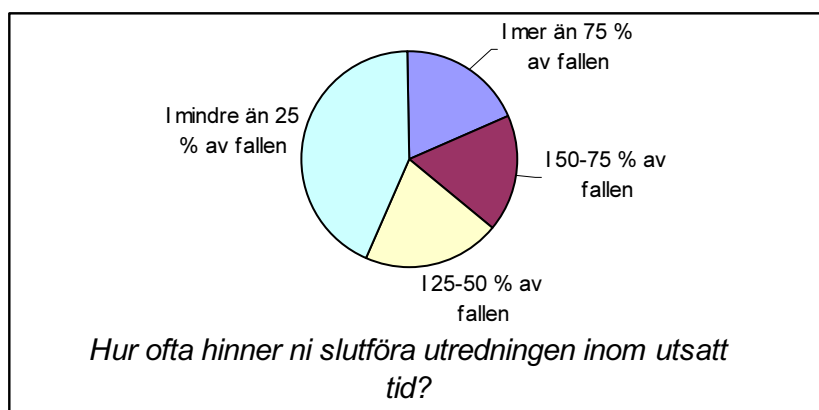
I majoriteten av fallen gäller riktlinjerna att utredaren skall samtala med barnet och ta reda på dess inställning till tvistefrågorna. Andra riktlinjer kan vara att samråd skall ske med annan kommun (för det fall att föräldrarna inte är bosatta i samma kommun) och att utvärdera föräldrarnas samarbetsförmåga. Riktlinjerna kan också gälla att en komplettering av en tidigare utförd vårdnads-, boende- och/eller umgängesutredning skall göras.

Fördelar med att domstolen fastställer riktlinjer angavs vara att det begränsar utredningsarbetet och medför en större koncentration på det som domstolen anser vara väsentligt i det enskilda fallet. Det kan också medföra en större acceptans för utredningsarbetet från föräldrarnas sida.

Att begränsa utredningen angavs också kunna vara en *nackdel*, eftersom man då riskerar att missa helheten. Som exempel angavs att man kanske måste belysa ett barns hela situation för att kunna tolka dess inställning på rätt sätt. Det finns en risk för att alltför stort ansvar för föräldrarnas konflikt läggs på barnet då dess inställning är det enda som utreds. Specifika riktlinjer kan också medföra en risk för att utredningen styrs i en viss riktning och att viktiga saker inte utreds och kommer fram.

Utredningstiden

8 av 10 kommuner angav att tingsrätten brukar fastställa tiden för utredningens slutförande till 3 eller 4 månader. Övriga angav att de kan få upp till 6 månader på sig för att slutföra utredningen.

Endast 2 av 10 kommuner angav att de hinner slutföra utredningen i mer än 75 procent av fallen.

4 av 10 kommuner angav att det är i mindre än 25 procent av fallen som de hinner slutföra utredningen inom den utsatta tiden. Ytterligare 2 av 10 kommuner svarade att de hinner slutföra utredningen inom den utsatta tiden i 25–50 procent av fallen. Sammanlagt angav således ungefär två tredjedelar av kommunerna att de hinner slutföra utredningen inom den utsatta tiden i mindre än hälften av fallen. Det går inte att se något direkt samband mellan en av domstolen utsatt kort utredningstid och kommunens förmåga att hinna slutföra utredningen inom den utsatta tiden.

Den främsta orsaken till att utredningarna tar särskilt lång tid är att andra utredningar pågår samtidigt, t.ex. barnavårdsutredningar, barn- och ungdomspsykiatriska utredningar eller polisutredningar. Andra orsaker är att det är svårt att få kontakt med föräldrarna (svårt att boka tider, föräldrarna uteblir etc.), att utredningen skall samordnas med en annan kommun, hög arbetsbelastning, att många barn ingår i en utredning vilket medför många barnsamtal och många samtal med olika referenspersoner, att umgänge skall ”startas upp” eller utprovas under utredningstiden, föräldrar som missbrukar eller har psykiska problem eller att tolk behövs för att utföra utredningen.

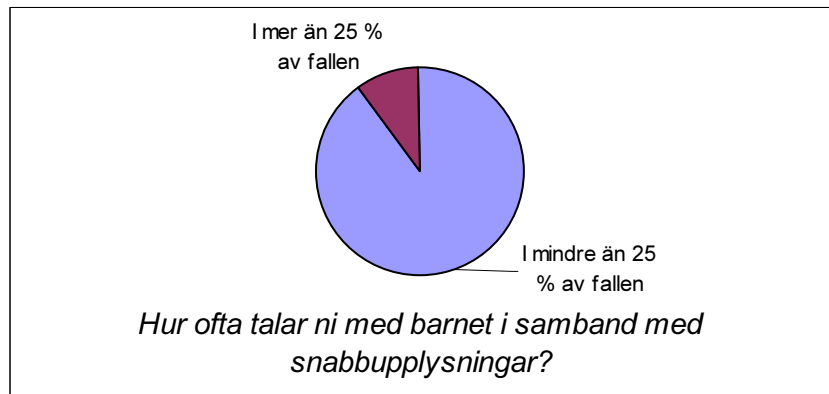

Kompletterande utredning

Nästan 9 av 10 kommuner angav att domstolen begär in kompletterande utredning i mindre än 5 procent av målen.

Den vanligaste orsaken till begäran om komplettering var att det hunnit gå lång tid sedan den ursprungliga utredningen gjordes. Andra orsaker var att domstolen ville ha svar på vissa specifika uppgifter som t.ex. barnets vilja, att förhållandena för föräldrarna eller barnet ändrats efter den ursprungliga utredningen eller att nya uppgifter hade tillkommit som behövde utredas.

13.2.5 Barnsamtal inför snabbupplysningar

9 av 10 kommuner angav att de talar med barnet i mindre än 25 procent av fallen inför ett avgivande av s.k. snabbupplysningar enligt 6 kap. 20 § FB. Flera kommuner svarade att de talar med barnet endast om domstolen begär det.

Fördelar med att tala med barnet redan i samband med snabbupplysningarna angavs vara att det kan vara bra att veta barnets inställning i ett tidigt skede och att ett klargörande av barnets inställning i vissa fall kan förhindra fortsatt process. Det ger också möjlighet att tidigare avlasta barnet och motivera föräldrarna till en samförståndslösning. Det poängterades emellertid av flera kommuner att detta endast gäller de äldre barnen.

Den främsta *nackdelen* som angavs var att den korta tid som står till buds i dessa fall inte medger att utredaren hinner skapa en relation till barnet. Barnet är ofta i en svår lojalitetskonflikt mellan

föräldrarna och behöver en trygg och förtroendefull relation till utredaren innan det kan öppna sig. Den uppfattning man får om barnets inställning vid endast ett samtal kan vara helt fel. Barnets inställning kan också få en alltför avgörande betydelse när man saknar den djupare kunskap om barnet och dess föräldrar som man får genom en vårdnadsutredning. Vidare angavs att barnet genom ett barnsamtal – kanske i onödan – dras in i föräldrarnas konflikt. Samtalet sätter också igång en process hos barnet som man sedan inte följer upp.

13.2.6 Situationer där umgänget ställer särskilda krav

Hur handlägger ni *formellt* frågan om utseende av kontaktperson i de fall domstolen förordnat att en sådan skall närvara vid umgänge?

Frågan var sannolikt otydligt formulerad eftersom många kommuner inte vetat hur de skall svara på den. Härtill kommer att i en del kommuner handläggs ärenden om förordnande av kontaktperson av en annan enhet än den som besvarat enkäten. Kommittén har därför fått in svar på frågan från endast omkring en tredjedel av kommunerna.

16 kommuner angav endast att de fattar ett beslut om bistånd med kontaktperson. 7 kommuner angav att de beviljar bistånd enligt 4 kap. 1 § SoL² och 2 kommuner att de beviljar bistånd enligt 5 kap. 1 § SoL³. 1 kommun uppgav att de handlägger ärendet enligt 11 kap. 1 § SoL⁴.

4 kommuner angav att de inte överprövar tingsrättens beslut att förordna om kontaktperson i samband med umgänge, medan 1 kommun angav att de gör en egen bedömning av om kontaktpersons medverkan är till barnets bästa.

4 kommuner angav att föräldrarna måste vara ense om att kontaktperson skall utses för att sådant bistånd skall beviljas och också om val av kontaktperson, medan 1 kommun angav att det inte krävs att föräldrarna är överens.

Slutligen angav 4 kommuner att domen ersätter föräldrarnas ansökan om bistånd med kontaktperson, medan 1 kommun angav att

---

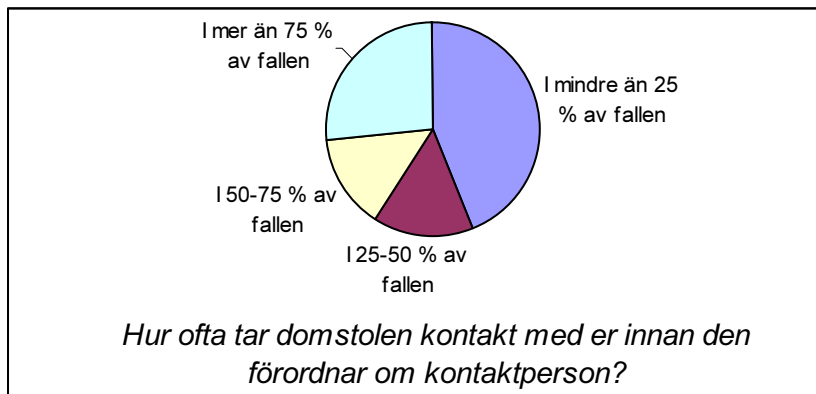
² 4 kap. SoL behandlar rätten till bistånd.

³ 5 kap. SoL innehåller särskilda bestämmelser för olika grupper. 1–3 §§ behandlar barn och unga.

⁴ 11 kap. SoL behandlar handläggningen av ärenden.

en särskild ansökan från föräldrarna krävs för att de skall ta upp ärendet.

Tar domstolen kontakt med er innan den fattar beslut om att kontaktperson skall närvara vid umgänge?

Mer än 4 av 10 kommuner svarade att domstolen tar kontakt med dem i mindre än 25 procent av fallen. Ytterligare 15 procent angav att domstolen kontaktar dem före ett beslut i 25–50 procent av fallen. Sammanlagt svarade alltså 6 av 10 kommuner att domstolen tar kontakt med dem i mindre än hälften av fallen, innan den förordnar om kontaktperson.

Endast en dryg fjärdedel av kommunerna angav att domstolen tar kontakt med dem i mer än 75 procent av fallen, innan den förordnar om kontaktperson i samband med umgänge.

Har ni tillräckliga resurser för att ställa upp med kontaktperson vid umgänge i efterfrågad utsträckning?

Två tredjedelar av kommunerna angav att de har tillräckliga resurser för att ställa upp med kontaktperson i efterfrågad utsträckning i mer än 75 procent av fallen.

Omkring en fjärdedel av kommunerna angav att de i mindre än hälften av alla efterfrågade fall kan ställa upp med kontaktperson. Det synes vara större problem i detta avseende i de mindre kommunerna.

13.2.7 Umgänge med närstående

Det är inte så vanligt att närstående vänder sig till socialnämnden med begäran om att den skall föra talan om umgänge mellan dem och ett barn. 6 av 10 kommuner svarade att det sker sällan, endast någon enstaka gång. Resten av kommunerna svarade att det aldrig har skett.

7 kommuner hade i 8 fall – under de senaste 5 åren – beslutat att väcka talan vid domstol om umgänge mellan ett barn och en närstående. I 6 av fallen biföll domstolen yrkandet, i 1 fall avslog domstolen yrkandet och 1 av fallen var vid tiden för enkätens besvarande ännu inte avgjort.

19 kommuner hade i 32 fall – under de senaste 5 åren – beslutat att *inte* väcka talan om umgänge mellan ett barn och en närstående. I den övervägande delen av fallen hade detta berott på att det inte ansetts vara till barnets bästa att föra en sådan talan. I några fall angavs att konfliktnivån mellan barnets förälder/föräldrar och den/de närstående var alltför hög för att det skulle gagna barnet med ett sådant umgänge. I några fall angavs att anledningen till beslutet att inte väcka talan var att kontakt mellan barnet och den närstående redan fanns eller att en överenskommelse angående umgänget hade träffats.

13.2.8 Kunskap och utbildning

Har ni fått tillräcklig utbildning för att kunna hantera de uppgifter ni har i frågor rörande vårdnad, boende och umgänge?

En övervägande majoritet av kommunerna svarade ”ja” på denna fråga. Några svarade både ”ja” och ”nej”, med motiveringen att det är viktigt med fortbildning inom området.

Den ytterligare utbildning som önskas är framför allt utbildning om nya rön och metodutveckling (särskilt utredningsmetodik), barns behov och utveckling, barnsamtal, juridik, konflikthantering/medling och övergrepp inom familjen.

Familjerätten angavs vara ett litet specialområde inom socialtjänsten som ofta glöms bort i kompetensutvecklingar. Det krävs mycket drivkraft och egna initiativ för att hålla en god kvalitet.

13.2.9 Övriga synpunkter

Inledning

Enkäten avslutades med en möjlighet för kommunerna att lämna övriga synpunkter. Kommunernas synpunkter har sammanfattats under några huvudrubriker; Barnets rätt att komma till tals, Samarbetssamtal, Gemensam vårdnad/bestämmanderätt, Växelvis boende, Umgänge/Övergrepp, Ekonomiska frågor, Processen och Information.

Barnets rätt att komma till tals

Barnets rätt att komma till tals har inneburit en svår balansgång i förhållande till att inte lägga för tungt ansvar på barnet i vuxenkonflikten.

Barn förväntas uttala sig i för stor utsträckning.

Även om barnet kommer till tals i utredningen lyfts detta mycket sällan fram av domstolen i deras domskäl. Föräldrarnas bästa blir i praktiken bedömt som barnets bästa.

Samarbetssamtal

En del föräldrar behöver mer omfattande hjälp/bearbetning av separationen eller egna tidigare upplevelser som skapar låsningar. Samarbetssamtal blir för ytliga/konkreta och räcker inte till.

Det bör finnas ett obligatoriskt krav gentemot föräldrar om samarbetssamtal innan de kan väcka talan i domstol rörande barnens vårdnad, boende och umgänge. På detta sätt skulle man sannolikt nå fler samförståndslösningar än vad som sker i dag och barnen skulle förskonas från uppslitande och återkommande tvister.

Många barn i separationer far illa. Det borde vara obligatoriskt med separationsrådgivning/medling när det finns barn. Barnen behöver också få prata med någon neutral person.

Gemensam vårdnad/bestämmanderätt

Färre djupt oeniga föräldrar borde få gemensam vårdnad. En väg skulle vara att vissa ”rådighetsfrågor” alltid tillkom den förälder som barnet faktiskt bor mest med och som har det i tid mest

omfattande ansvaret för barnet. Barn vägras som det nu är hjälp både inom barnpsykiatri och socialtjänsten på grund av att båda vårdnadshavarnas samtycke är en förutsättning för hjälp.

Det händer att barn inte får ha kontakt med barn- och ungdomspsykiatri eftersom en av föräldrarna vid gemensam vårdnad motsätter sig det. Samma sak kan ske om bara en av föräldrarna är positiv till särskoleplats. Detta visar att gemensam vårdnad blir absurt för barnen när föräldrarna inte kan samarbeta.

Gemensam vårdnad utgör hinder mot att ansöka om kontaktfamilj.

Det behövs bättre riktlinjer om vad en boendeförälder med gemensam vårdnad kan ta för beslut.

Växelvis boende

Det är bra att barn har tillgång till båda sina föräldrar, men det får inte bli ett rättvisetänkande. Många föräldrar uppfattar att gemensam vårdnad och växelvis boende är samma sak, dvs. att de skall ha rätt till lika mycket tid med barnet.

Lagstiftningen ”släpar efter” – den borde utvecklas gällande växelvis boende. Föräldrar väljer växelvis boende trots att de inte kan samarbeta. Detta försätter barnen i en svår situation.

Den nya lagen har inneburit att föräldrarna ”lägger konflikten på is” och använder växelvis boende så länge barnen är små. Det finns fall då föräldrarna medvetet skjuter problemen framför sig, vilket har medfört att barn fått gå i två förskoleklasser (varannan vecka i den kommun där pappan bor och varannan vecka där mamman bor). Skolmyndigheterna anser att detta är möjligt eftersom förskoleklassen är frivillig. Var finns barnperspektivet?

Tydliggör i lagstiftningen att man inte kan gå i två olika förskolor eller skolor. Det behövs vidare riktlinjer för barnets ålder och föräldrars boendeavstånd vid växelvis boende.

Det behövs riktlinjer för ekonomisk fördelning vid växelvis boende. Underlätta för föräldrar som väljer detta (se nedan under Ekonomiska frågor).

Umgänge/Övergrepp

Inte sällan förordnar tingsrätterna interimistiskt om ett omfattande umgänge för späda barn. Med tanke på den kunskap som finns i dag om spädbarn är det olyckligt med dessa beslut innan en utredning är slutförd. Detsamma gäller i de fall där det finns uppgifter om hot och våld.

Det är svårt att medverka till att barn skall ha umgänge med sina föräldrar under alla omständigheter. Gagnar det verkligen barnet att umgås med kontaktperson med en förälder som är psykiskt sjuk, har förgripit sig på barnet eller den andra föräldern eller är missbrukare? Domstolarna förordnar slentrianmässigt om sådant umgänge eller om gemensam vårdnad trots uppenbara samarbetssvårigheter.

I föräldrabalken har barns behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna en särställning jämfört med barns andra behov. Domstolarna skall *särskilt beakta* barnets behov av båda föräldrarna. Behovet av skydd mot våld och övergrepp skall "bara" *beaktas*. – Oftast är det bäst för barn att ha kontakt med båda föräldrarna. Men som lagen är skriven nu har skyddsaspekten fått för liten tyngd. I tillämpningen av föräldrabalken glider skyddet för barn över till att bedömas efter brottsbalkens kriterier. Barnets rätt till skydd behöver stärkas. Det bör framgå av lagtexten att barnets behov av båda föräldrarna skall beaktas. Men det bör också framgå att när detta kommer i konflikt med risk för barnet skall skyddsaspekten väga tyngst. – Nästa steg är att det behövs en starkare markering i lagtexten att redan *risken* för att barnet far illa skall beaktas. Det behöver inte vara ställt utom allt tvivel att förhållanden kan komma att inträffa som kan leda till att barnet far illa för att detta skall ha inverkan på beslutet. Det verkar som att det i rättstillämpningen ställs samma sorts krav på bevisningen när det gäller risk för barnet som när det gäller krav på bevisning i brottmål.

Skyddat boende och/eller besöksförbud för ena parten försvårar utredningarna och medför längre handläggningstid. Det behövs tydligare anvisningar hur den skrivna utredningen skall utformas så att inte uppgifter röjs. Uppgifter från referenspersoner vid skola, förskola m.m. samt handläggare från annan kommun kan leda till att vistelseorten röjs. Hur skall man agera om dessa personer skall vittna i rätten?

Ekonomiska frågor

Inom familjerätten är man varse om behovet att även avhandla ekonomin inom ramen för samarbetssamtal och avtalsärenden. En svårighet är reglerna om bostadsbidrag och oförutsebarheten beträffande folkbokföringens beslut. Barnets folkbokföring är för många föräldrar den stora tvistefrågan, eftersom möjligheten att få ett högre bostadsbidrag är kopplat till denna. Det händer dessutom, vid gemensam vårdnad, att de lokala skattekontoren inte ändrar beslut om folkbokföring utifrån ett interimistiskt beslut om boende eller ett avtal, utan i dessa situationer kräver en under-tecknad ansökan om ändrad folkbokföring av båda föräldrarna.

Det behövs riktlinjer för ekonomisk fördelning vid växelvis boende. Underlätta för de föräldrar som väljer detta. Det bör finnas möjlighet för barn att vara folkbokförda hos båda föräldrarna, så att båda föräldrarna vid växelvis boende har rätt till samma barnbidrag och bostadsbidrag. Det borde finnas möjlighet att utbetala barnbidraget till båda föräldrarna.

Systemen är inte i fas med nya tiders familjebildning. Detta föranleder onödiga konflikter, men också att föräldrar "bjuds in" att använda olagliga metoder för att lösa sina situationer, t.ex. folkbokför barn på "fel ställe" för att få ut bostadsbidrag och barnbidrag. Eller att en av föräldrarna kvarstår som ensam vårdnadshavare för att undanröja pappamånader. Återbetalningsbelopp vid försäkringskassan omöjliggör för många icke-boendeföräldrar att ha sina barn så mycket de vill. Likaså regler om avdrag för underhållsstöd.

Det som understundom är hindrande i samarbetssamtalen är effekter i det ekonomiska utfallet. Umgängesavdragen behöver reformeras. Har man barnet en hel månad skall inte underhåll för den månaden behöva utges. Har du umgänge med fem barn under fyra dagar blir det inte umgängesavdrag; trots att det faktiskt skett tjugo umgängesdagar omräknat till ett barn.

Redan nu föreligger rätt till skolskjuts vid växelvis boende. Det finns motstånd mot detta från kommunerna. Från familjerättslig synpunkt är det angeläget att skolskjutsmöjligheterna kvarstår och även utökas för det fall barnets föräldrar bor i skilda kommuner, t.ex. på ömse sidor av en sådan kommungräns.

Processen

Att föräldrarna ges möjlighet att väcka ny talan i tingsrätten gång efter gång innebär stora nackdelar för barnet. Dessa processer kan pågå under barnets hela uppväxt. Dessa barn visar ofta att de far illa.

Vårdnads-, boende- och umgängesfrågor bör inte handläggas av allmän domstol, utan av familjedomstolar.

Domare bör ha specialkunskap i familjerättsliga frågor.

Information

Det är en komplikation i arbetet att många föräldrar är så okunniga om lagstiftningen på området och ibland att lagstiftningen inte ”stämmer”/är mer progressiv än folks moraluppfattning. Det behövs fortfarande mycket, mycket information om innebörden i begrepp som växelvis boende, gemensam vårdnad etc.

Familjerättslagstiftningen ligger inte i samklang med föräldrars och allmänhetens föreställningsvärld. Det finns några stora missförstånd som ofta stöts på. Dels är det kring socialtjänstens förväntade möjlighet att direkt fatta beslut i den fråga föräldern ringer om – ett slags expertbeslut. Dels är det föreställningen att lagen mer exakt anger vad som skall gälla om föräldrar inte kommer överens. Trycket på att samhället skall kunna tillhandahålla sådana besked på stört märks av och detta behov har ökat efter familjerättsreformen hösten 1998. Föräldrarna drar paralleller med annan lagstiftning som man uppfattar ger besked om vad som är tillåtet eller inte. De kan endast i begränsad omfattning förstå att vad lagen säger är något som kommer till uttryck först om en eller flera frågor prövas i domstol.

14 Genomgång av domar avseende vårdnad, boende och umgänge

14.1 Det granskade materialet

En av kommitténs huvuduppgifter har varit att undersöka hur de bestämmelser som kom till genom 1998 års vårdnadsreform och 1996 års reform om barns rätt att komma till tals tillämpas av domstolarna (dir. 2002:89). För att närmare belysa detta har kommittén gått igenom domar från tingsrätter och hovrätter.

14.1.1 249 tingsrättsdomar från första halvåret 2002

Socialstyrelsen har genomfört en undersökning av de tingsrättsdomar i vårdnads-, boende- och umgägesmål som meddelades efter huvudförhandling under år 2002¹. Endast tvistiga mål ingick i undersökningen. De fall där föräldrarna kommit överens i vårdnads-, boende- och/eller umgägesfrågorna ingick således inte. Insamlingen av domarna gick till på det viset att Socialstyrelsen tillskrev tingsrätterna och begärde in samtliga sådana domar som meddelats under år 2002. I februari 2003 hade 249 domar från första halvåret 2002 kommit in till Socialstyrelsen i mål som varit tvistiga och hade avgjorts efter huvudförhandling. Kommitténs genomgång av domar baseras på detta underlag (avsnitt 14.2).

14.1.2 135 domar eller beslut från hovrätterna

Kommittén hämtade även in hovrättens dom eller beslut i de fall domen från tingsrätten överklagats. Tingsrättens dom överklagades i 135 fall (dvs. 54 procent av domarna överklagades). I oktober 2003,

---

¹ Undersökningen presenteras i Socialstyrelsens lägesbeskrivning "Glimtar av barn från vårdnads-, boende- och umgägesdomar 1999 respektive 2002", november 2004.

då kommittén slutförde sin granskning, hade 128 av målen avslutats även i hovrätten (avsnitt 14.3).

14.1.3 Specialgranskning avseende övergrepp

Enligt direktiven skulle kommittén särskilt uppmärksamma hur de nya reglerna om gemensam vårdnad och boende tillämpas när det förekommit övergrepp eller misstanke om detta (dir. 2002:89 s. 5). Kommittén har därför särskilt granskat de domar där påståenden om övergrepp förekommer.

I 90 av de 249 tingsrättsdomarna (36 procent) togs övergrepp upp på ett sådant sätt att det syntes ha åberopats till stöd för talan. Dels ingår dessa domar i den redovisning av statistiska uppgifter m.m. som görs i de närmast följande avsnitten, dels redogörs för den särskilda granskningen avseende domstolens bedömning i kapitel 15 (Genomgång av domar avseende påståenden om övergrepp).

Uppgifter om övergrepp förekom i något fler än de ovan nämnda domarna. Emellertid syntes uppgifterna i dessa fall snarare ingå som en bakgrundsbeskrivning av en tidigare situation än som ett åberopande till stöd för talan i det aktuella målet. Dessa domar återfinns därför inte i specialgranskningen av domar där påståenden om övergrepp förekommer. Däremot finns påståendena (möjligen något oegentligt) noterade under "Vad åberopade föräldrarna till stöd för sin talan?" (avsnitt 14.2.2).

14.1.4 Något om domarnas innehåll m.m.

Kommittén har endast haft tillgång till domstolarnas domar i målen. Akten i målen har således inte gått igenom. Domarnas utformning och innehåll varierar en hel del vilket har betydelse när man tolkar granskningsresultatet.

Socialnämndens hela vårdnads-, boende- och/eller umgängesutredning (i det följande kallad vårdnadsutredning) ingick i ett fåtal fall som bilaga till domen. I några domar citerades delar av utredningen och i andra domar nämndes endast att en utredning genomförts. Detta inverkar på vissa resultat av kommitténs granskning. Sannolikt gäller det särskilt frågan om barnet kommit till tals i processen. Även om barnet kommit till tals genom socialnämndens utredning eller på annat sätt, kan det hända att domstolen av olika

skäl valt att inte redovisa det i domen. Också frågan om huruvida den som utfört vårdnadsutredningen lämnat någon rekommendation påverkas av vilka uppgifter domstolen valt att redovisa i domen. Det är vidare ofta oklart om rekommendationen lämnats i den skriftliga utredningen eller enbart vid vittnesförhör inför rätten.

Det är många gånger svårt att utläsa av domarna vilka omständigheter föräldrarna åberopat till stöd för sin talan i målet. I en del domar redovisades föräldrarnas berättelser ingående, medan andra domar endast kortfattat tog upp det som domstolen bedömt vara väsentligt för prövningen i målet. Under avsnittet ”Vad åberopade föräldrarna till stöd för sin talan?” har alla omständigheter som nämnts i domarna noterats, även om de i vissa fall snarast syntes utgöra en bakgrundsbeskrivning och inte en åberopad omständighet i målet.

När det gäller domstolens motivering till besluten i domen (de egentliga domskälen) förekom också stora variationer, dels mellan olika domar, dels mellan olika beslut inom en och samma dom. Exempel på det sistnämnda är att beslutet i vårdnadsfrågan ofta motiverades medan beslutet i umgängesfrågan inte alltid motiverades. Vid genomgången av domarna var det vidare nödvändigt att till viss del schablonisera de kriterier som domstolarna motiverade sina beslut med. Med detta avses att domstolen inte alltid explicit använt sig av just det uttryck som anges i de uppställda kriterierna, men att innebörden varit densamma.

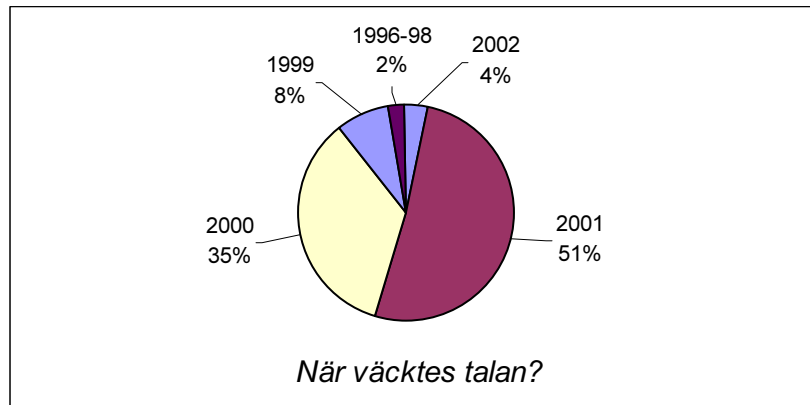
14.2 Tingsrättsdomarna

14.2.1 Allmänt

I granskningen ingick 249 domar från tingsrätterna och domarna berörde 376 barn. I 247 av fallen var det föräldrarna som tvistade om vårdnaden, boendet och/eller umgänget. De övriga 2 fallen avsåg utseende av särskilt förordnade vårdnadshavare, med socialnämnden som en part och en förälder med ensam vårdnad som motpart. De sistnämnda målen är i det följande medräknade när det gäller uppgifter om barnet och dess inställning. Övriga uppgifter redovisas i avsnitt 14.2.7 (Särskilt förordnade vårdnadshavare).

14.2.2 Bakgrunden i målen

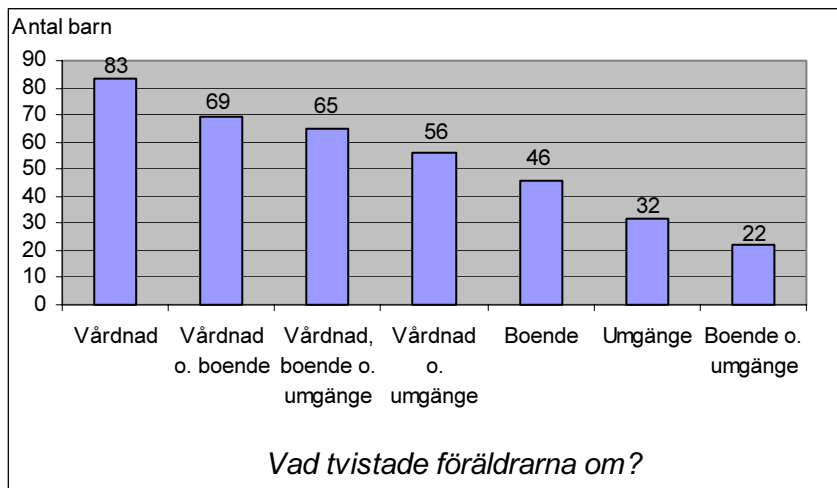
Hur lång var tingsrättens handläggningstid?

Ungefär hälften av de mål som avgjordes under första halvåret 2002 hade kommit in till tingsrätten under år 2001, vilket innebär en handläggningstid på maximalt ett och ett halvt år. Drygt en tredjedel hade kommit in under år 2000. En mindre del av målen var från år 2002, men flera av dessa var mål som lottats om efter att tingsrätter slagits samman. Sammanlagt hade alltså 90 procent av målen kommit in till tingsrätten efter årsskiftet 1999/2000. De mål där övergrepp påstås var överlag något äldre. De äldsta målen (2 mål) var från år 1996 och år 1997. I båda målen förekom påståenden om övergrepp.

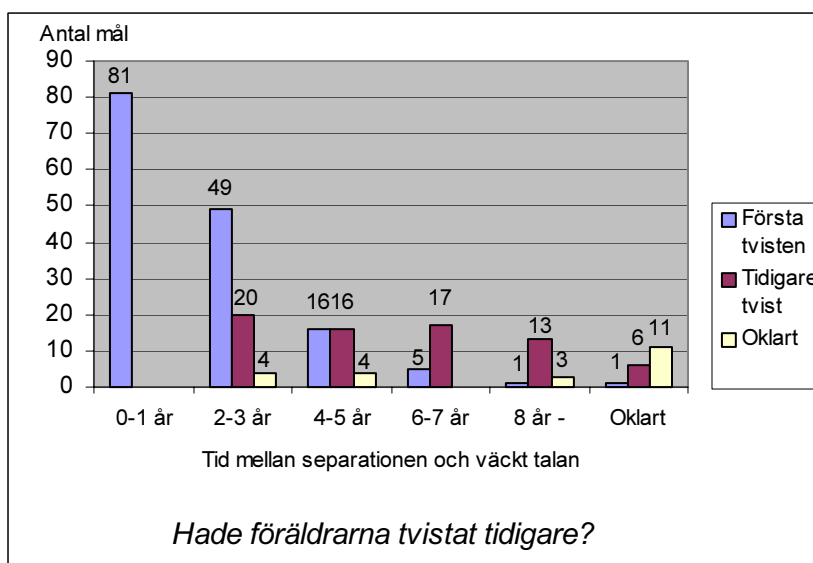
Vad tvistade föräldrarna om?

Vårdnaden om barnet var den vanligaste tvistefrågan. Beträffande nästan tre fjärdedelar av barnen (73 procent) prövades denna fråga. Boendet prövades för drygt hälften av barnen (54 procent) och umgängesfrågan prövades för nästan hälften av barnen (46 procent). Många gånger tvistade föräldrarna om mer än en av dessa frågor. Nedanstående bild illustrerar de olika kombinationerna.

I de mål där övergrepp inte påståtts tvistade föräldrarna i drygt hälften av fallen (59 procent) om enbart vårdnad, enbart boende eller ”vårdnad och boende”. I de mål där övergrepp påståtts tvistade föräldrarna i nästan hälften av fallen (48 procent) om ”vårdnad och umgänge” eller om ”vårdnad, boende och umgänge”.

Hade föräldrarna tvistat tidigare?

Många gånger väcks talan om vårdnad, boende och/eller umgänge i samband med att föräldrarna separerar. 81 av målen kom in till tingsrätten inom 2 år från det att föräldrarna separerat. Oftast väcktes talan inom 1 år från separationen (62 fall). Av naturliga skäl var detta i samtliga fall första tvisten mellan föräldrarna.

73 av målen kom in 2–3 år efter det att föräldrarna separerat. I dessa fall framgick det av domarna att föräldrarna tvistat tidigare i 20 fall och det var oklart om det tidigare förekommit en domstolstvist i 4 fall.

Ju längre tid det gått från separationen till det att talan väckts, desto vanligare var det att det hade förekommit en tidigare tvist mellan föräldrarna. Av de mål som kom in till tingsrätten 4–5 år efter separationen (36 mål) hade föräldrarna tvistat tidigare i 16 fall och det var oklart om det förekommit någon tidigare tvist i 4 fall. Föräldrarna hade alltså tvistat tidigare i hälften av fallen. Av de mål som kom in till tingsrätten 6–7 år efter separationen (22 mål) hade föräldrarna tvistat tidigare i 17 fall (dvs. i drygt tre fjärdedelar av fallen). Av de mål som kom in mer än 8 år efter separationen (17 mål) hade föräldrarna tvistat tidigare i 13 fall och det var oklart om

det förekommit någon tvist i 3 fall, vilket innebär att föräldrarna hade tvistat tidigare i minst tre fjärdedelar av fallen.

I 18 fall var det oklart hur lång tid det gått sedan separationen. I 11 av dessa fall var det också oklart om det förekommit tidigare tvist medan det i 6 fall var klart att det varit en eller flera tidigare tvister. I 1 fall var det klart att det var den första tvisten mellan föräldrarna.

Vad åberopade föräldrarna till stöd för sin talan?

Det är många gånger svårt att utläsa ur domarna vilka omständigheter föräldrarna direkt åberopar till stöd för sin talan i målet och vilka omständigheter som mer kan sägas utgöra en "bakgrundsbeskrivning". I detta avsnitt har kommittén noterat alla omständigheter som tagits upp i domarna utan att göra någon sådan värdering.

Det skiljer sig en del på vilka omständigheter mamman resp. pappan ofta tog upp. De tre vanligaste omständigheterna som togs upp av mamman var "Allvarliga samarbetsvårigheter", "Våld/hot mot föräldern" samt "Barnets inställning". De tre vanligaste omständigheterna som togs upp av pappan var "Motarbetar umgänge", "Samarbetsvårigheter inte så allvarliga" och "Barnets inställning" (se diagram på följande sidor).

Några förklaringar till följande diagram:

Med "Ingen kommunikation" menas att det görs gällande att parterna inte kan eller vill tala med varandra.

I begreppet "Umgängesvägran" inryms situationer med hel eller periodvis "vägran" att umgås med barnet och annat uteblivande vid umgänges-tillfällena.

Med "Kontinuitetsprincipen" avses att barnet inte skall flyttas från sin invanda miljö, dvs. barnet skall fortsätta att bo hos den förälder som det tidigare har bott hos.

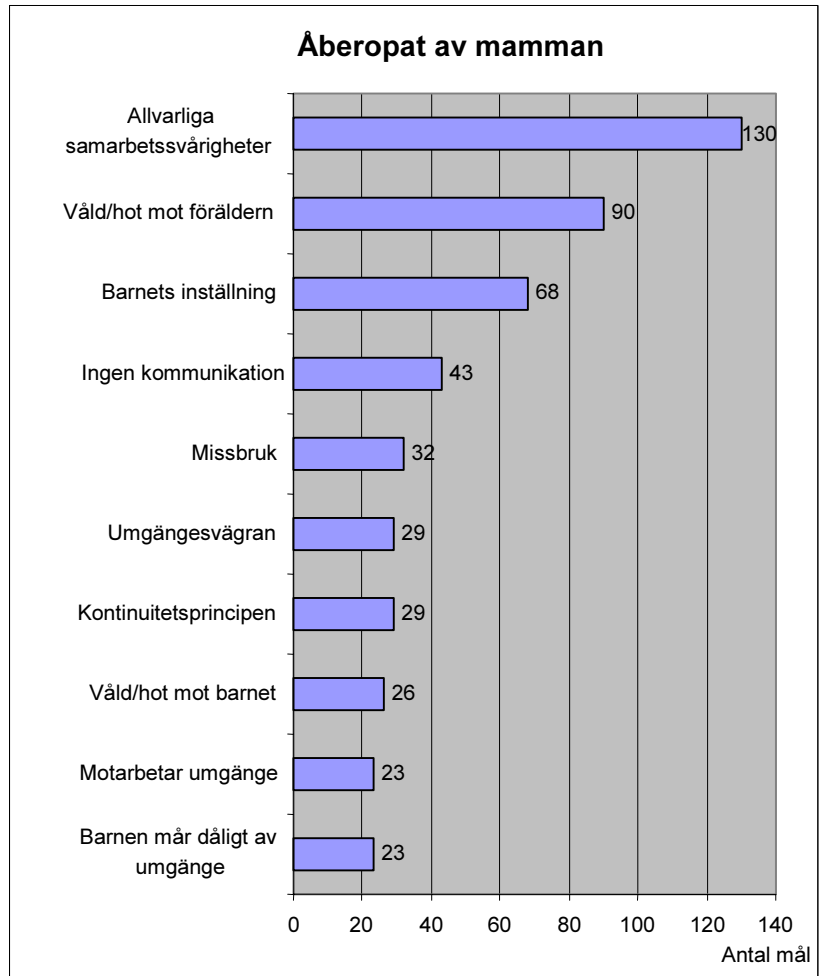
I begreppet "Motarbetar umgänge" ryms såväl situationer där en förälder upplever att den andra föräldern försvårar umgänget med barnet eller inte medverkar till tillräckligt frekvent umgänge, som situationer där boföräldern vägrar medverka till umgänge över huvud taget.

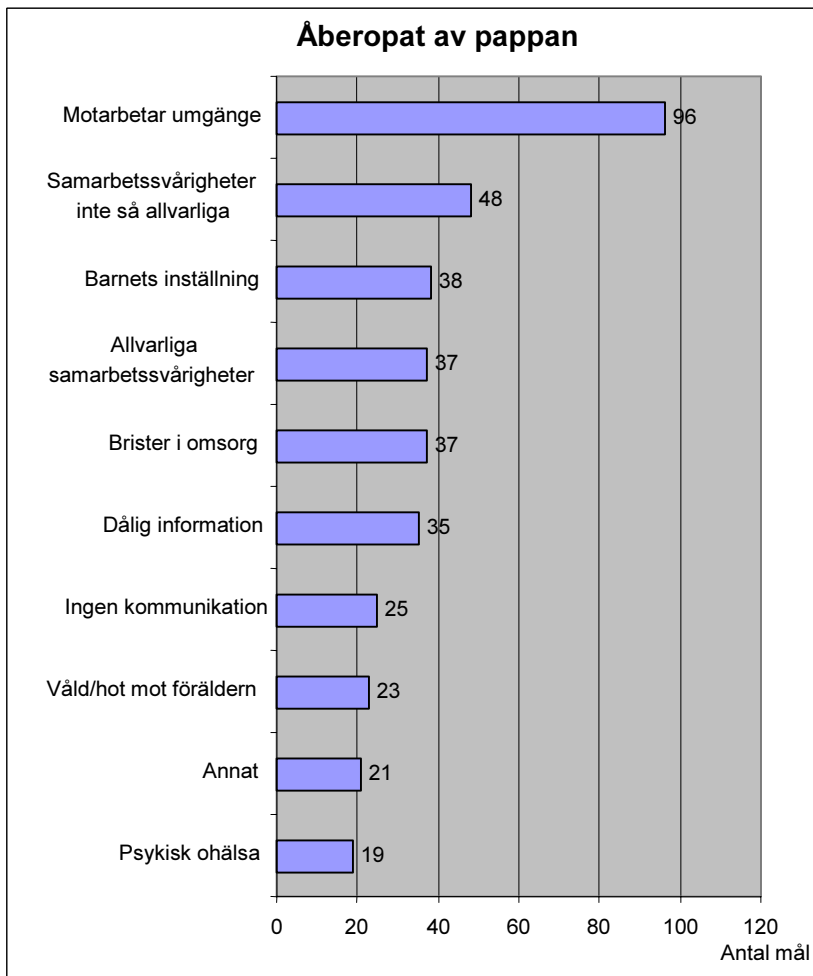
"Samarbetsvårigheter inte så allvarliga" är ofta ett motargument till "Allvarliga samarbetsvårigheter" och görs gällande för att motivera gemensam vårdnad.

"Dålig information" innebär att föräldern inte anser sig få tillräcklig information om barnet, t.ex. från skolan. Även detta åberopas som regel för att motivera gemensam vårdnad.

En stor post i "Annat" är de fall där föräldern inte åberopat något annat än att han/hon bäst kan tillgodose barnets behov.

Utredningen i målet

Hördes barnet i målet?

Barnet hördes inte inför domstol i något av de genomgångna målen.

Hördes barnexpertis i målen?

Den eller de handläggare som genomfört vårdnadsutredningen hördes ofta som vittne vid huvudförhandlingen. Med barnexpertis avses emellertid i detta sammanhang inte dessa utredare, utan personer med annan specialkompetens, t.ex. barnpsykologer eller barnpsykiatriker.

Sådan barnexpertis hördes i 18 mål (7 procent av målen). I 14 av dessa mål förekom påståenden om övergrepp.

Vårdnadsutredning

Det var vanligt att en vårdnadsutredning hade genomförts i målen. Av domarna framgick det att sådan utredning hade gjorts i minst 206 mål (83 procent av målen). Snabbupplysningar enligt 6 kap. 20 § FB fanns som underlag i ytterligare 10 av målen.

Det framgick vidare att det fanns en barnpsykiatrisk utredning i 11 mål och en s.k. barnavårdsutredning enligt 11 kap. 1 § SoL i 22 mål. I de flesta fall hade även en vårdnadsutredning gjorts i dessa mål.

Av 15 domar framgick det att det inte fanns någon utredning, utöver föräldrarnas framställan, och i 11 mål var det oklart om någon utredning fanns.

Fanns rekommendation i utredningarna/vittnesförhören?

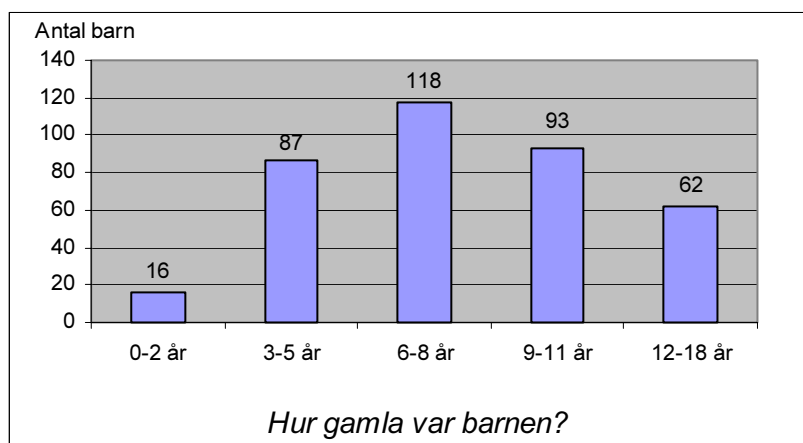
Eftersom kommittén endast tagit del av domarna går det inte att säga säkert i hur många fall det fanns en rekommendation till beslut i vårdnadsutredningen. Av 134 domar (dvs. i 65 procent av de 206 målen där det framgick att vårdnadsutredning genomförts) framgick det emellertid att utredaren lämnat en rekommendation till beslut i utredningen och/eller vid vittnesförhör. Tingsrättens beslut stämde

överens med rekommendationen i 104 fall (78 procent av de fall där rekommendation lämnats)².

Anledningen till att tingsrättens beslut *inte* stämde överens med rekommendationen motiverades i några fall. Orsaker som angavs var bl.a. att utredningen var gammal/det förelåg nya förhållanden, att föräldrarnas yrkande inte (längre) omfattades av rekommendationen eller att barnets egen inställning och/eller dess höga eller låga ålder och mognad beaktats av domstolen.

14.2.3 Barnen

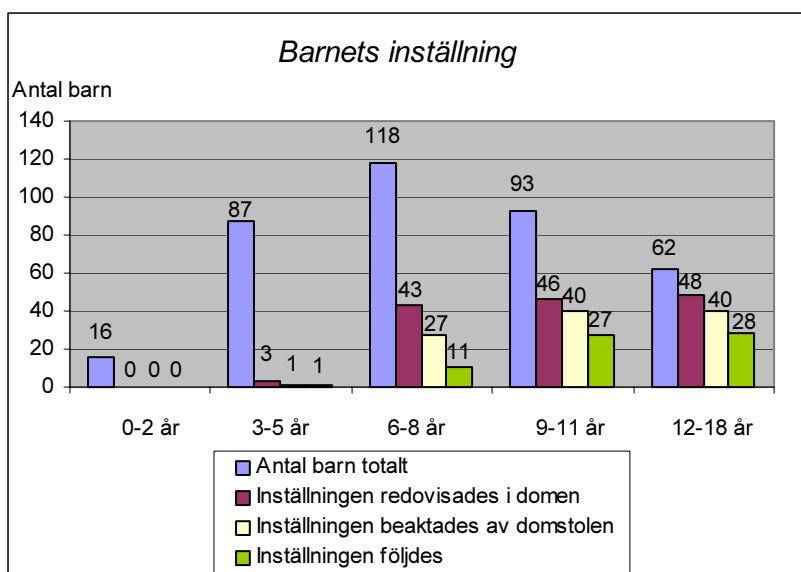
Hur gamla var barnen?

Över hälften av alla barn (56 procent) som berördes av en tvist mellan föräldrarna var i yngre skolåldern (6–11 år). Drygt en fjärdedel av barnen (27 procent) var 0–5 år gamla och 17 procent av barnen hade fyllt 12 år. När det gäller den sistnämnda ålderskategorin så var de flesta barnen omkring 12–15 år gamla.

² Av vår genomgång av vårdnadsutredningar framgick att utredaren lämnade en rekommendation till beslut i 89 procent av fallen och att tingsrätten följde rekommendationen i 83 procent av fallen (se kapitel 16).

Barnets inställning

Hur ofta redovisades barnets inställning i domen?

I vilken mån barnets inställning kommit fram i målet går inte att säkert uttala sig om på grundval av enbart det material kommittén tagit del av. Barnets inställning kan ha kommit fram i t.ex. vårdnadsutredningen eller genom uppgifter från föräldrarna. Som tidigare nämnts har kommittén emellertid inte tagit del av akterna i målen, utan enbart domarna. Även om barnet kommit till tals genom vårdnadsutredningen eller på annat sätt, kan det hända att domstolen av olika skäl valt att inte redovisa det i domen. Kanske har barnet inte haft någon bestämd inställning eller har inställningen inte haft betydelse för det domstolen haft att besluta om (barnet kanske har haft synpunkter på var det vill bo, medan domstolen endast haft att ta ställning till vårdnadsfrågan). Domstolen kan också ha valt att inte redovisa inställningen i domen av hänsyn till barnet, om t.ex. domstolen uppfattat barnet som påverkat. Det kommittén kan uttala sig om är alltså hur ofta barnets inställning redovisats i domen t.ex. genom en redogörelse av antingen vårdnadsutredningen eller föräldrarnas påstående om vad som är barnets inställning.

Sammanlagt redovisades barnets inställning i drygt en tredjedel av fallen (140 barn). Av naturliga skäl skiljer det sig en hel del

mellan de äldsta och de yngsta barnen. Ju äldre barnet var desto oftare redovisades dess inställning i domen. När det gällde barn som var över 12 år redovisades dess inställning i drygt tre fjärdedelar av fallen (48 barn). När barnet var 9–11 år redovisades dess inställning i omkring hälften av fallen (46 barn). När barnet var 6–8 år redovisades dess inställning i drygt en tredjedel av fallen (43 barn). När barnet var 3–5 år redovisades dess inställning i 3 fall och när barnet var under 3 år redovisades dess inställning inte i något fall.

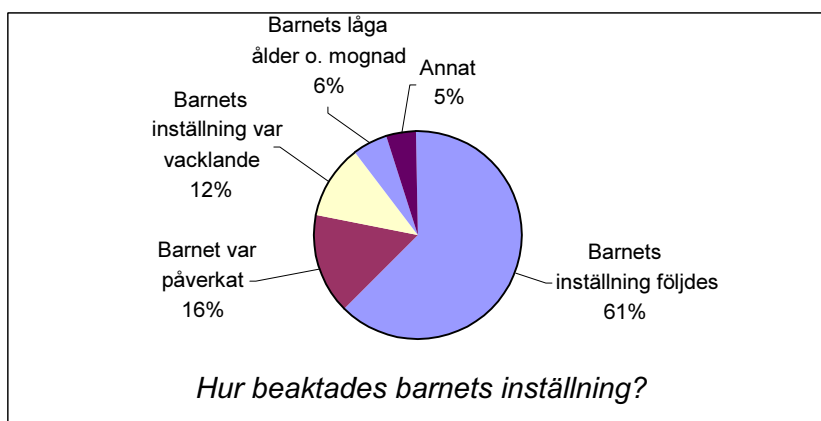
Hur ofta tog tingsrätten upp barnets inställning som ett kriterium vid bedömningen?

Tingsrätten tog upp barnets inställning som ett kriterium vid sin bedömning i målet i nästan en tredjedel av samtliga fall (108 av 376 barn). Även här skiljer det sig mellan äldre och yngre barn. Tingsrätten tog upp barnets inställning i sin bedömning i 65 procent av samtliga fall då barnet var över 12 år gammalt (40 barn). När barnet var 9–11 år gammalt skedde detta i 43 procent av fallen (40 barn) och när barnet var 6–8 år gammalt i 23 procent av fallen (27 barn). Slutligen togs inställningen upp när det gällde 1 barn mellan 3–5 år.

Hur gammalt var barnet då dess inställning följdes?

I de fall tingsrätten tog upp barnets inställning som ett kriterium vid sin bedömning följde tingsrätten dess inställning i drygt två tredjedelar av fallen när barnet var 9–11 år och över 12 år (27 resp. 28 barn). Var barnet 6–8 år följdes dess inställning i 41 procent av fallen (11 barn). I 1 fall var barnet 3–5 år gammalt då dess inställning togs upp av tingsrätten som ett kriterium vid bedömningen och barnets inställning följdes då.

Hur beaktades barnets inställning?

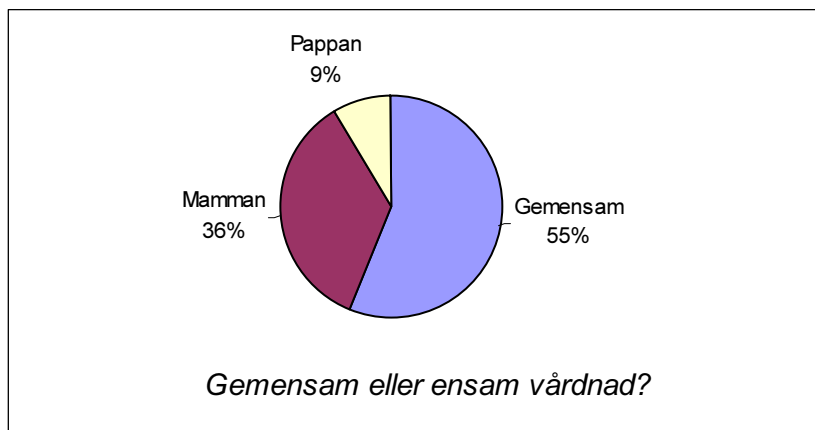

I de fall tingsrätten tog upp barnets inställning som ett kriterium vid bedömningen följdes barnets inställning i nästan två tredjedelar av fallen (67 barn). Ser man till det totala antalet barn så följdes barnets inställning uttryckligen i 18 procent av fallen. I 4 av dessa fall ansåg tingsrätten att barnet var påverkat, men dess inställning följdes ändå.

Barnets inställning följdes inte i drygt en tredjedel av fallen (41 barn). I 16 procent av fallen (17 barn) ansåg tingsrätten att barnets inställning var ett utslag av en lojalitetskonflikt (barnet var påverkat) och dess inställning följdes inte. I 12 procent av fallen (13 barn) ansåg tingsrätten att barnets inställning var vacklande eller inte riktigt tydlig, i 6 procent av fallen (6 barn) hänvisade tingsrätten till barnets låga ålder och mognad och i 5 procent av fallen (5 barn) hänvisade tingsrätten till annat.

14.2.4 Vårdnad

Gemensam eller ensam vårdnad?

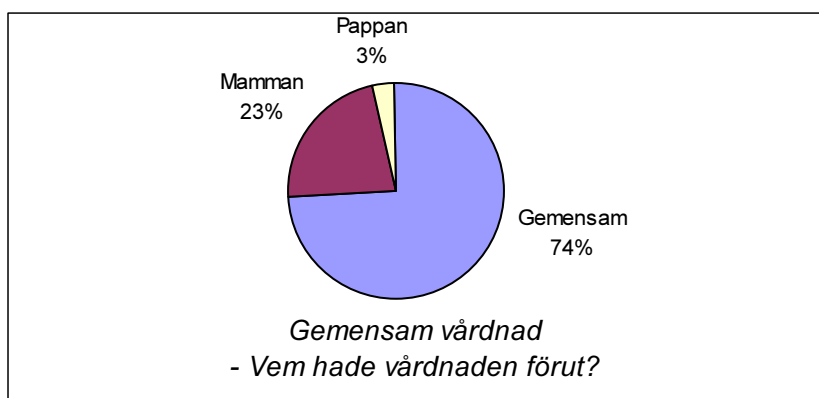
I 178 mål, rörande 269 barn, tvistade föräldrarna om vårdnaden om barnen skulle vara ensam eller gemensam. I drygt hälften av fallen (55 procent) beslutade tingsrätten att vårdnaden skulle vara gemensam. Mamman fick ensam vårdnad om barnen i 36 procent av fallen, medan pappan fick ensam vårdnad om barnen i 9 procent av fallen.

Andelen beslut om ensam vårdnad var större i de mål där övergrepp påståtts. Här fick mamman ensam vårdnad om barnen i 43 procent av fallen och pappan ensam vårdnad i 10 procent av fallen. Sammanlagt beslutade alltså tingsrätten om ensam vårdnad i mer än hälften av dessa fall.

I de mål där övergrepp inte påståtts beslutade tingsrätten om gemensam vårdnad i större utsträckning. I 62 procent av fallen beslutade tingsrätten om gemensam vårdnad, i 32 procent av fallen att mamman ensam skulle ha vårdnaden om barnen och i 6 procent av fallen att pappan ensam skulle ha vårdnaden.

Gemensam vårdnad mot en förälders vilja

Tingsrätten beslutade, som nämnts, i drygt hälften av fallen (150 barn) att vårdnaden om barnet skulle vara gemensam. Det vanligaste var att vårdnaden hade varit gemensam även före domen. Så var fallet i nästan tre fjärdedelar av fallen (111 barn). För 34 barn hade mamman haft ensam vårdnad före domen, medan pappan hade haft ensam vårdnad om 5 barn.

Vilka kriterier hänvisade tingsrätten till?

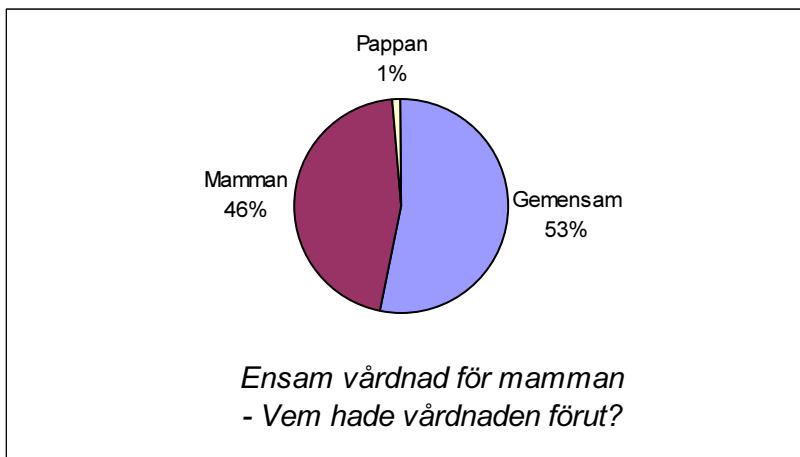
Den vanligaste motiveringen till att besluta om gemensam vårdnad mot en förälders vilja var att samarbetssvårigheterna mellan föräldrarna inte ansågs vara så allvarliga att de uppvägde det positiva med gemensam vårdnad. Denna motivering angavs i tre fjärdedelar av domarna (75 fall). Ofta angavs flera skäl till varför domstolen fattade ett visst beslut, men i över hälften av domarna var detta den enda motiveringen som gavs.

Den näst vanligaste motiveringen var att det inte var visat att den ena föräldern skulle vara olämplig på grund av t.ex. missbruk eller psykisk ohälsa (19 fall), vilket påståtts av den andra föräldern.

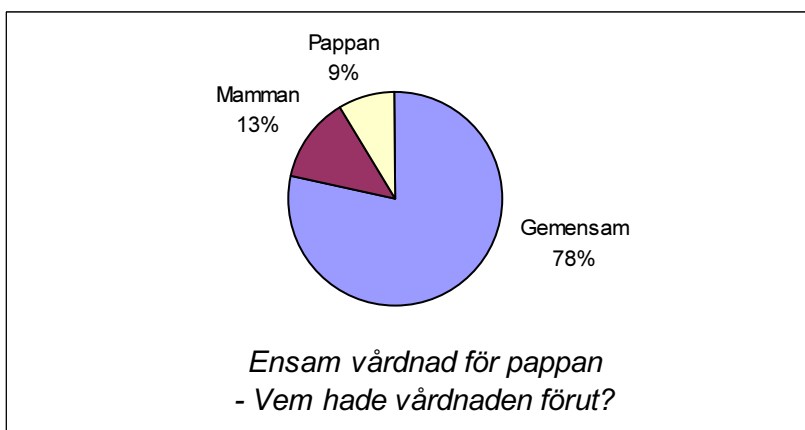
I 13 av domarna angavs att det bedömdes att föräldrarna hade så allvarliga samarbetssvårigheter att det fanns risk för att barnet skulle förlora kontakten med den ena av föräldrarna om vårdnaden tillkom den andra alt. om båda föräldrarna blev delaktiga i vårdnaden var ingen av dem utelämnad till den andras "goda vilja".

I 1 fall hänvisades till barnets inställning.

Ensam vårdnad

Tingsrätten beslutade att mamman skulle ha ensam vårdnad om drygt en tredjedel av barnen (96 barn). I dessa fall hade vårdnaden före domen varit gemensam i drygt hälften av fallen (51 barn), mamman hade haft ensam vårdnad om nästan hälften av barnen (44 barn) och i 1 fall flyttades vårdnaden över från pappan till mamman.

Tingsrätten beslutade att pappan skulle ha ensam vårdnad om 23 av barnen. I dessa fall hade vårdnaden före domen varit gemensam i drygt tre fjärdedelar av fallen (18 barn), pappan hade haft ensam vårdnad om 2 av barnen och beträffande 3 barn flyttades vårdnaden över från mamman till pappan.

Vilka kriterier hänvisade tingsrätten till?

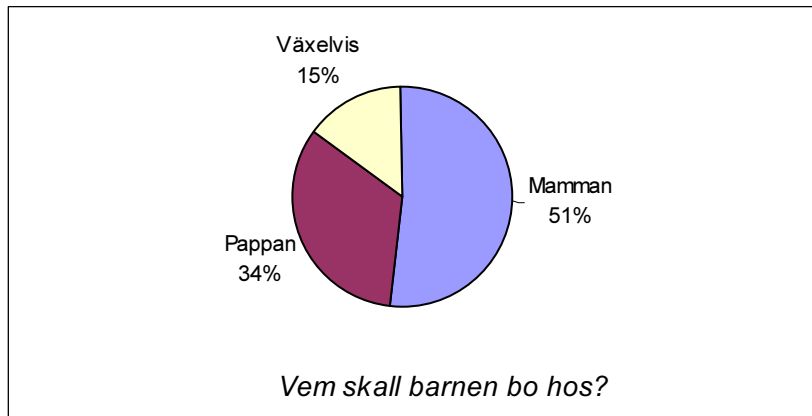
Den vanligaste motiveringen till att besluta om ensam vårdnad för en förälder var att föräldrarna ansågs ha samarbetssvårigheter av allvarlig art. Denna motivering angavs i 65 av domarna. I 12 av domarna hänvisades till att den ena föräldern gjort sig skyldig till våld eller hot mot den andra föräldern. Övergrepp utgjorde dock aldrig den enda grunden för att besluta om ensam vårdnad. Vanligast var att klassificera visade eller påstådda övergrepp som ett exempel på att det förelåg allvarliga samarbetssvårigheter mellan föräldrarna. Övergrepp mot barnet togs upp som kriterier i 2 fall.

I 10 av domarna angavs som skäl för att besluta om ensam vårdnad att den ena föräldern undandragit sig vårdnadsansvaret för barnen. Ensam vårdnad på grund av att den ena föräldern ansågs olämplig på grund av missbruk eller psykisk ohälsa beslutades om i 10 av fallen.

Att barnet inte bör flytta från sin invanda miljö (kontinuitetsprincipen) angavs i 15 av domarna som en motivering till vem av föräldrarna som skulle få den ensamma vårdnaden. Barnets inställning var utslagsgivande i 6 av domarna. En annan vanlig motivering till vem som skulle få den ensamma vårdnaden var den föräldern som ansågs bäst kunna främja en nära och god kontakt mellan barnet och båda föräldrarna. I 5 domar angavs umgängessabotage som skäl för att besluta om ensam vårdnad. I 3 fall var detta den enda grunden för ensam vårdnad som angavs.

14.2.5 Boende

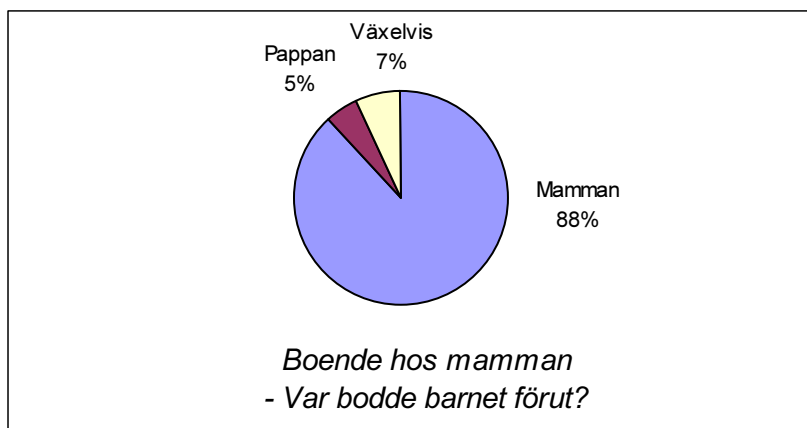
Vem skall barnen bo hos?

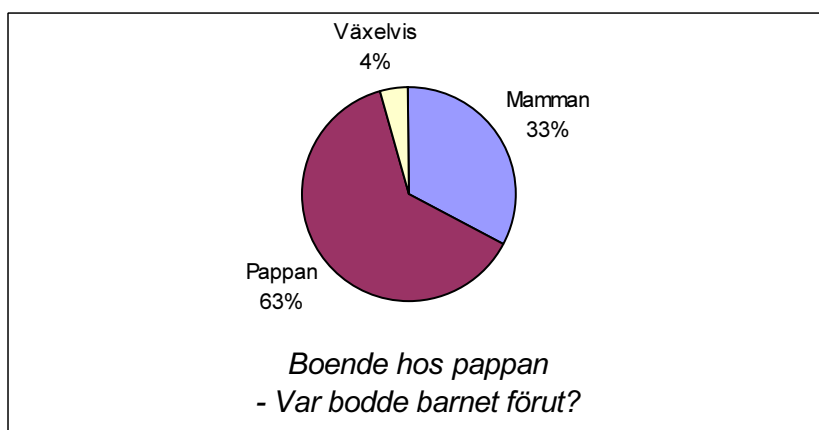
I 125 mål, rörande 201 barn, tvistade föräldrarna om var barnet skulle bo. Om tingsrätten beslutar att en av föräldrarna skall ha ensam vårdnad om ett barn innebär det också att barnet skall bo hos den föräldern. Ett självständigt beslut om boendet kan således inte fattas i sådana fall. Sammanlagt fattade tingsrätten beslut om 146 barns boende.

I ungefär hälften av fallen bestämdes att barnet skulle bo hos mamman, i drygt en tredjedel av fallen att barnet skulle bo hos pappan och i 15 procent av fallen att barnet skulle bo växelvis hos föräldrarna.

Boende hos mamman eller pappan

I ungefär hälften av fallen (75 barn) beslutade tingsrätten, som nämnts, att barnen skulle bo hos mamman. I de flesta fall (88 procent eller 66 barn) hade barnen då bott hos mamman även före domen. 4 av barnen hade tidigare bott hos pappan och boendet flyttades nu över till mamman, medan 5 av barnen tidigare hade bott växelvis hos föräldrarna.

I ungefär en tredjedel av fallen (49 barn) bestämde tingsrätten att barnen skulle bo hos pappan. Liksom beträffande de barn som fortsatt skulle vara bosatta hos mamman var det så att tingsrätten oftast

beslutade att barnet skulle bo kvar där det redan bodde. Andelen som bodde hos pappan även före domen var dock något lägre (63 procent eller 31 barn) vilket innebär att antalet överflyttningar av boendet var större. Tingsrätten beslutade att 16 av barnen skulle flytta från mamman till pappan. 2 av barnen hade tidigare bott växelvis hos föräldrarna.

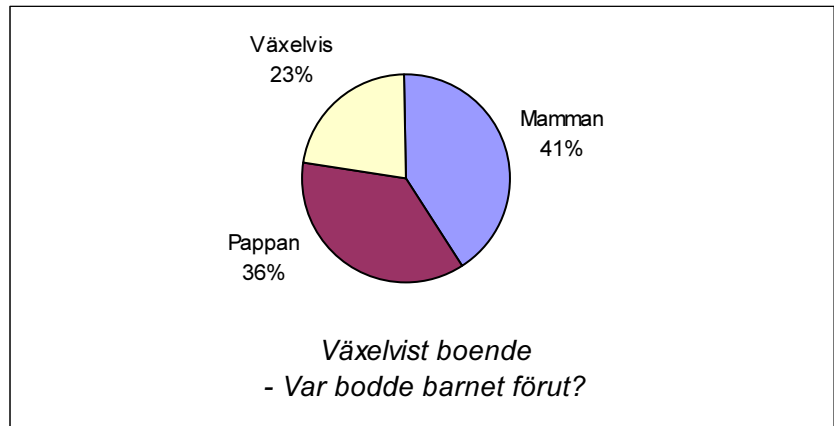
Vilka kriterier hänvisade tingsrätten till?

Den vanligaste motiveringen till beslutet om var barnet skulle bo var att barnet inte borde flyttas från sin invanda miljö (kontinuitetsprincipen). Tingsrätten hänvisade till detta i två tredjedelar av fallen (58 fall). Ofta angavs flera skäl till varför domstolen fattade ett visst beslut, men i över hälften av fallen var detta den enda motiveringen som tingsrätten gav. I 4 fall hade den ena föräldern flyttat med barnet och tingsrätten motiverade sitt beslut med att barnet ryckts upp från sin miljö en gång och inte borde ryckas upp igen.

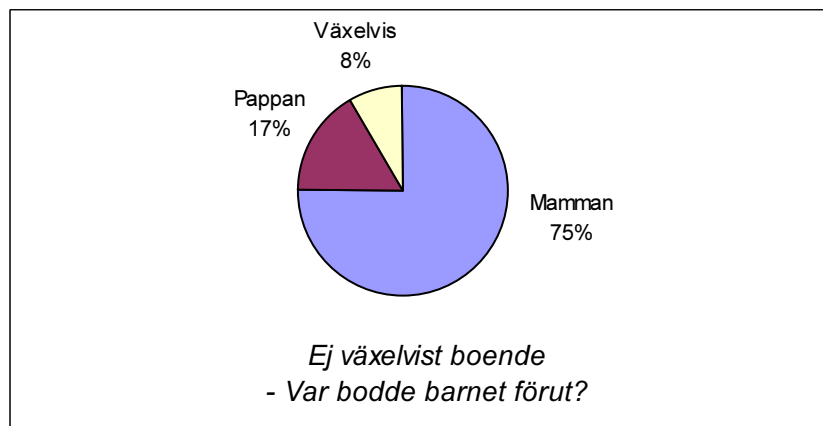
I 13 av fallen hänvisades till barnets egen inställning. Främst gällde det de lite äldre barnen. En annan vanlig motivering till beslutet var barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna, vilket innebar att tingsrätten beslutade att barnet skulle bo hos den förälder som ansågs bäst främja denna kontakt. I 5 fall hänvisade tingsrätten till umgängessabotage i sin motivering till beslutet om barnets boende. Att en syskonskara inte bör delas angavs i 5 av fallen.

Växelvis boende

I 66 mål, rörande 94 barn, framställdes yrkande om växelvis boende. Tingsrätten beslutade om växelvis boende mot en förälders vilja i en fjärdedel av fallen (15 mål rörande 22 barn) och avslog yrkandet i tre fjärdedelar av fallen (51 mål rörande 72 barn).

I de fall tingsrätten beslutade om växelvis boende hade 5 barn bott växelvis även före domen, medan 9 barn hade bott hos mamman och 8 barn hade bott hos pappan.

I de fall tingsrätten avslag yrkandet om växelvis boende hade 6 barn bott växelvis före domen, medan 54 barn hade bott hos mamman och 12 barn hade bott hos pappan. I de flesta av dessa fall bestämde tingsrätten att barnet skulle bo kvar hos den förälder det tidigare hade bott hos.

Vilka kriterier hänvisade tingsrätten till?

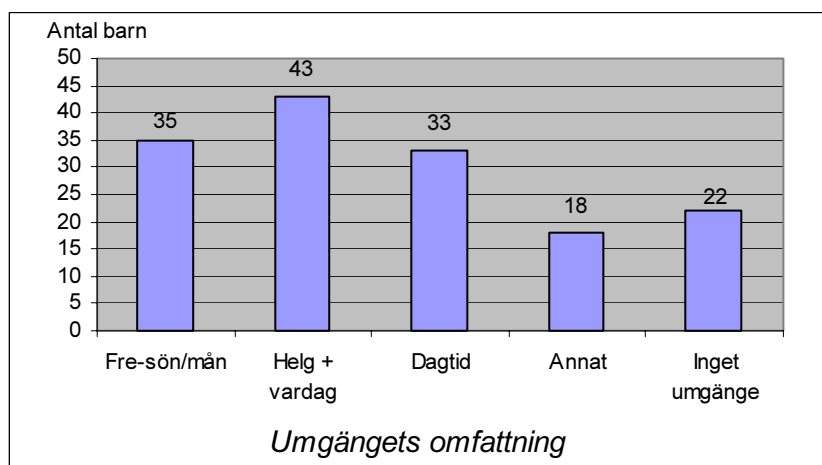
I de 15 mål där tingsrätten beslutade om växelvis boende hänvisades till barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna i nästan hälften av fallen (7 mål), till barnets egen inställning i nästan lika många fall (6 mål), till att det förelåg samarbetssvårigheter av mindre allvarlig art i en fjärdedel av fallen (4 mål) och i lika många fall till att föräldrarna bodde nära varandra. I 2 av fallen hänvisade tingsrätten också till kontinuitetsprincipen.

I de 51 mål där tingsrätten avslog ett yrkande om växelvis boende hänvisades i nästan hälften av fallen till att det förelåg samarbetssvårigheter mellan föräldrarna. I en fjärdedel av fallen hänvisades till barnets behov av en fast punkt och i lika många fall till kontinuitetsprincipen. I 5 fall hänvisades till barnets ålder och i lika många fall till att föräldrarna bodde långt ifrån varandra. I 4 fall hänvisades till barnets egen inställning.

14.2.6 Umgänge

Vilken omfattning av umgänget beslutade tingsrätten om?

Sammanlagt fattade tingsrätten beslut om umgänge i 117 mål, rörande 151 barn, där frågan var tvistig. Frågan om umgänge var uppe till prövning i något fler mål, men där beslutade tingsrätten enligt förstahandsyrkandet som var växelvis boende.

Den vanligaste formen av umgänge som tingsrätten beslutade om var utökad helg varannan vecka (t.ex. torsdag–måndag) eller umgänge varannan vecka under helgen och en vardag. Tingsrätten beslutade om sådant umgänge i drygt en fjärdedel av fallen (28 procent eller 43 barn). Beslutet stämde i 60 procent av fallen överens med umgängesföräldrarnas yrkande och i 14 procent med boföräldrarnas bestridande.

I nästan en fjärdedel av fallen (23 procent eller 35 barn) beslutade tingsrätten att barnet skulle ha rätt till umgänge med den förälder det inte bodde tillsammans med varannan fredag–söndag eller fredag–måndag morgon. Beslutet stämde i 54 procent av fallen överens med umgängesföräldrarnas yrkande och i 23 procent med boföräldrarnas bestridande.

Umgänge endast under dagtid beslutades för nästan en fjärdedel av barnen (22 procent eller 33 barn). I dessa fall stämde beslutet överens med umgängesföräldrarnas yrkande beträffande 15 procent av barnen och med boföräldrarnas bestridande beträffande 73 procent av barnen.

Tingsrätten beslutade att 12 procent av barnen (18 barn) skulle ha annat umgänge än ovanstående (t.ex. umgänge var tredje eller var fjärde helg eller enbart under skollov). Beslutet stämde i 35 procent av fallen överens med umgängesföräldrarnas yrkande och i 65 procent av fallen med boföräldrarnas bestridande.

I 15 procent av fallen (22 barn) beslutade tingsrätten att inget umgänge skulle äga rum mellan barnet och den förälder det inte bodde tillsammans med. Samtliga dessa fall stämde överens med boföräldrarnas bestridande.

Vilka kriterier hänvisade tingsrätten till?

Många gånger angavs inget motiv till tingsrättens beslut om en viss omfattning på umgänget.

Vanliga orsaker till att frånga ett yrkande om umgänge (och därmed som regel besluta om ett mindre omfattande umgänge än det som yrkats av umgängesföräldern) var att ”inte utöka för mycket”, barnets behov av skydd samt barnets inställning. Även avståndet mellan föräldrarna togs upp i några fall.

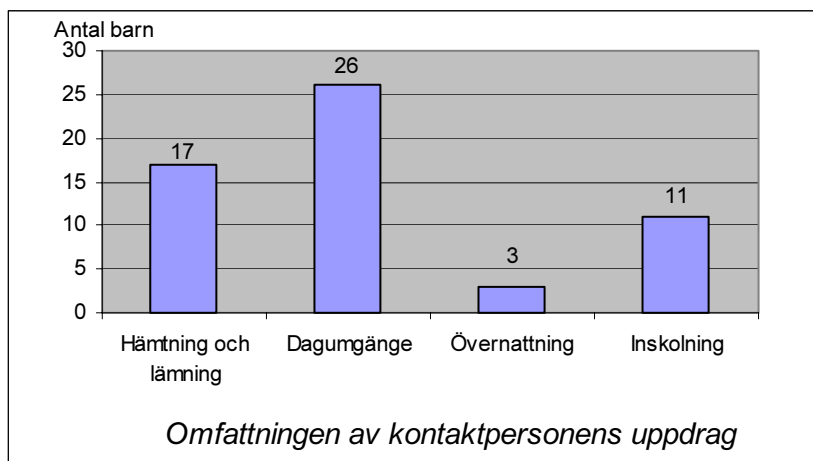
Den vanligaste orsaken till att bifalla ett bestritt yrkande (och därmed som regel besluta om ett mer omfattande umgänge än som medgetts av boföräldern) var ”barnets behov av en nära och god

kontakt med båda föräldrarna”. Andra orsaker som togs upp var att det inte förelåg något skyddsbehov (vilket hävdats av boföräldern) och barnets egen inställning.

I de fall där tingsrätten beslutade att något umgänge inte skulle äga rum hänvisades till barnets inställning i nästan hälften av fallen, till barnets skyddsbehov i något färre fall och till annat (t.ex. att umgängesföräldern var oanträffbar) i resten av fallen.

Förordnande om kontaktperson

För 68 barn yrkades att kontaktperson skulle medverka vid umgänget. Yrkandet bifölls helt eller delvis beträffande 47 barn. Därutöver förordnade tingsrätten, utan yrkande, om att kontaktperson skulle medverka vid umgänget beträffande 10 barn. Sammanlagt förordnades således om kontaktperson beträffande 57 barn (eller 15 procent av samtliga barn).

Vanligast var ett förordnande om att kontaktperson skulle närvara vid umgänge under dagtid. Nästan hälften av alla förordnanden rörde sådant umgänge (26 barn). Motiveringen till förordnandet om kontaktperson var i omkring hälften av dessa fall att det var för att skydda barnet. I resten av fallen angavs motivet vara att kontaktpersonen skulle vara ett stöd för barnet – en trygghet – under en obestämd tid framöver.

I nästan en tredjedel av målen (17 barn) förordnades om att en kontaktperson skulle medverka vid hämtning och lämning av barnet. Förordnandet motiverades i de flesta fall med att det förelåg samarbetsvårigheter mellan föräldrarna, men också att det skulle främja barnets trygghet.

I 19 procent av fallen (11 barn) förordnades om att en kontaktperson under en viss bestämd tid skulle medverka vid barnets inskolning i umgänget. Även detta motiverades med att det var för att ge barnet trygghet.

Det förordnades slutligen om att kontaktperson skulle närvara vid umgänge med övernattnings i 2 mål (rörande 3 barn). I ett fall skulle en närstående närvara vid umgänget som kontaktperson och i det andra fallet uttalade tingsrätten att om inte socialtjänsten kunde bistå med kontaktperson i den beslutade omfattningen, så skulle i vart fall umgänge med kontaktperson ske under dagtid, minst 6 timmar, varannan vecka.

14.2.7 Särskilt förordnade vårdnadshavare

I 2 mål gällde frågan utseende av särskilt förordnade vårdnadshavare.

Ena målet gällde ett barn med stora behov. Barnet, som vid tingsrättens prövning var 9 år gammalt, hade bott i familjehemmet sedan hon var 2 månader gammal. Socialnämnden gjorde gällande att mamman (som var ensam vårdnadshavare) brast i omsorg, att barnet mådde dåligt av umgänge med mamman och att barnet var i särskilt behov av trygghet. Socialnämnden hänvisade också till barnets egen inställning. Tingsrätten fann – mot bakgrund av vad som framkommit om barnets starka anknytning till familjehemmet, hennes behov av extra stöd och hjälp samt den ringa kontakt som hade varit mellan barnet och mamman – att det var uppenbart bäst för barnet att den rådande vården och fostran fick bestå och att vårdnaden flyttades över till familjehemsföräldrarna.

Det andra målet gällde två barn vars pappa hade dömts till 10 års fängelse och utvisning för mord på mamman år 1994. Socialnämnden gjorde gällande att barnen knutit an till familjehemsföräldrarna på ett sådant sätt att de uppfattade dessa som sin familj. Socialnämnden hänvisade också till barnens egen inställning och att barnen skulle komma att sakna en i Sverige bosatt vårdnadshavare när pappans utvisningsbeslut verkställdes. Tingsrätten fann att barnen vistats i familjehemmet under en mycket stor del av sitt liv och att

de funnit sig väl tillrätta och rotat sig där. De hade levt fränskilda från sin pappa i 7 år och med hänsyn till att pappan skulle utvisas syntes en återförening redan på den grunden inte kunna komma till stånd inom överskådlig tid. När utvisningsbeslutet verkställdes skulle barnen dessutom komma att sakna vårdnadshavare i Sverige. Tingsrätten fann det därmed uppenbart bäst för barnen att vårdnaden överflyttades till familjehemsföräldrarna.

14.2.8 Övriga beslut i domarna

Villkor vid hämtning och lämning beslutades i 31 mål (13 procent av målen). Vanligen rörde det sig om att barnen skulle hämtas och lämnas vid förskola eller skola. Det förekom också att tingsrätten beslutade om villkor vid hämtning och lämning för att fördela resekostnaderna mellan föräldrarna.

Yrkande om fördelning av resekostnader vid umgänge framställdes i 9 mål (4 procent) och bifölls i 5 fall.

Yrkande om vitesföreläggande framställdes i 11 mål (4 procent) och bifölls i 3 fall.

Yrkande om ersättning för rättegångskostnader framställdes i 5 mål (2 procent) och bifölls i 1 fall³.

I 3 mål beslutade tingsrätten om platsen för umgänget (t.ex. ort eller land) och i 1 mål ålades pappan att före umgängestillfällena lämna bevis för att han inte hade missbrukat.

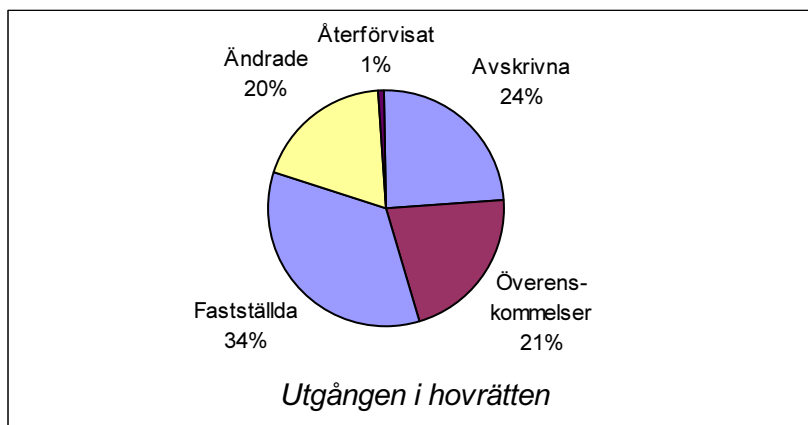
14.3 Hovrättsdomarna

14.3.1 Hur många mål prövades av hovrätten?

I 135 fall, rörande omkring 200 barn, överklagade en eller båda föräldrarna tingsrättens dom till hovrätten. I oktober 2003, då kommittén slutförde granskningen av domarna, hade 128 av målen avslutats i hovrätten.

---

³ Pappan hade i detta fall tidigare vid flera tillfällen fört talan om gemensam vårdnad, vilket genom upprepade domstolsutslag ogillats. Tingsrätten fann att det i målet inte framkommit sådana omständigheter som kunnat ge pappan anledning att tro att en ny rättegång, kort tid efter den senast föregående domstolsprövningen, skulle kunna leda till en annan bedömning i vårdnadsfrågan. Pappan ansågs ha inlett en onödig rättegång och ålades därför att betala mammans rättegångskostnader. Tingsrättens beslut fastställdes av hovrätten (Hovrätten för Övre Norrland, beslut den 14 oktober 2003, mål nr 534-02.).

31 av målen (24 procent) skrevs av efter en återkallelse av överklagandet, i flera fall på grund av att föräldrarna kommit överens. I ytterligare 27 mål (21 procent) begärde föräldrarna att en av dem träffad överenskommelse skulle fastställas av hovrätten.

Sammanlagt prövade hovrätten saken i 70 mål rörande 102 barn. I 44 av målen (34 procent av samtliga mål) gjordes ingen ändring, utan tingsrättens dom fastställdes. I 25 av målen (20 procent) gjordes någon form av ändring. Drygt hälften av dessa gällde en ändring avseende umgänget. Ett av de överklagade målen återförvisades till tingsrätten.

I det följande redogörs för de 70 mål som prövades av hovrätten.

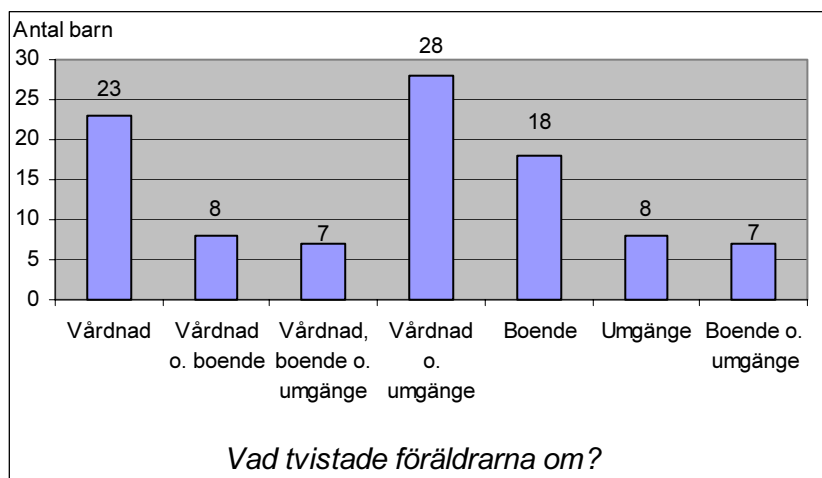
14.3.2 Bakgrunden i målen

Vad tvistade föräldrarna om?

Liksom i tingsrätten var vårdnaden om barnet den vanligaste tvistefrågan i hovrätten. Föräldrarna tvistade om vårdnaden beträffande två tredjedelar av barnen (66 procent). Det var vanligare att ett beslut om ensam vårdnad överklagades än ett beslut om gemensam vårdnad (59 procent resp. 41 procent).

I motsats till i tingsrätten var det vanligare att föräldrarna i hovrätten tvistade om umgänget än om boendet. Föräldrarna tvistade om umgänget beträffande hälften av barnen (51 procent) och om boendet beträffande 41 procent av barnen. Beslut om växelvis boende överklagades beträffande 4 barn.

Nedan illustreras de olika kombinationerna av tvistefrågor som överklagades och prövades i hovrätten. I hovrätten var det vanligast med en prövning av vårdnad och umgänge, medan denna kombination kom först på fjärde plats i tingsrätten.

Utredningen i målet

Hördes barnet i målet?

Barnet hördes inte inför hovrätten i något av de fall kommittén tagit del av.

Hördes barnexpertis i målet?

Barnexpertis hördes i 2 av målen (3 procent).

Kompletterande skriftlig utredning

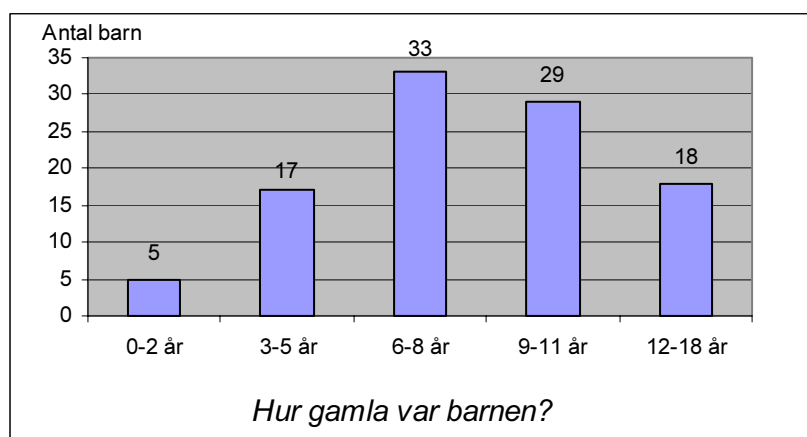
Oftast hämtade hovrätten inte in ny utredning i målet. I tre fjärdedelar av målen (52 mål) förekom det ingen ny utredning. En kompletterande vårdnadsutredning hade gjorts i 8 mål (eller 12 procent) och snabbupplysningar enligt 6 kap. 20 § FB hade hämtats in i 3 mål (eller 4 procent).

I 1 av målen fanns en barnpsykiatrisk utredning, i 2 av målen en barnavårdsutredning och i 3 av målen annat slag av utredning (exempelvis utdrag ur sjukhusjournal eller riskbedömning avseende sexuella övergrepp).

I 5 av målen redovisades en rekommendation till beslut i den nya utredning som tillkommit i hovrätten. Domstolen följde rekommendationen i 3 fall.

14.3.3 Barnen

Hur gamla var barnen?

Nästan två tredjedelar av alla barn som var föremål för prövning i hovrätten var i yngre skolåldern (6–11 år). Drygt en femtedel av barnen var 0–5 år gamla och nästan en femtedel av barnen var över 12 år.

Hur ofta redovisades barnets inställning i domen?

I vilken mån barnets inställning kommit fram vid hovrättens prövning av sakfrågorna är ännu svårare att uttala sig om än när det gäller prövningen i tingsrätten. Det enda kommittén kan uttala sig om är hur ofta barnets inställning redovisats i hovrättens dom.

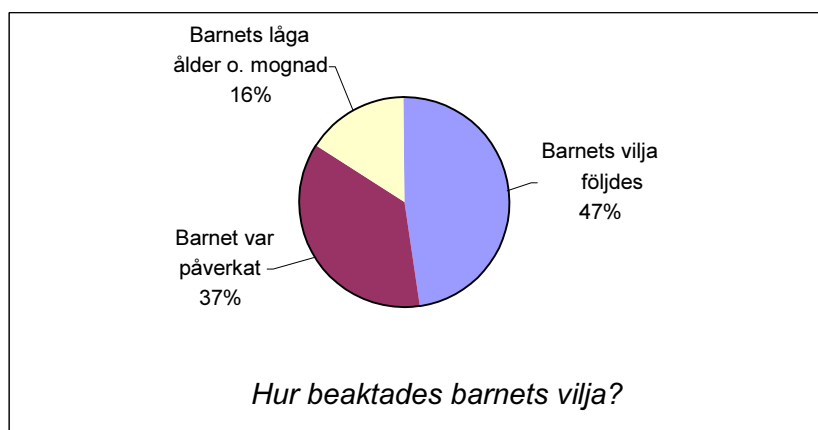
Sammanlagt redovisades barnets inställning i knappt en fjärdedel av domarna (24 av 102 barn). När barnet var över 12 år redovisades

dess inställning i nästan hälften av alla de mål som prövades i sak (8 av 18 barn). När barnet var 6–11 år redovisades dess inställning i en tredjedel av fallen (10 av 29 barn) och när barnet var 6–8 år redovisades dess inställning i 9 procent av fallen (3 av 33 barn). Hovrätten redovisade slutligen inställningen för 1 barn som var 3–5 år gammalt (17 barn).

Hur ofta tog hovrätten upp barnets inställning som ett kriterium vid bedömningen?

Hovrätten tog upp barnets inställning som ett kriterium vid sin bedömning i knappt en femtedel av de mål som prövades i sak (19 barn). Ju äldre barnet var, desto oftare togs dess inställning upp. Hovrätten tog upp barnets inställning i sin bedömning i 44 procent av fallen då barnet var över 12 år gammalt (8 barn). När barnet var 9–11 år gammalt skedde det i knappt en tredjedel av fallen (9 barn) och när barnet var 6–8 år i 6 procent av fallen (2 barn).

Hur beaktades barnets inställning?

I de fall hovrätten tog upp barnets inställning som ett kriterium vid bedömningen följdes barnets inställning i nästan hälften av fallen (9 barn).

I drygt en tredjedel av fallen (7 barn) ansåg hovrätten att barnets inställning var ett utslag av en lojalitetskonflikt (barnet var påverkat)

och dess inställning följdes inte. I 16 procent av fallen hänvisade hovrätten till barnets låga ålder och mognad som anledning till att dess inställning inte följdes (3 barn).

Hur gammalt var barnet då dess inställning följdes?

När barnet var 9–11 och över 12 år följde hovrätten dess inställning i ungefär hälften av de fall där hovrätten tagit upp dess inställning i sin bedömning (9 barn). Var barnet 6–8 år följde hovrätten inte barnets inställning i något fall (gällde endast 2 barn).

14.3.4 De fastställda domarna

Hovrätten fastställde 44 av de överklagade tingsrättsdomarna. Domarna avsåg 63 barn. Påståenden om övergrepp förekom i en tredjedel av målen (15 mål). Ett av målen avsåg utseende av särskilt förordnad vårdnadshavare.

Barnexpertis hördes i 2 av målen. Kompletterande vårdnadsutredning förekom i 5 mål, barnpsykiatrisk utredning i 1 mål och en barnavårdsutredning i 1 mål.

I en tredjedel av målen (14 mål) fastställde hovrätten tingsrättens dom utan att lämna någon annan motivering än att den anslöt sig till tingsrättens ställningstagande. I två tredjedelar av målen (29 mål) motiverade hovrätten sitt beslut att fastställa tingsrättens dom. Motiveringen var emellertid i de flesta fall kortfattad och anslöt till tingsrättens motivering.

14.3.5 De ändrade domarna

Allmänt

Hovrätten ändrade 25 av de överklagade tingsrättsdomarna. Domarna avsåg 38 barn. Påståenden om övergrepp förekom i omkring hälften av målen (12 mål).

Barnexpertis hördes inte i något av målen. Kompletterande vårdnadsutredning förekom i 3 mål, snabbupplysningar i 3 mål och en barnavårdsutredning i 1 mål.

I 15 av målen ändrade/justerade hovrätten enbart umgänget för barnet, medan den i 10 mål ändrade beträffande vårdnad och/eller boende.

Justering/ändring av umgänget

I 15 fall ändrade eller justerade hovrätten enbart beträffande umgänget mellan barnet och umgängesföräldern.

I 7 av målen var även frågan om vårdnad uppe till prövning. Tingsrätten hade förordnat om gemensam vårdnad i 3 av fallen och om ensam vårdnad i 4 av fallen. Samtliga fastställdes av hovrätten i vårdnadsfrågan. I 5 av målen var frågan om barnets boende uppe till prövning. Samtliga fastställdes av hovrätten i boendefrågan.

I 9 av de 15 målen beslutade hovrätten endast om mindre justeringar avseende umgänget och/eller kontaktperson. I ytterligare 1 mål, där föräldrarna var överens om att barnet inte mår bra av det dåvarande umgänget, beslutade hovrätten om ett längre sammanhållet umgänge i stället för flera korta umgängestillfällen. I 1 mål beslutades vidare att barnet skulle bo växelvis (i stället för onsdag–söndag) vilket barnet vid tiden för hovrättens dom redan gjorde, och i 1 mål beslutades att det villkor som tingsrätten beslutat, om att pappan endast fick utöva umgänget i Sverige, inte längre skulle gälla.

I 3 av de 15 målen gjordes en mer omfattande ändring av umgänget. I 1 av målen ändrade hovrätten umgänget från fredag–måndag till enbart dagtid och i 1 mål ändrades ett dagtidsumgänge till att inget umgänge skulle ske. I båda dessa fall hade pappan visat sig psykiskt instabil efter tingsrättens dom och dömts eller anmälts för brott. I 1 mål ändrades dagtidsumgänge till umgänge lördag–söndag. I detta fall anfördes att det var viktigt för barnet med ett umgänge med pappan och att genomförda umgängestillfällen efter tingsrättens dom, enligt en kontaktperson, fungerat bra.

Ändringar avseende vårdnad eller boende

I 10 mål ändrade hovrätten tingsrättens dom beträffande vårdnad eller boende. Påståenden om övergrepp förekom i 6 av dessa mål.

I 4 av fallen ändrades gemensam vårdnad till ensam vårdnad för någon av föräldrarna. Samtliga fall motiverades med att det förelåg

så starka motsättningar och misstro mellan föräldrarna att ett samarbete om barnen inom överskådlig tid ansågs som utesluten. I 1 av dessa fall hade mamman, som haft missbruksproblem, inte tagit någon kontakt med barnet efter tingsrättens dom, i 1 fall hade pappan, efter tingsrättens dom, dömts för barnpornografibrott och i 2 fall hade konflikten mellan föräldrarna fördjupats efter tingsrättens dom.

I 4 fall var förhållandet det motsatta, dvs. hovrätten ändrade från ensam vårdnad till gemensam vårdnad. 3 av fallen motiverades med att föräldrarnas konflikt inte var så svår och djup att det var omöjligt för dem att samarbeta om barnet. I dessa fall angavs att ett visst fungerande samarbete, t.ex. avseende umgänge, förekommit efter tingsrättens dom. Det fjärde fallet motiverades med att om den dåvarande ordningen fick bestå (mamman hade ensam vårdnad om barnet) fanns det risk för att föräldrarna inte skulle inse vikten av att de för barnets skull måste kunna enas i viktiga frågor.

I 1 fall ändrades tingsrättens beslut om att barnet skulle bo hos mamman till att barnet skulle bo hos pappan, vilket barnet redan gjorde sedan ett halvår tillbaka. I 1 fall ändrades växelvis boende till boende hos mamman. I detta fall hade pappan flyttat, varför föräldrarna numera bodde långt ifrån varandra, och barnen hade uppvisat behov av ett fast boende.

14.3.6 Det återförvisade målet

1 mål, som gällde boende och umgänge för ett 5-årigt barn, återförvisades till tingsrätten för erforderlig handläggning.

Pappan hade redan i tingsrätten yrkat att en boendeutredning skulle inhämtas. Mamman hade bestritt yrkandet och tingsrätten lämnade det utan bifall. Vid huvudförhandlingen i tingsrätten förebringades bevisning i form av partsförhör under sanningsförsäkran och snabbupplysningar från familjerätten enligt 6 kap. 20 § FB.

Pappan yrkade även i hovrätten att boendeutredning skulle genomföras, vilket mamman alltjämt bestred. Hovrätten beslutade att återförvisa målet till tingsrätten med följande motivering: Den objektiva utredning som förelåg vid tiden för tingsrättens avgörande utgjordes av ett yttrande från familjerätten, i vilket endast anges att ingen av parterna förekommer i socialregistret. Någon utredning beträffande barnets situation och behov förelåg inte. Vidare konstateras i tingsrättens domskäl att det råder framträdande mot-

sättningar mellan parterna och att barnet påverkas av detta. – Mot bakgrund av dessa omständigheter framstår det som klart att tingsrätten borde ha inhämtat relevant utredning i frågan om barnets situation och dess behov i frågan om boende och umgänge. Motsvarande utredning kan, med hänsyn främst till tvåinstansprincipen, inte utan väsentlig olägenhet inhämtas i hovrätten. Utredningen bör i stället inhämtas i tingsrätten och målet skall därför återförvisas dit.

15 Genomgång av domar avseende påståenden om övergrepp

15.1 Inledning

Ett av kommitténs uppdrag har varit att utvärdera 1998 års reform om vårdnad, boende och umgänge. Enligt direktiven skulle kommittén särskilt uppmärksamma hur de nya reglerna om gemensam vårdnad och boende tillämpas när det förekommit övergrepp eller misstanke om detta (dir. 2002:89 s. 5).

Som ett led i utvärderingen har kommittén granskat 249 tingsrättsdomar från första halvåret 2002. I de fall domarna överklagats har kommittén även tagit del av hovrättens avgörande (se kapitel 14). I 90 av de 249 genomgångna domarna (36 procent) fanns det påståenden om att det förekommit någon form av övergrepp. Dessa domar har kommittén granskat särskilt och resultatet av granskningen redovisas i detta kapitel. I ytterligare några fall omnämndes övergrepp i domen, men det syntes inte ha åberopats i målet som grund för talan utan syntes mer vara en bakgrundsbeskrivning av tidigare förhållanden. Dessa fall ingår inte i de nedan redovisade uppgifterna.

I 78 domar (eller 31 procent av de 249 domarna) förekom påståenden om att den ena föräldern gjort sig skyldig till våld/hot eller liknande mot den andra föräldern, medan påståenden om våld/hot mot barnet förekom i 39 domar (eller 16 procent av domarna). Påståenden om sexuella övergrepp mot barnet förekom i 16 domar (eller 6 procent av domarna), medan påståenden om sexuella övergrepp mot annan (t.ex. mamman eller ett styvbarn) förekom i 5 domar (eller 2 procent av domarna). I flera fall förekom påståenden om olika typer av övergrepp riktade mot olika personer. Den vanligaste kombinationen var att det påstods att en förälder hade brukat våld mot och/eller hotat såväl den andra föräldern som barnet.

Vid granskningen delades domarna in i olika kategorier efter vilken typ av övergrepp som i första hand syntes vara åberopat/påstått. När det gällde våld/hot mot den andra föräldern gjordes en

bedömning av om de påstådda övergreppen kunde sägas vara av allvarigare eller lindrigare natur. Ett riktmärke vid bedömningen av om påståendet rörde allvarigare våld/hot var om det påståtts grövre våld/hot (t.ex. grövre misshandel eller hot till livet) eller om övergrepp skett vid flera tillfällen. Som exempel på påståenden som bedömts röra lindrigare våld/hot kan nämnas telefontrakasserier eller ett enskilt tillfälle av mindre allvarlig misshandel.

Den följande redovisningen är således indelad i följande kategorier.

- allvarigare våld/hot mot den andra föräldern (45 domar)
- lindrigare våld/hot mot den andra föräldern (19 domar)
- våld/hot mot barnet (11 domar)
- sexuella övergrepp mot barnet (13 domar)
- sexuella övergrepp mot annan (2 domar)

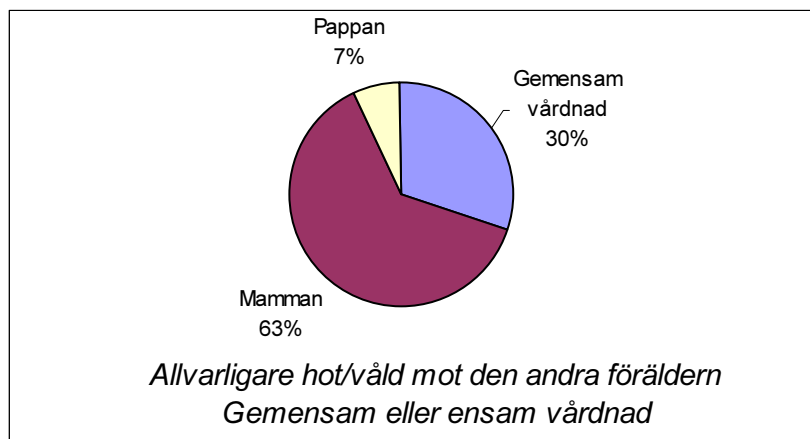
Bland de domar som ingick i specialgranskningen avseende påståenden om övergrepp fanns fall där en förälder hade dömts för övergrepp, fall där åtal för övergrepp hade väckts, fall där polisanmälan var under utredning, fall där polisanmälan/förundersökningen hade lagts ned och fall där ingen polisanmälan hade gjorts. Även om det sålunda i vissa fall fanns en fällande dom – och det därigenom får anses klarlagt att någon form av övergrepp skett – använder kommittén i det följande genomgående begreppet ”påståenden om övergrepp” i samtliga fall. Detta motiveras dels av att de påståenden om övergrepp som tagits upp i vårdnadsmålet ofta gått utöver det föräldern dömts för i brottmålet, dels av praktiska skäl; för att texten skall bli mer lättbegriplig. Men kommittén har i avsnitt 15.2–15.6 gjort en uppdelning mellan de fall där en förälder dömts för övergrepp och de fall där en förälder inte dömts för övergrepp.

När det gäller umgänge skiljer kommittén endast på dagumgänge och helgumgänge. Med dagumgänge avses umgänge under dagtid utan övernattnings och med helgumgänge avses umgänge som varar mer än en dag och innefattar övernattnings hos umgängesföräldern.

15.2 Allvarligare våld/hot mot den andra föräldern

15.2.1 Inledning

Allvarligare våld/hot mot den andra föräldern utgjorde det huvudsakliga påståendet om övergrepp i 45 domar (eller 18 procent av de 249 genomgångna tingsrättsdomarna).

Tingsrätten beslutade om gemensam vårdnad i 30 procent av fallen, om ensam vårdnad för mamman i 63 procent av fallen och om ensam vårdnad för pappan i 7 procent av fallen. 2 fall gällde enbart umgänge.

15.2.2 Gemensam vårdnad

Allmänt om domarna

Tingsrätten förordnade om gemensam vårdnad i 13 av de fall där allvarligare våld/hot mot den andra föräldern påståtts.

Av domarna framgick att påståendena om våld/hot i 9 fall lett till polisanmälan. Av dessa hade 2 anmälningar lett till fällande brottmålsdom (mot pappan) och 1 anmälan till friande dom. 2 anmälningar var fortfarande under utredning och i 4 fall hade förundersökningen lagts ned.

I 5 av domarna förekom påståenden om våld/hot även mot barnet.

Föräldern hade dömts för våld/hot

Tog tingsrätten upp övergreppen i sina domskäl?

I de 2 fall där den ena föräldern dömts för våld/hot mot den andra föräldern tog tingsrätten upp övergreppen i domskälen i det ena fallet men inte i det andra.

Övergreppen togs upp

I det fallet där tingsrätten tog upp övergreppen hade pappan vid flera tillfällen dömts för misshandel, olaga hot och överträdelse av besöksförbud riktat mot mamman och stod nu på nytt under åtal för olaga hot, även det riktat mot mamman. I domen förekom påståenden om att pappan skulle ha brukat våld också mot barnet. Tingsrätten konstaterade att föräldrarna, trots brottmålsdomarna, tidvis hade upprätthållit sitt förhållande. Våldet och hoten som pappan utsatt mamman för framstod därmed – mot bakgrund av parternas sätt att förhålla sig till varandra – inte som så allvarliga att gemensam vårdnad var utesluten. Beträffande det påstådda övergreppet mot barnet anförde tingsrätten att förundersökning pågick och att man, mot pappans förnekande, i nuläget inte kunde utgå från att han betett sig mot barnet på ett sådant sätt att han borde vara utesluten från vårdnaden. Tingsrätten beslutade om gemensam vårdnad och att barnet skulle bo hos mamman. Tingsrätten förordnade vidare om helgumgänge samt att kontaktperson skulle närvara vid hämtning och lämning. – Domen överklagades, men målet var i november 2003 ännu inte avgjort av hovrätten.

Övergreppen togs inte upp

I det fallet där tingsrätten inte tog upp övergreppen hade pappan år 1998 dömts för misshandel av mamman till 8 månaders fängelse. Mamman hade å sin sida samma år dömts för olaga hot riktat mot pappan. I vårdnadsmålet gjorde mamman gällande att också barnen utsatts för hot av pappan, vilket dock inte togs upp i tingsrättens bedömning. Tingsrätten ansåg att det visserligen förelåg allvarliga samarbetssvårigheter, men att det fanns en risk för att – om en förälder erhöll ensam vårdnad – denna skulle isolera barnen från den andra föräldern. Tingsrätten beslutade om gemensam vårdnad och

att det ena barnet skulle bo hos mamman och det andra barnet hos pappan. Tingsrätten förordnade vidare om helgumgänge. – Domen överklagades och hovrätten fastställde tingsrättens dom avseende gemensam vårdnad, men ändrade såtillvida att båda barnen skulle bo hos pappan, vilket var barnens vilja.

Föräldern hade *inte* dömts för våld/hot

Tog tingsrätten upp övergreppen i sina domskäl?

I de 11 fall föräldern inte dömts för våld/hot mot den andra föräldern tog tingsrätten upp de påstådda övergreppen i sina domskäl i 6 av fallen, medan de inte omnämndes i 5 fall.

Övergreppen togs upp

Av de 6 fall där tingsrätten tog upp de påstådda övergreppen i sina domskäl hade förundersökningen (polisanmälan) lagts ned i 2 fall. I 1 av dessa fall hade föräldern också frikänts av domstol från andra brott mot den andra föräldern. I 1 fall var polisanmälan under utredning.

I 2 av fallen förekom påståenden om att föräldern brukat våld också mot barnet och i 1 fall togs det faktum att pappan dömts för våldtäkt på en 12-årig flicka upp. I 3 fall förekom motanklagelser mot den förälder som påstått att övergrepp skett.

I fallet där pappan dömts för våldtäkt fann tingsrätten det inte visat att pappan brukat våld mot mamman. Pappans lämplighet ifrågasattes, men enligt tingsrätten hade inget framkommit som talade för att han skulle förgripa sig på sina biologiska barn och att det hade gått lång tid sedan våldtäkten skedde (pappan hade frigetts från fängelsestraffet år 1994). Familjerätten hade heller inte föreslagit någon inskränkning i umgänget. Tingsrätten beslutade om gemensam vårdnad och att barnen skulle bo hos mamman samt ha helgumgänge med pappan. – Domen överklagades men målet skrevs av efter det att överklagandet återkallats.

I de 2 fall där det även fanns påståenden om att föräldern brukat våld mot barnet fann tingsrätten att det fanns visst stöd för att våld mot mamman förekommit. I det ena fallet angavs att detta inte var godtagbart. Tingsrätten beslutade dock om gemensam vårdnad samt att barnen skulle bo hos mamman och ha helgumgänge med pappan.

I det andra fallet angavs att våldet inte syntes vara av sådant slag att det fanns risk för att det skulle förekomma även framöver. Tingsrätten beslutade i detta fall om gemensam vårdnad och att barnen skulle ha helgumgänge med pappan. Inte i något av dessa fall nämndes något om det påstådda våldet mot barnen. – Den ena domen överklagades och föräldrarna träffade en överenskommelse i hovrätten.

I 1 fall hade pappan år 1997 dömts för försök till mord på annan än mamman till fängelse i 8 år samt år 1998 för grov skadegörelse till fängelse i ytterligare 1 år. Tingsrätten angav att gemensam vårdnad inte kan fungera om en förälder är våldsam eller hotar den andra föräldern eller dennes familj. Emellertid fanns endast mammans påståenden om övergrepp i målet och det förelåg inga polisanmälningar eller domar avseende detta att grunda ett ställningstagande på om den framtida vårdnaden. Tingsrätten, som ansåg att pappan genomgått en positiv utveckling och att det var viktigt för barnet att ha kontakt med sin pappa, beslutade om gemensam vårdnad och att barnet skulle ha umgänge med pappan under dagtid i närvaro av kontaktperson. – Domen överklagades inte.

I de 2 fall där förundersökningen lagts ned, och pappan även frikänts från brott i 1 fall, angav tingsrätten att det inte fanns något stöd för mammans påståenden om att övergrepp skett. I det ena fallet beslutade tingsrätten enbart om gemensam vårdnad och i det andra fallet även att barnen skulle ha helgumgänge med pappan. – Båda domarna överklagades. I det sistnämnda fallet träffade föräldrarna en överenskommelse i hovrätten. I det förstnämnda fallet ändrade hovrätten tingsrättens dom på så vis att mamman ensam fick vårdnaden om barnen och förordnade att barnen skulle ha helgumgänge med pappan. Hovrätten motiverade domslutet med att föräldrarna hade allvarliga samarbetssvårigheter.

Övergreppen togs inte upp

Av de 5 fall där tingsrätten inte tog upp de påstådda övergreppen hade förundersökningen (polisanmälan) lagts ned i 2 fall. I 3 av fallen förekom motanklagelser mot den förälder som påstått att övergrepp skett.

I 3 av fallen angav tingsrätten att samarbetssvårigheterna mellan föräldrarna inte var så allvarliga att de uppvägde det positiva med gemensam vårdnad och i 1 fall att förhållandena hade förbättrats. I

2 av fallen beslutade tingsrätten att ett barn skulle bo hos mamman och ett barn hos pappan. I de övriga 2 fallen förekom inget yrkande beträffande boendet. I samtliga 4 fall beslutade tingsrätten om helgumgänge.

I 1 av fallen, som enbart gällde boendet för barnet, fanns en motanklagelse om att mamman slagit barnet. I det fallet angav tingsrätten att barnet tagit avstånd från mamman och att föräldrarna var djupt oense om orsaken till detta. Tingsrätten bestämde att barnet skulle bo hos pappan.

3 av domarna överklagades. Av dessa mål skrevs det ena av efter återkallelse av överklagandet. I ett mål fastställdes tingsrättens dom. Den tredje överklagade domen fastställdes beträffande vårdnaden, men hovrätten beslutade om utökad umgänge.

15.2.3 Ensam vårdnad för mamman

Allmänt om domarna

Tingsrätten beslutade att mamman ensam skulle ha vårdnaden i 27 av de 45 fall där det påståtts allvarligare våld/hot mot den ena föräldern.

Av domarna framgick att påståendena om våld/hot i ungefär tre fjärdedelar av fallen (20 domar) lett till polisanmälan. Av dessa hade 11 anmälningar lett till fällande dom (mot pappan) och 1 anmälan till friande dom. I 1 fall hade åtal väckts, 2 anmälningar var fortfarande under utredning och i 5 fall hade förundersökningen lagts ned.

I 9 av domarna förekom påståenden om våld/hot även mot barnen.

Föräldern hade dömts för våld/hot

Tog tingsrätten upp övergreppen i sina domskäl?

Av de fall pappan dömts för våld/hot mot mamman (11 fall) tog tingsrätten upp övergreppen i sina domskäl i 8 fall medan de inte omnämndes i 3 fall.

Övergreppen togs upp

I 1 av de 8 fallen angavs enbart allvarliga samarbetsvårigheter som grund för beslutet om ensam vårdnad. I det fallet angavs att gärningarna låg en tid tillbaka och inte framstod som så grava att enbart detta förhållande skulle utesluta gemensam vårdnad (pappan hade år 2001 dömts för misshandel av mamman till fängelse i 2 månader – det framgick inte av domen när gärningarna begåtts). I de övriga 7 fallen där övergreppen togs upp i domskälen angav tingsrätten att övergreppen var ett exempel på de allvarliga samarbetsvårigheter som förelåg mellan föräldrarna.

I 2 av de ovannämnda fallen förekom påståenden om att pappan brukat våld även mot barnen. Detta togs inte upp av tingsrätten. Domstolen beslutade i det ena fallet att barnen skulle ha helgumgänge med pappan och i det andra fallet att umgänge skulle ske dagtid med kontaktperson närvarande vid hämtning och lämning. I de övriga fallen beslutade tingsrätten om helgumgänge i 3 fall och om umgänge under dagtid i 1 fall. I 2 av dessa sistnämnda fall skulle kontaktperson medverka vid hämtning och lämning. I 1 fall, slutligen, beslutade tingsrätten att inget umgänge skulle äga rum.

5 av domarna överklagades. 3 av dem fastställdes och i 1 fall ändrades dagumgänge till helgumgänge. Hovrätten motiverade detta med att pappan i och för sig gjort sig skyldig till allvarlig misshandel av mamman år 1999, men utöver detta hade inget framkommit som tydde på att han skulle vara våldsam eller farlig för sina barn. 1 mål var i november 2003 ännu inte avgjort.

Övergreppen togs inte upp

I 2 av de 3 fall där övergreppen inte togs upp hänvisade tingsrätten enbart till att föräldrarna hade allvarliga samarbetsvårigheter. I det ena fallet beslutade domstolen om helgumgänge med pappan och i det andra fallet om dagumgänge samt att kontaktperson skulle medverka vid hämtning och lämning. I 1 fall – där pappan även dömts för sexuellt ofredande gentemot mamman och narkotikabrott – hänvisade tingsrätten till pappans dåliga förhållanden och beslutade om dagumgänge på överenskommen plats. – Ingen av domarna överklagades till hovrätten.

Föräldern hade *inte* dömts för våld/hot

Tog tingsrätten upp övergreppen i sina domskäl?

Av de 16 fall där föräldern inte dömts för våld/hot mot den andra föräldern tog tingsrätten upp de påstådda övergreppen i sina domskäl i drygt hälften av fallen (9 fall).

Övergreppen togs upp

Av de 9 fall där de påstådda övergreppen togs upp hade pappan frikänts från åtalade brott mot mamman i 1 fall och förundersökningen hade lagts ned i 4 fall. I övriga fall fanns ingen dokumentation om övergreppen. – I 5 av domarna förekom påståenden om att den andra föräldern brukat våld också mot barnet. I 1 fall förekom motanklagelser mot den förälder som påstått att övergrepp skett.

I 3 fall menade tingsrätten att det inte var visat att övergrepp skett (i 2 av dessa fall hade förundersökningen lagts ned), utan hänvisade enbart till allvarliga samarbetssvårigheter för att motivera ensam vårdnad. I samtliga 3 fall beslutades också om helgumgänge. – Alla 3 domarna överklagades. 1 mål skrevs av i hovrätten efter återkallelse av överklagandet. De andra överklagade domarna ändrades båda till att föräldrarna skulle ha gemensam vårdnad om barnen. I det ena fallet motiverade hovrätten detta med att det inte fanns någon utredning som visade att pappan slagit eller hotat mamman och att mamman numera inte trodde att pappan slog barnet. I det andra fallet nämndes inte de påstådda övergreppen, utan hovrättens beslut motiverades med att det fanns risk för att föräldrarna inte skulle inse att de måste samarbeta i frågor kring barnet om mamman även fortsättningsvis fick ensam vårdnad.

I ytterligare 1 fall ansåg tingsrätten att det inte var visat att övergrepp skett. Tingsrätten anförde att mamman inte ens gjort sannolikt att pappan varit våldsam mot henne. Vidare att det föreföll som om hon överdrev sin rädsla för pappan och att hon lät det gå ut över barnen. Det ifrågasattes om inte umgängessabotage förelåg, men tingsrätten konstaterade att även pappan haft skuld till att umgänge inte kunnat ske i den omfattning som tidigare bestämts. Tingsrätten beslutade om ensam vårdnad för mamman och att barnen skulle ha helgumgänge med pappan i närvaro av kontaktperson. För det fall socialnämnden inte hade möjlighet att ställa upp med kontaktperson i sådan omfattning skulle, enligt tingsrätten, umgänge

ske åtminstone sex timmar varannan vecka. – Domen överklagades, men målet skrevs av i hovrätten efter det att överklagandet återkallats.

I 4 fall angav tingsrätten att övergreppen var ett exempel på de allvarliga samarbetssvårigheter som förelåg mellan föräldrarna. I 3 av dessa fall förekom påståenden om att pappan brukat våld även mot barnen. I 1 av dessa angav tingsrätten att den inte ifrågasatte att mamman hade haft det jobbigt på grund av pappans tidigare drogproblem och därför kände misstroende mot honom. Det fanns dock inga skäl att misstänka att barnen numera for illa hos pappan. Tingsrätten beslutade om ensam vårdnad för mamman och att barnen skulle ha helgumgänge med pappan. I 1 fall – där pappan dömts för misshandel av annan anhörig – angav tingsrätten att det var visat att pappan inte är helt främmande för att använda våld mot nära anhöriga och att mammans uppgifter om misshandel stöddes av polisanmälan (nedlagd) och sjukjournalutdrag. Påståendet om våld mot barnet togs inte upp. Tingsrätten beslutade om ensam vårdnad för mamman och helgumgänge med pappan. De övriga 2 fallen motiverades inte närmare. Tingsrätten beslutade om ensam vårdnad för mamman och att barnen skulle ha dagumgänge med pappan i båda fallen. I det ena av dessa fall – där beslutet om dagumgänge motiverades med att pappan tidigare inte följt angivna föreskrifter för umgänget – skulle kontaktperson närvara vid umgänget. – Samtliga 4 domar överklagades. 1 mål skrevs av efter det att överklagandet återkallats. De övriga domarna fastställdes av hovrätten.

I 1 fall – där det gjorts gällde att pappan brukat våld mot såväl mamman som barnen – hade pappan själv vidgått att han har ett häftigt humör i samband med att han dricker alkohol och att det hade hänt att han slagit mamman och barnen. Tingsrätten ansåg att pappan dominerat mamman och att det fanns stor risk för att mamman skulle återfalla i sin passiva roll om föräldrarna fick gemensam vårdnad om barnen. Detta skulle enligt tingsrätten inte vara bäst för barnen. Tingsrätten beslutade om ensam vårdnad för mamman och att barnen skulle ha helgumgänge med pappan. – Domen överklagades till hovrätten som beslutade att umgänge endast skulle ske dagtid i närvaro av kontaktperson. Hovrätten konstaterade därvid att pappan – efter tingsrättens dom – vid flera tillfällen haft vredesutbrott i samband med umgängestillfällena och att han dömts för misshandel av sin flickvän.

Övergreppen togs inte upp

Övergreppen togs inte upp i 7 fall. I 2 fall förekom motanklagelser mot den förälder som påstått att övergrepp skett.

Åtal hade väckts i 1 fall. Tingsrätten ansåg i detta fall att pappan hade sådana missbruksproblem och levde under så oordnade förhållanden att han för närvarande inte borde vara delaktig i vårdnaden och inte heller ha umgänge med barnen. – I ytterligare 1 fall var pappan anhållen i sin frånvaro för brott riktade mot mamman. Påstående om att pappan brukat våld även mot barnen hade gjorts gällande. Pappan befann sig utomlands och barnen motsatte sig bestämt umgänge med honom. Även i detta fall beslöt tingsrätten att mamman ensam skulle ha vårdnaden om barnen och att inget umgänge mellan barnen och pappan skulle ske. – Ingen av dessa 2 domar överklagades.

I 2 fall hade förundersökningen lagts ned och i de övriga 3 fallen fanns ingen dokumentation om övergreppen. I 1 av fallen påstods att pappan brukat våld även mot barnen, men detta togs inte upp av tingsrätten. – I 4 av fallen hänvisades enbart till att föräldrarna hade allvarliga samarbetssvårigheter. Tingsrätten beslutade om ensam vårdnad för mamman samt om helgumgänge i 1 fall, om dagumgänge under medverkan av kontaktperson i 1 fall och att inget umgänge skulle äga rum i 1 fall. Det sistnämnda fallet motiverades med att barnet inte ville ha något umgänge med pappan. Ingen av dessa domar överklagades. – I 1 fall, slutligen, beslutade tingsrätten att barnen skulle flytta från pappan till mamman på grund av att det förelåg umgängessabotage. Pappan hade, enligt tingsrätten, knutit barnen till sig på ett sådant sätt att inte ens ett begränsat umgänge med mamman kunnat verkställas. Han ansågs därmed sakna förmåga att se till barnens bästa. Umgänge med pappan skulle i detta fall ske under dagtid i närvaro av kontaktperson. Domen överklagades, men fastställdes av hovrätten.

15.2.4 Ensam vårdnad för pappan

Allmänt om domarna

Tingsrätten beslutade att pappan ensam skulle ha vårdnaden i 3 av de 45 fall där det påståtts allvarligare våld/hot mot den andra föräldern.

Påståendena om våld/hot hade lett till polisanmälan i 2 av fallen. 1 anmälan hade lett till fällande dom (mot mamman) och i 1 fall hade förundersökningen lagts ned.

I 1 av domarna förekom påståenden om våld/hot även mot barnen.

Föräldern hade dömts för våld/hot

Övergreppen togs upp

I det fallet där mamman dömts för misshandel och olaga hot, riktat mot pappan samt personal på barnets förskola, tog tingsrätten upp övergreppen i sina domskäl. Tingsrätten anförde att barnet ofta hade varit närvarande och sett misshandeln och att det – särskilt med hänsyn till att barnet var autistiskt – kunde hållas för visst att det varit illa av upplevelsorna. Tingsrätten beslutade om ensam vårdnad för pappan och att inget umgänge mellan barnet och mamman skulle äga rum. – Domen överklagades inte.

Föräldern hade *inte* dömts för våld/hot

Övergreppen togs inte upp

Det ena fallet gällde påståenden om att mammans släktingar knivskurit pappan och att barnen, enligt pappan, påstått att mamman slagit dem. Mamman var bosatt på okänd adress utomlands. Tingsrätten fann att mamman undandragit sig vårdnadsansvaret och att det saknades praktiska förutsättningar för att förordna om umgänge. – Domen överklagades inte.

Det andra fallet gällde påståenden om att pappan gjort sig skyldig till allvarigare våld/hot mot mamman vid flera tillfällen som resulterat i polisanmälningar, men förundersökningarna hade i samtliga fall lagts ned. Pappan gjorde å sin sida gällande att mamman kvarhållit barnet både i Tyskland och i Estland. Tingsrätten konstaterade att mamman flyttat till Tyskland med barnet utan att informera pappan, trots att de hade gemensam vårdnad, och att hon medvetet underlåtit att informera om var barnet befunnit sig för att inte bli störd av pappan. Hon hade inte heller efterkommit tingsrättens interimistiska beslut om att barnet skulle bo med pappan. Tingsrätten beslutade att pappan ensam skulle ha vårdnaden om barnet. –

Domen överklagades, men målet skrevs av i hovrätten efter det att överklagandet återkallats.

15.2.5 Enbart umgänge

Allmänt om domarna

2 av fallen, där allvarigare våld/hot mot den andra föräldern påståtts, avsåg enbart frågan om umgänge.

Av domarna framgick att påståendena om våld/hot lett till polisanmälan och fällande dom i 1 fall (mot pappan).

I 1 av domarna förekom påståenden om våld/hot även mot barnen.

Föräldern hade dömts för våld/hot

Övergreppen togs upp

I 1 fall hade pappan dömts för bl.a. grov kvinnofridskränkning till fängelse i 1 år. Påståenden om att pappan brukat våld även mot barnen förekom. Tingsrätten konstaterade att mamman och barnen under de senaste åren levt under svåra psykiska påfrestningar. Det fanns, enligt tingsrätten, en uppenbar risk för att mammans rädsla för pappan skulle föras över på barnen och att detta skulle påverka dem i negativ riktning. Tingsrätten ansåg att mamman behövde en tids lugn och ro för att kunna ge barnen den trygghet de behövde. Tingsrätten beslutade att inget umgänge skulle äga rum. – Domen överklagades, men målet skrevs av i hovrätten efter det att överklagandet återkallats.

Föräldern hade *inte* dömts för våld/hot

Övergreppen togs upp

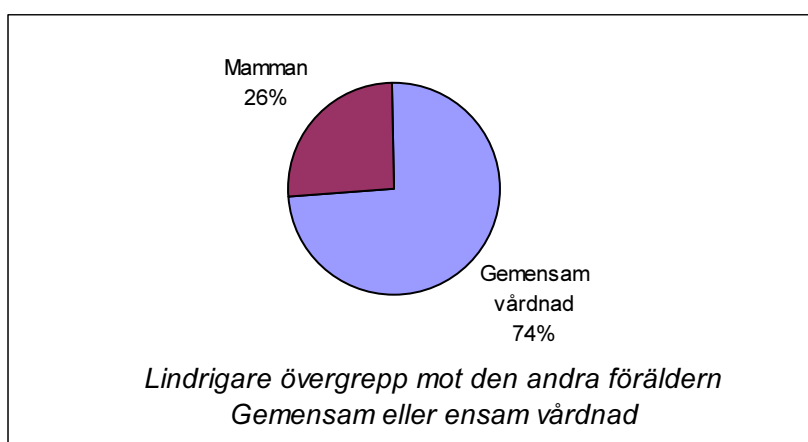
I 1 fall påstod mamman – förutom att pappan gjort sig skyldig till allvarigare våld/hot mot henne – att pappan led av psykisk sjukdom, vilken tidvis yttrade sig i aggressivitet. Pappan vitsordade att han medicinerade mot psykisk sjukdom. Tingsrätten fann att den oro som mamman kände inför pappans sjukdomsbild var förståelig och att detta påverkade barnet, liksom barnets egna erfarenheter av pappan i sämre stunder. Tingsrätten beslutade om umgänge under

dagtid samt att en kontaktperson skulle medverka vid hämtning och lämning. – Domen överklagades och ändrades i hovrätten. Hovrätten konstaterade att flera nya polisutredningar avseende bl.a. olaga hot och ofredande var under utredning samt att pappan ålagts besöksförbud. Hovrätten beslutade att inget umgänge mellan barnet och pappan skulle äga rum.

15.3 Lindrigare våld/hot mot den andra föräldern

15.3.1 Inledning

Lindrigare våld/hot mot den andra föräldern¹ utgjorde det huvudsakliga påståendet om övergrepp i 19 domar (eller i 8 procent av de 249 genomgångna tingsrättsdomarna).

Tingsrätten beslutade om gemensam vårdnad i tre fjärdedelar av fallen och om ensam vårdnad för mamman i en fjärdedel av fallen.

¹ Som exempel på påståenden som bedömts röra lindrigare våld/hot mot den andra föräldern kan nämnas mindre allvarliga handgripligheter eller hot vid ett enskilt tillfälle eller telefontrakasserier.

15.3.2 Gemensam vårdnad

Allmänt om domarna

Tingsrätten beslutade om gemensam vårdnad i 14 av de 19 fall där det påståtts lindrigare våld/hot mot den andra föräldern.

Av domarna framgick att påståendena om våld/hot i 11 fall lett till polisanmälan. Av dessa hade 5 lett till fällande brottmålsdom (mot pappan i samtliga fall och även mot mamman i 1 fall) Beträffande 6 polisanmälningar hade förundersökningen lagts ned.

I 2 av domarna förekom påstående om våld/hot även mot barnen.

Föräldern hade dömts för våld/hot

Tog tingsrätten upp övergreppen i sina domskäl?

Av de fall där den ena föräldern dömts för våld/hot mot den andra föräldern (5 fall) togs övergreppen upp i 2 fall men i de övriga 3 fallen omnämndes de inte i tingsrättens motivering till domslutet.

Övergreppen togs upp

I 1 fall hade mamman och pappan dömts för misshandel av varandra. I domen förekom påstående om att pappan brukat våld också mot barnet. Med hänsyn till att föräldrarna dömts för övergrepp riktade mot varandra ansåg tingsrätten att det inte fanns skäl att upplösa den gemensamma vårdnaden. Tingsrätten tog också upp frågan om det påstådda övergreppet mot barnet, men fann det inte visat att något övergrepp skett. Tingsrätten beslutade att föräldrarna skulle ha gemensam vårdnad om barnet. – Domen överklagades inte.

I 1 fall hade pappan dömts för ofredande (telefontrakasserier) riktat mot mamman. Tingsrätten fann det inte visat att pappan gjort sig skyldig till ett så djupt kränkande beteende att det motiverade att den gemensamma vårdnaden upplöstes. Tingsrätten beslutade att föräldrarna skulle ha gemensam vårdnad om barnet och att barnet skulle vara bosatt hos mamman samt ha helgumgänge med pappan. – Domen överklagades, men föräldrarna träffade en överenskommelse i hovrätten.

Övergreppen togs inte upp

I 2 av fallen hade pappan dömts för olaga hot riktat mot mamman och i 1 av fallen hade pappan dömts för ringa misshandel, även detta riktat mot mamman. I samtliga 3 fall förekom motanklagelser från pappans sida om att mamman gjort sig skyldig till våld/hot riktat mot honom.

Tingsrätten ansåg i 2 av fallen att samarbetssvårigheterna inte var så allvarliga att de uppvägde det positiva med gemensam vårdnad och i 1 fall att pappans förhållanden hade förbättrats. Tingsrätten beslutade att vårdnaden skulle vara gemensam i samtliga 3 fall och att barnen i 2 av fallen skulle vara bosatta hos pappan och ha helgumgänge med mamman. I det tredje fallet fanns inget yrkande beträffande boendet, men tingsrätten beslutade att barnen skulle ha helgumgänge med pappan.

2 av domarna överklagades. Det ena målet skrevs av efter återkallelse av överklagandet och i det andra målet träffade föräldrarna en överenskommelse i hovrätten.

Föräldern hade *inte* dömts för våld/hot*Tog tingsrätten upp övergreppen i sina domskäl?*

Av de 9 fall där den ena föräldern inte dömts för våld/hot mot den andra föräldern togs övergreppen upp i 4 fall men i de övriga 5 fallen omnämndes de inte i tingsrättens motivering till domslutet.

Övergreppen togs upp

Av de 4 fall där tingsrätten tog upp påståendena om våld/hot i sina domskäl hade förundersökningen (polisanmälan) lagts ned i 3 fall.

I 2 av fallen fann tingsrätten att det inte fanns någonting i utredningen som stödde mammans uppgifter om att övergrepp mot henne hade skett (förundersökningen hade lagts ned i det ena av dessa fall). I det ena av fallen förekom påståenden om våld även mot barnet och inte heller detta fann tingsrätten visat.

I 1 av fallen fann tingsrätten att det av samtalsspårning var visat att mamman haft visst fog för sina påståenden om trakasserande telefonsamtal under hösten år 2000, men att det nu gått så lång tid att detta inte kunde läggas till grund för ett antagande om att

mamman skulle utsättas för någon framtida aggressivitet från pappans sida. I ytterligare 1 fall fann tingsrätten att det fanns visst fog för att anta att pappan uppträtt aggressivt mot mamman i samband med separationen. Det ansågs emellertid inte ha varit av så allvarlig natur.

Tingsrätten beslutade i 1 fall enbart om gemensam vårdnad och i 1 fall om gemensam vårdnad och att barnen skulle ha helgumgänge med pappan. I 2 fall beslutades om gemensam vårdnad och att barnen skulle vara bosatta hos mamman samt ha helgumgänge med pappan.

Övergreppen togs inte upp

Av de 5 fall där övergreppen inte togs upp i tingsrättens domskäl hade förundersökningen (polisanmälan) lagts ned i 3 av fallen. I 4 av fallen förekom motanklagelser. I 1 av fallen förekom även påståenden om våld och sexuella övergrepp på barnet, men dessa påståenden berördes inte av tingsrätten.

I 2 av fallen ansåg tingsrätten att det förelåg allvarliga samarbetssvårigheter mellan föräldrarna, men att förhållandena borde kunna bli bättre på sikt. I 2 av fallen fann tingsrätten att samarbetssvårigheterna inte var så allvarliga. I 1 fall angavs att umgängessabotage i och för sig kunde ifrågasättas, men att även pappan var medskyldig till att umgänge enligt det interimistiska beslutet inte fungerat fullt ut.

I 1 fall beslutade tingsrätten enbart om gemensam vårdnad och i 4 fall om gemensam vårdnad samt att barnen skulle vara bosatta hos mamman. I 3 av fallen beslutades att barnen skulle ha helgumgänge med pappan.

3 av domarna överklagades. I 1 fall ändrade hovrätten beslutet om gemensam vårdnad till ensam vårdnad för mamman, med hänvisning till att föräldrarna hade mycket svårt för att samarbeta. I 1 fall fastställdes tingsrättens dom beträffande vårdnad och boende medan umgängestiderna justerades något och i 1 fall träffade föräldrarna en överenskommelse i hovrätten.

15.3.3 Ensam vårdnad för mamman

Allmänt om domarna

Tingsrätten beslutade, i 5 av de 19 fall där lindrigare våld/hot mot föräldern påståtts, att mamman ensam skulle ha vårdnaden.

Av domarna framgick att påståendena om våld/hot lett till polisanmälan i 4 fall. Av dessa hade 3 lett till fällande brottmålsdom (mot pappan) och 1 polisanmälan var under utredning.

Föräldern hade dömts för våld/hot

Tog tingsrätten upp övergreppen i sina domskäl?

Av de 3 fall där pappan dömts för våld/hot mot mamman tog tingsrätten upp övergreppen i sina domskäl i 2 av fallen.

Övergreppen togs upp

I de 2 fall där övergreppen togs upp hade pappan i det ena fallet dömts för olaga hot vid ett tillfälle under år 2000 och i det andra fallet hade pappan dömts för misshandel i samband med föräldrarnas separation år 1997. I båda fallen ansåg tingsrätten att det gått så lång tid sedan övergreppen skedde att enbart dessa inte kunde motivera ensam vårdnad. Däremot ansågs övergreppen vara ett exempel på de allvarliga samarbetssvårigheter som parterna haft och alltjämt hade. I båda fallen beslutade tingsrätten att mamman ensam skulle ha vårdnaden och att barnen skulle ha helgumgänge med pappan. – En av domarna överklagades men målet hade i november 2003 ännu inte avgjorts av hovrätten.

Övergreppen togs inte upp

I det fall där tingsrätten inte tog upp övergreppen hade pappan år 2000 dömts för olaga hot riktat mot mamman. I domen förekom också påståenden om aggressivt beteende mot barnet, men inte heller detta omnämndes i tingsrättens domskäl. Tingsrätten hänvisade till att det förelåg allvarliga samarbetssvårigheter mellan föräldrarna och beslutade om ensam vårdnad för mamman samt att

barnen skulle ha helgumgänge med pappan. – Domen överklagades men målet skrevs av i hovrätten efter återkallelse av överklagandet.

Föräldern hade *inte* dömts för våld/hot

Tog tingsrätten upp övergreppen i sina domskäl?

Av de 2 fall där föräldern inte dömts för våld/hot tog tingsrätten upp de påstådda övergreppen i det ena fallet. I det andra fallet omnämndes övergreppen inte i tingsrättens domskäl.

Övergreppen togs upp

I det fall där tingsrätten tog upp de påstådda övergreppen i sina domskäl var polisanmälan angående hot och trakasserier gentemot mamman under utredning. Tingsrätten ansåg att de påstådda övergreppen var ett exempel på de allvarliga samarbetssvårigheter som föräldrarna hade och beslutade om ensam vårdnad för mamman. – Domen överklagades inte.

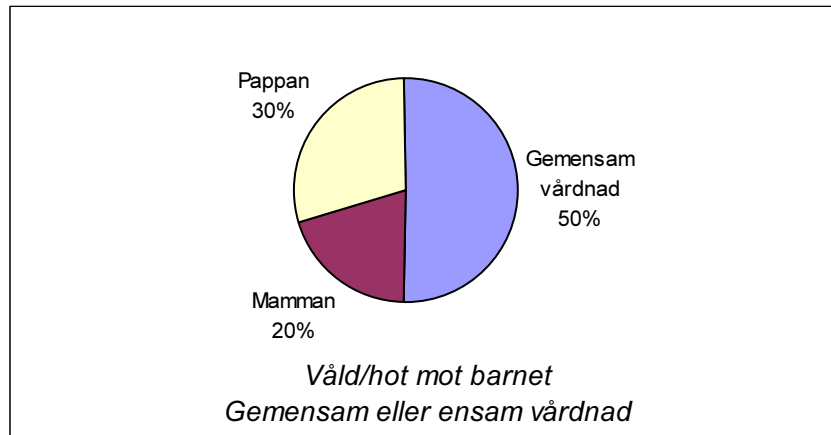
Övergreppen togs inte upp

I det fallet där övergreppen inte togs upp av tingsrätten hade pappan förnekat anklagelserna och även kommit med motanklagelser mot mamman. Tingsrätten hänvisade enbart till att det förelåg allvarliga samarbetssvårigheter mellan föräldrarna och beslutade att mamman ensam skulle ha vårdnaden om barnet. I enlighet med barnets vilja beslutades vidare att inget umgänge med pappan skulle äga rum. – Domen överklagades och fastställdes av hovrätten.

15.4 Våld/hot mot barnet

15.4.1 Inledning

Våld/hot mot barnet utgjorde det huvudsakliga påståendet om övergrepp i 11 domar (eller i 4 procent av de 249 genomgångna tingsrättsdomarna).

Tingsrätten beslutade om gemensam vårdnad i hälften av fallen, om ensam vårdnad för mamman i 20 procent av fallen och om ensam vårdnad för pappan i 30 procent av fallen. 1 fall rörde enbart umgänge.

15.4.2 Gemensam vårdnad

Allmänt om domarna

Tingsrätten beslutade om gemensam vårdnad i 5 av de 11 fall där våld/hot mot barnet påståtts.

Av domarna framgick att påståendena om våld/hot i 2 fall lett till polisanmälan, den ena riktad mot mamman och den andra riktad mot pappan. I båda fallen hade förundersökningen lagts ned.

Föräldern hade *inte* dömts för våld/hot mot barnet

Tog tingsrätten upp övergreppen i sina domskäl?

Tingsrätten tog upp påståendena om övergrepp mot barnet i 3 av de 5 fallen. I de övriga 2 fallen omnämndes påståendena inte i tingsrättens domskäl.

Övergreppen togs upp

I 2 av de 3 fall där övergreppen togs upp hade förundersökningen (polisanmälan) lagts ned. I det ena fallet anklagades mamman och i det andra pappan för att ha slagit barnet. I båda fallen förnekade den anklagade föräldern att övergrepp skett. Tingsrätten fann det inte i något av fallen visat att övergrepp skett. I båda fallen beslutade tingsrätten om gemensam vårdnad och att barnet skulle vara bosatta hos mamman samt ha helgumgänge med pappan. – Båda domarna överklagades. I det ena fallet träffade föräldrarna en överenskommelse i hovrätten. Det andra fallet var i november 2003 ännu inte avgjort.

I 1 fall framkom det – delvis genom mammans medgivande – att hon slog barnen då hon blev arg på dem. Detta fann tingsrätten i och för sig helt oacceptabelt. Emellertid ansågs handgripligheterna inte ha varit så allvarliga att mamman inte skulle kunna fungera som boförälder. I målet anklagade också såväl pappan som mamman varandra för våld/hot riktat mot dem, vilket dock inte togs upp av tingsrätten. Tingsrätten beslutade om gemensam vårdnad och att det ena barnet skulle bo hos pappan och de andra barnen hos mamman. – Domen överklagades, men föräldrarna träffade en överenskommelse i hovrätten.

Övergreppen togs inte upp

I det ena fallet anklagades mamman för att ha slagit barnet, vilket hon förnekade. Tingsrätten, som inte tog upp påståendena om övergrepp, beslutade att barnet skulle bo hos mamman. – Domen överklagades, men föräldrarna träffade en överenskommelse i hovrätten.

I det andra fallet anklagade båda parterna varandra för att aga och hota barnen. Mamman påstod att pappan också misshandlat henne. Tingsrätten fann att föräldrarnas samarbetssvårigheter inte var så allvarliga, utan beslutade om gemensam vårdnad och att barnen skulle vara bosatta hos mamman samt ha helgumgänge med pappan. – Domen överklagades inte.

15.4.3 Ensam vårdnad för mamman

Allmänt om domarna

Tingsrätten beslutade att mamman ensam skulle ha vårdnaden i 2 av de 11 fall där våld/hot mot barnet påståtts.

Av domarna framgick att påståendena om våld/hot mot barnet i 1 fall lett till polisanmälan. Förundersökningen hade dock lagts ned.

Föräldern hade *inte* dömts för våld/hot mot barnet

Övergreppen togs upp

Tingsrätten tog upp påståendena om övergrepp i sina domskäl i båda fallen.

I det ena fallet hade förundersökningen lagts ned. Både mamman och pappan gjorde gällande att den andra föräldern slagit barnen flera gånger. I målet påstod mamman att pappan även misshandlat henne. Tingsrätten konstaterade att vittnen sett både mamman och pappan använda obefogat våld mot barnen samt att det var visat att pappan utövat våld mot mamman. Förhållandena hade emellertid förbättrats. Tingsrätten fann att det förelåg allvarliga samarbets-svårigheter mellan föräldrarna och beslutade att mamman ensam skulle ha vårdnaden om barnen samt att barnen skulle ha helgumgånge med pappan. – Domen överklagades inte.

I det andra fallet påstod mamman att dottern sagt att pappan slagit henne samt rört vid hennes underliv på ett otillbörligt sätt. Pappan förnekade övergreppen och framförde motanklagelser mot mamman. Tingsrätten fann det inte visat att övergrepp skett. På grund av att det förelåg allvarliga samarbets-svårigheter mellan föräldrarna beslutade tingsrätten att mamman ensam skulle ha vårdnaden om barnet och att barnet skulle ha helgumgånge med pappan. – Domen överklagades och fastställdes av hovrätten.

15.4.4 Ensam vårdnad för pappan

Allmänt om domarna

Tingsrätten beslutade att pappan ensam skulle ha vårdnaden i 3 av de 11 fall där våld/hot mot barnet påståtts.

Av domarna framgick att påståendena om våld/hot mot barnet i 2 fall lett till polisanmälan. I 1 fall hade förundersökningen lagts ned, medan 1 polisanmälan var under utredning.

Föräldern hade *inte* dömts för våld/hot mot barnet

Övergreppen togs upp

Tingsrätten tog upp påståendena om övergrepp i sina domskäl i alla 3 fallen.

I 2 fall var det mamman som anklagades för att ha slagit barnen. I det ena fallet var polisanmälan fortfarande under utredning. Tingsrätten anförde att oavsett vad som hänt så var det klarlagt att barnet inte ville träffa mamman. Även i det andra fallet fann tingsrätten, genom vårdnadsutredningen, att det framgick att barnen på grund av bråk och misshandel var rädda för mamman och inte ville träffa henne. Tingsrätten beslutade i båda fallen att pappan ensam skulle ha vårdnaden om barnen och att inget umgänge med mamman skulle äga rum. – Domarna överklagades inte.

I 1 fall anklagades pappan för att ha misshandlat och hotat såväl barnen som mamman. Flera förundersökningar hade lagts ned och pappan förnekade påståendena. Mamman hade dokumenterat skador i form av blåmärken hos barnen. Hon hade även varit i kontakt med en läkare som regelbundet utfört kroppsbesiktningar av barnen. Tingsrätten fann det visat att det tidigare förekommit vissa övergrepp men att de varit av lindrigare art. Av bevisningen i målet fanns, enligt tingsrätten, inget annat än mammans påståenden som tydde på att det för närvarande förekom övergrepp mot barnen från pappans sida. Tingsrätten fann att det förelåg vårdnads- och umgängessabotage från mammans sida och beslutade att pappan ensam skulle ha vårdnaden om barnen samt att umgänge med mamman skulle ske under dagtid i närvaro av kontaktperson. – Domen överklagades men målet hade i november 2003 ännu inte avgjorts av hovrätten.

15.4.5 Enbart umgänge

Allmänt om domen

I 1 av de fall där våld/hot mot barnet påståtts gällde tvistefrågan enbart umgänge. Av domen framgick inte om någon polisanmälan hade skett.

Föräldern hade *inte* dömts för våld/hot mot barnet

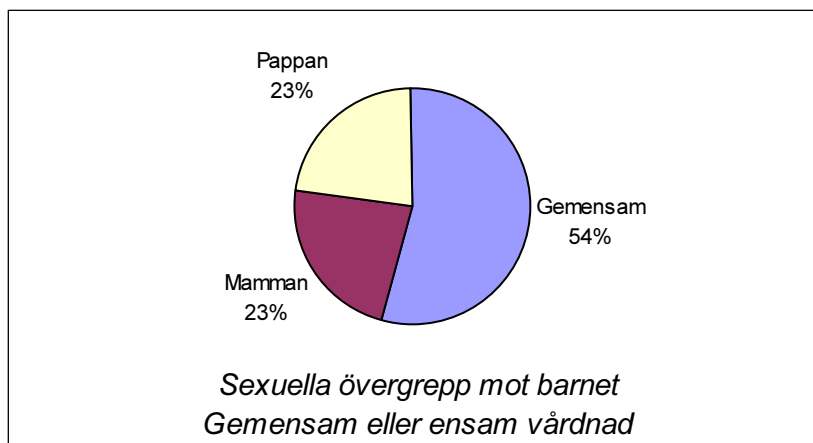
Övergreppen togs inte upp

I målet anklagades mamman för att bl.a. ha slagit barnet. Pappan gjorde gällande att mamman även brukat våld mot honom. I målet framkom att mamman var psykiskt sjuk. Med hänvisning till mammans dåliga förhållanden och barnets vilja beslutade tingsrätten att barnet skulle ha umgänge med mamman under dagtid i närvaro av kontaktperson. – Domen överklagades inte.

15.5 Sexuella övergrepp mot barnet

15.5.1 Inledning

Sexuella övergrepp mot barnet utgjorde det huvudsakliga påståendet om övergrepp i 13 domar (eller i 5 procent av de 249 genomgångna tingsrättsdomarna).

I drygt hälften av fallen beslutade tingsrätten att vårdnaden skulle vara gemensam, i knappt en fjärdedel av fallen att mamman ensam skulle ha vårdnaden och i knappt en fjärdedel av fallen att pappan ensam skulle ha vårdnaden.

15.5.2 Gemensam vårdnad

Allmänt om domarna

Tingsrätten beslutade om gemensam vårdnad i 7 av de 13 fall där sexuella övergrepp mot barnet påståtts.

Påståendena om sexuella övergrepp mot barnet hade lett till polis-anmälan mot pappan i samtliga fall. I 6 av fallen hade förundersökningen lagts ned. I 1 fall hade åtal väckts men ogillats avseende det egna barnet, medan pappan dömts för sexuella övergrepp på andra barn.

Föräldern hade *inte* dömts för sexuella övergrepp mot barnet

Övergreppen togs upp

I samtliga 7 fall var påståendena om sexuella övergrepp mot barnet riktade mot pappan. Tingsrätten tog upp övergreppen i sina domskäl i samtliga fall. I inget av fallen ansåg tingsrätten det visat att sexuella övergrepp mot barnet skett.

I det ovan nämnda fallet där pappan dömts för sexuella övergrepp på andra barn, medan åtalet avseende den egna dottern ogil-lats, anförde tingsrätten att domen avseende sexuella övergrepp inte kunde förbigås. Pappan kunde inte få ensam vårdnad om barnen (som han yrkat) och barnen skulle bo hos mamman. Tingsrätten beslutade om gemensam vårdnad och att barnen skulle ha umgänge med pappan i närvaro av kontaktperson. – Domen överklagades inte.

I 3 av fallen beslutade tingsrätten om gemensam vårdnad och att barnen skulle vara bosatta hos mamman samt ha helgumgänge med pappan. I 2 av fallen förekom påståenden även om våld/hot riktat mot den andra föräldern, vilket inte togs upp av tingsrätten. I 1 av fallen hänvisade tingsrätten till att förundersökningen avseende sexuella övergrepp mot barnet lagts ned och att det därför var rimligt att utgå från att brott inte begåtts, även om mamman fortfarande var av den uppfattningen. I 1 av fallen angavs att flera förhör hållits med barnet av såväl poliser som psykologer med specialkunskap i dessa frågor utan att tecken på sexuella övergrepp framkommit, att inga skador på barnet påvisats samt att två förundersökningar rörande övergrepp lagts ned. Dottern ansågs av tingsrätten vara påverkad av mamman. I 1 av fallen anförde tingsrätten att vid bestämmande av beviskravets höjd måste, å ena sidan, barnets skyddsbehov beaktas. I lika stor utsträckning måste, å andra sidan, hänsyn tas till barnets behov av att träffa båda sina föräldrar. En samlad bedömning gav, enligt tingsrätten, resultatet att det måste framstå som mer sannolikt att påståendet var riktigt än att så inte var fallet. Efter en ingående prövning, där tingsrätten bl.a. tog del av videospelade polisförhör med barnet, fann tingsrätten att det inte framstod som mer sannolikt att övergrepp skett. – 2 av de 3 domarna överklagades och fastställdes av hovrätten. Övergreppen togs upp även i hovrättens domskäl i det ena fallet. Inte heller hovrätten fann att bevisningen gav stöd för mammans påstående om sexuella övergrepp.

I 3 av fallen beslutade tingsrätten om gemensam vårdnad och att barnen skulle vara bosatta hos pappan samt ha helgumgänge med mamman. I 2 av dessa fall påstods också att det förekommit våld/hot mot barnet och i 1 fall våld/hot mot den andra föräldern. Beslutet om att barnen skulle bo hos pappan motiverades i samtliga fall med att det förelåg umgängessabotage från mammans sida. I 2 av fallen hade polisanmälningar gjorts och skrivits av vid flera tillfällen och även andra utredningar hade gjorts som inte påvisade

att barnen utsatts för något oegentligt. I det ena av dessa fall anklagade mamman även flera andra personer för att ha förgripit sig på barnen. I 1 fall ansåg tingsrätten att det endast visats att det förekommit häftiga ordväxlingar och att pappan tagit tag i ett av barnen. Tingsrätten pekade i detta fall också på att mamman hade valt att avbryta barnens påbörjade behandling vid barnpsykiatri, vilket tydde på att hon egentligen inte trodde att barnen blivit utsatta för något otillbörligt. – 2 av domarna överklagades. I ena fallet träffade föräldrarna en överenskommelse i hovrätten. I det andra fallet fastställde hovrätten tingsrättens domslut med motiveringen att alla förundersökningar lagts ned utan att pappan hörts, ingen medicinsk utredning stödde mammans påståenden och mamman hade som alternativ medgett att barnen hade helgumgänge med pappan. Hovrätten menade att det framstod som märkligt att inta en sådan ställning om man på fullt allvar trodde att barnen utsatts för sexuella övergrepp.

15.5.3 Ensam vårdnad för mamman

Allmänt om domarna

Tingsrätten beslutade att mamman ensam skulle ha vårdnaden i 3 av de 13 fall där sexuella övergrepp mot barnet påståtts.

I samtliga fall hade pappan polisanmälts och anmälan hade i ett fall lett till att åtal väckts. I de andra 2 fallen hade förundersökningen lagts ned.

Föräldern hade *inte* dömts för sexuella övergrepp mot barnet

Övergreppen togs upp

I samtliga 3 fall var påståendena om sexuella övergrepp mot barnet riktade mot pappan. Tingsrätten tog upp övergreppen i sina domskäl i samtliga fall. I 1 av målen påstods även att en av föräldrarna gjort sig skyldig till våld/hot mot barnet och i 1 mål att en förälder gjort sig skyldig till våld/hot mot den andra föräldern.

I 1 fall hade åtal väckts för sexuellt utnyttjande och misshandel riktat mot barnet. Tingsrätten anförde att åtalet skulle tas upp i annan ordning och att vad som förekommit i vårdnadsmålet inte gav underlag för några slutsatser. Så länge pappan inte dömts kunde

misstankarna mot honom, enligt tingsrätten, inte tillåtas påverka bedömningen i vårdnadsålet om det inte gjordes i vart fall antagligt att brott blivit begånget. Den bevisning som förebragts var, enligt tingsrätten, inte så entydig att anklagelserna mot pappan kunde tillåtas påverka utgången i målet. Eftersom allvarliga samarbetssvårigheter emellertid ansågs föreligga mellan föräldrarna, och barnet mot-satte sig kontakt med pappan, beslutade tingsrätten att mamman ensam skulle ha vårdnad om barnet samt att barnet skulle ha umgänge med pappan endast under dagtid i närvaro av kontaktperson.

I 1 fall förekom även anklagelser om att pappan skulle ha förgripit sig på en dotter från ett tidigare förhållande. Pappan å sin sida anklagade mamman för alkoholmissbruk. Tingsrätten fann att det förelåg allvarliga samarbetssvårigheter mellan föräldrarna och beslutade om ensam vårdnad för mamman. Det hade, enligt tingsrätten, inte i sådan grad gjorts sannolikt att pappan förfarit brottsligt mot barnet, eller handlat på annat sätt, att det framstod som olämpligt att han medgavs umgänge med barnet. Tingsrätten beslutade dock att umgänge skulle ske endast dagtid i närvaro av kontaktperson.

I 1 fall förekom påståenden om sexuella övergrepp även mot en äldre dotter till mamman samt påståenden om att pappan blottat sig för denna dotter och hennes kamrater. Tingsrätten ansåg, liksom vårdnadsutredarna, att barnet var onaturligt bundet till pappan och att hans förhållande till henne snarast var som till en vuxen kvinna. Tingsrätten ansåg att pappan var direkt olämplig som vårdnadshavare och beslutade att mamman ensam skulle ha vårdnaden om dottern samt att umgänge skulle ske endast dagtid i närvaro av kontaktperson.

Ingen av de 3 domarna överklagades.

15.5.4 Ensam vårdnad för pappan

Allmänt om domarna

Tingsrätten beslutade att pappan ensam skulle ha vårdnaden i 3 av de 13 fall där sexuella övergrepp mot barnet påståtts.

Påståendena hade lett till polisanmälan mot pappan i 2 av fallen. I båda fallen hade förundersökningen lagts ned. I 1 fall hade en bekant till mamman dömts för grova sexuella brott mot barnet.

Föräldern hade *inte* dömts för sexuella övergrepp mot barnet

Övergreppen togs upp

Tingsrätten tog upp övergreppen i sina domskäl i båda fallen.

I båda fallen hade mamman gjort flera polisanmälningar avseende olika slag av övergrepp från pappans sida riktade mot både barnet och henne. I det ena fallet påstod mamman att även farmodern och hennes man hade begått sexuella övergrepp mot barnet. I detta fall hade mamman hållit sig gömd på olika kvinnohus i närmare 1 år. I vårdnadsutredningen angavs att pojken av alla professionella bedömts som ett väl fungerande barn, utan rädsla för sin pappa, som på detta sätt undandragits normal social samvaro. I det andra fallet hade en barnpsykiatrisk utredning gjorts, av vilken det framgick att det inte fanns några indikationer som kunde tolkas som att barnet blivit sexuellt utnyttjat. Tingsrätten fann i båda fallen att inte heller bevisningen i övrigt gav stöd för mammans påståenden. Tingsrätten fann vidare i båda fallen att mamman var klart sämre skickad att tillgodose barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna. Tingsrätten beslutade därför att pappan ensam skulle ha vårdnaden om barnet. I det ena fallet beslutade tingsrätten också att barnet skulle ha helgumgänge med mamman.

Båda domarna överklagades. Det ena målet skrevs av i hovrätten efter återkallelse av överklagandet. I det andra målet fastställde hovrätten tingsrättens dom beträffande vårdnaden men ändrade beträffande umgänget. I hovrätten noterades att mamman inte längre hyste någon oro för sexuella gränsöverskridanden från pappans sida gentemot barnen.

En bekant till mamman hade dömts för sexuella övergrepp mot barnet

Övergreppen togs upp

I 1 fall hade en nära bekant till mamman dömts för grov våldtäkt och grovt sexuellt utnyttjande av underårig riktat mot barnet.

Med hänsyn till omständigheterna i fallet fann tingsrätten att mamman inte förmått skydda barnet. Tingsrätten beslutade att pappan ensam skulle ha vårdnaden om barnet och att umgänget med mamman skulle ske under dagtid i närvaro av kontaktperson. – Domen överklagades inte.

15.6 Sexuella övergrepp mot annan än barnet

15.6.1 Inledning

Sexuella övergrepp mot annan än barnet utgjorde det huvudsakliga påståendet om övergrepp i 2 domar (eller i 1 procent av de 249 genomgångna tingsrättsdomarna).

I båda fallen beslutade tingsrätten om gemensam vårdnad.

15.6.2 Gemensam vårdnad

Allmänt om domarna

I 1 av fallen hade pappan dömts för sexuella övergrepp gentemot en styvdotter och i det andra fallet var polisanmälan mot pappan för barnpornografibrott under utredning.

Föräldern hade dömts för sexuella övergrepp

Övergreppen togs upp

I 1 fall hade pappan år 1998 dömts för sexuellt ofredande gentemot sin styvdotter till skyddstillsyn med särskild behandlingsplan. Enligt mamman framkom nya uppgifter i ärendet ett par år efter domen, om mer omfattande övergrepp än det pappan dömts för, och en ny polisanmälan gjordes. Åklagaren återupptog dock inte förundersökningen. I målet förekom även påståenden från båda föräldrarnas sida om våld/hot mot den andra och andra närstående. Tingsrätten menade att även om mamman ansett sig inte kunna lämna ut sonen för umgänge med pappan på grund av att hon känt oro för olika saker, hade sonen drabbats negativt härav. Utredningen i målet visade, enligt tingsrätten, entydigt att sonen var mycket fäst vid pappan och att han inte mått bra när kontakten brutits. Det kunde, enligt tingsrätten, ifrågasättas om mamman hade förmåga att sätta sonens behov av kontakt med pappan före sin egen oro och ängslan. Tingsrätten anförde vidare att det inte framkommit något som talade för att det som pappan gjort sig skyldig till mot mammans dotter skulle göra honom mindre lämpad som boförälder till sonen. Tingsrätten beslutade att vårdnaden skulle vara gemensam och att barnet skulle vara bosatt hos pappan samt ha helgumgänge med mamman.

Domen överklagades och domslutet fastställdes i hovrätten. Hovrätten noterade att mammans oro dämpats genom att pappan inlett behandling hos psykoterapeut (i hovrätten hade mamman i första hand yrkat växelvis boende) samt att de sociala myndigheterna inte ansåg att händelserna år 1998 gav anledning att ifrågasätta lämpligheten av att sonen var bosatt hos pappan.

Föräldern hade *inte* dömts för sexuella övergrepp

Övergreppen togs upp

I målet gjorde mamman gällande att pappan var pedofil och misstänkt för barnpornografibrott samt att han bl.a. brukat våld mot henne. Pappan förnekade brott och kom med motanklagelser mot mamman.

Tingsrätten konstaterade att det från en skrivelse från åklagarmyndigheten framgick att över 3 000 barnpornografiska bilder funnits lagrade i en dator med tillhör. Datorn tillhörde pappan, men den hade varit ur hans besittning under lång tid innan den beslagtogs av polisen. Omständigheterna kring mammans anmälan av barnpornografibrott jämte andra omständigheter gjorde att det, enligt tingsrätten, fanns skäl att ifrågasätta hennes trovärdighet. Tingsrätten fann att det inte på befintligt material fanns fog för mammans påståenden. Enligt tingsrätten var det otänkbart att mamman, med sin syn på pappan och barnets rätt till umgänge med honom, skulle anförtros ensam vårdnad om barnet. På grund av hennes inställning var det inte heller lämpligt att tillerkänna pappan ensam vårdnad, eftersom mammans reaktion på detta då kunde gå ut över barnet. Tingsrätten beslutade om gemensam vårdnad och att barnet skulle vara bosatt hos pappan.

Domen överklagades. I målet i hovrätten stod det klart att pappan i februari 2003 dömts för barnpornografibrott. I målet hörda kontaktpersoner omvittnade att pappan hade en god omsorgsförmåga och att de inte upplevt något anmärkningsvärt under de umgängestillfällen som övervakats av dem. Enligt hovrätten fanns det inte stöd för mammans misstankar om att barnet skulle komma att fara illa hos pappan, utan pappan framstod som lämplig att vara vårdnadshavare och umgängesförälder. Mot bakgrund av att pappan vidgått att han under en period sett på pornografiskt material på Internet och deltagit i chattdialoger med sexuellt inne-

håll var det emellertid, enligt hovrätten, förståeligt att mamman känt oro och ifrågasatt pappans lämplighet som förälder. Att hon tidigare motverkat dennes umgänge framstod därför som förklarligt och hennes inställning i umgängesfrågan kunde inte ligga henne till last när det gällde att bedöma hennes lämplighet som vårdnadshavare. – Föräldrarna ansågs av hovrätten ha så allvarliga samarbetssvårigheter att gemensam vårdnad inte kunde komma i fråga. På grund av barnets låga ålder och att det hittills varit stadigvarande bosatt hos mamman ansåg hovrätten det inte vara förenligt med barnets bästa att flytta över vårdnaden till pappan. Mamman anförtroddes därför ensam vårdnaden om barnet. Med hänsyn till föräldrarnas samarbetssvårigheter och de konflikter som förelåg beslutade hovrätten att barnet skulle ha umgänge under dagtid med pappan i närvaro av kontaktperson.

15.7 Sammanfattning av tingsrättsdomarna

I 66 av de 90 domarna angavs att en eller flera polisanmälningar avseende de påstådda övergreppen hade gjorts. I 24 fall hade dessa lett till en fällande brottmålsdom (varav en mot en bekant till mamman) och i 3 fall till en friande brottmålsdom. Åtal hade väckts i 2 av fallen och i 7 fall var anmälningarna fortfarande under utredning. Av 30 domar framgick att förundersökningen (polisanmälningarna) hade lagts ned.

Det framgick att det fanns en barnpsykiatrisk utredning i 11 mål och en s.k. barnvårdsutredning enligt 11 kap. 1 § SoL i 22 mål. Särskild barnexpertis (t.ex. barnpsykiatriker eller barnpsykolog) hade hörts i 14 av målen.

Domstolen beslutade om gemensam vårdnad i 41 fall, ensam vårdnad för mamman i 37 fall och ensam vårdnad för pappan i 9 fall (3 fall rörde enbart umgänge). – Domstolen beslutade om helgumgänge i 38 fall, dagumgänge i 16 fall och att inget umgänge skulle äga rum i 9 fall. – Det förekom inget beslut om växelvis boende bland dessa tingsrättsdomar.

Tingsrätten tog upp övergreppen i sin bedömning i två tredjedelar av målen, dvs. i 60 mål. Det var ingen skillnad i detta hänseende på om en förälder dömts för övergrepp eller inte.

I 10 fall ansåg tingsrätten att övergreppen i sig utgjorde en grund för beslutet om exempelvis ensam vårdnad, barnets boende och /eller begränsat eller inget umgänge (men även andra omständig-

heter låg till grund för beslutet). I 13 fall menade tingsrätten att övergreppen fick ses som ett exempel på de allvarliga samarbets-svårigheter som föräldrarna hade.

I ytterligare 9 fall beaktade domstolen övergreppen, men fann att "det gått lång tid sedan övergreppen" (4 fall), "föräldrarnas förhållanden hade förbättrats" (4 fall) eller "övergreppen inte framstod som så allvarliga" (1 fall). Tingsrätten lade därför i dessa fall inte påståendena om övergrepp till grund för beslutet i vårdnadsfrågan m.m.

I 27 fall fann tingsrätten det inte visat att övergrepp skett. I dessa fall hänvisades enbart till att det förelåg antingen allvarliga samarbets-svårigheter mellan föräldrarna (om det beslutades om ensam vårdnad) eller till att samarbets-svårigheterna inte var av så allvarlig art (om det beslutades om gemensam vårdnad). Umgängessabotage var vidare styrande för beslutet i 8 fall; i 2 beslut om ensam vårdnad för pappan, i 1 beslut om ensam vårdnad för mamman och i 5 beslut om boende hos pappan.

Slutligen kan det nämnas att tingsrätten i 11 fall fann att förhållandena hos den ena föräldern var så dåliga att föräldern inte var lämplig som vårdnadshavare och ibland inte heller som umgänges-förälder.

15.8 Sammanfattning av hovrättsdomarna

53 av tingsrättsdomarna överklagades. Det betyder att de mål där övergrepp påståtts överklagades i något högre grad än de mål där övergrepp inte påståtts (59 procent resp. 52 procent).

Hovrätten skrev av 12 av målen efter en återkallelse av överklagandet. Föräldrarna träffade en överenskommelse i 9 mål och 5 av målen var ännu inte avgjorda i november 2003, då kommitténs granskning slutfördes. Sammanlagt hade alltså 27 mål prövats av hovrätten. Hovrätten omnämnde övergreppen i sina domskäl i 9 av dessa fall.

Hovrätten fastställde 15 av tingsrättsdomarna. Hovrätten tog upp övergreppen i 3 av dessa fall. I 2 fall konstaterade hovrätten att det inte var visat att övergrepp skett och i 1 fall att mamman numera inte var lika orolig för att barnet skulle fara illa.

I 6 mål ändrades/justerades umgänget. I 3 av fallen inskränktes umgänget, i 1 av dessa fall till att inget umgänge alls skulle äga rum. Hovrätten tog upp övergreppen i 2 av dessa fall. I 3 av fallen utöka-

des umgänget något. Även här tog hovrätten upp övergreppen i 2 av fallen.

I 6 av målen ändrades vårdnaden eller boendet för barnet. I 3 av dessa mål ändrades beslutet om gemensam vårdnad till ensam vårdnad för mamman på grund av att det förelåg allvarliga samarbets-svårigheter mellan föräldrarna. I 2 av dessa fall tog hovrätten upp övergreppen i sina domskäl. Hovrätten synes mena att övergreppen påverkade föräldrarnas förmåga att samarbeta. I 2 av målen ändrades beslutet om ensam vårdnad för mamman till gemensam vårdnad på grund av att föräldrarnas förhållande sinsemellan blivit bättre och hovrätten ansåg det sannolikt att de inom överskådlig tid skulle kunna samarbeta konstruktivt. I 1 av dessa fall tog hovrätten upp övergreppen i sina domskäl. Liksom tingsrätten fann hovrätten det inte visat att övergrepp skett. I 1 fall, slutligen, flyttades barnets boende från mamman till pappan, vilket var barnets vilja.

15.9 Något om beviskravet

Det går inte att, genom att enbart läsa domarna, utläsa vilka krav på bevisning domstolarna ställer när det gäller påståenden om övergrepp.

Polisanmälningar – nedlagda eller under utredning – väckta åtal och fällande eller friande domar är naturligtvis viktiga omständigheter vid prövningen av om övergrepp skett. Annan bevisning som vittnesförhör, barnpsykiatriska utredningar, barnavårdsutredningar, utdrag ur sjukjournal och samtalsspårning tas också upp i tingsrätternas bedömningar. Att förundersökningen (polisanmälan) lagts ned omnämns ofta i de fall domstolen inte funnit det visat att övergrepp skett. Men även den andra bevisningen beaktas; ”inte heller genom bevisningen i övrigt är det visat att övergrepp skett”.

En vanlig ”lösning” är att domstolen – oavsett vad som inträffat mer exakt – anser att de påstådda övergreppen kan ses som ett exempel på de allvarliga samarbets-svårigheter föräldrarna har. Denna motivering används också när det står klart att övergrepp skett, dvs. i de fall den ena föräldern dömts för övergrepp mot den andra föräldern.

16 Genomgång av utredningar avseende vårdnad, boende och umgänge

16.1 50 vårdnadsutredningar

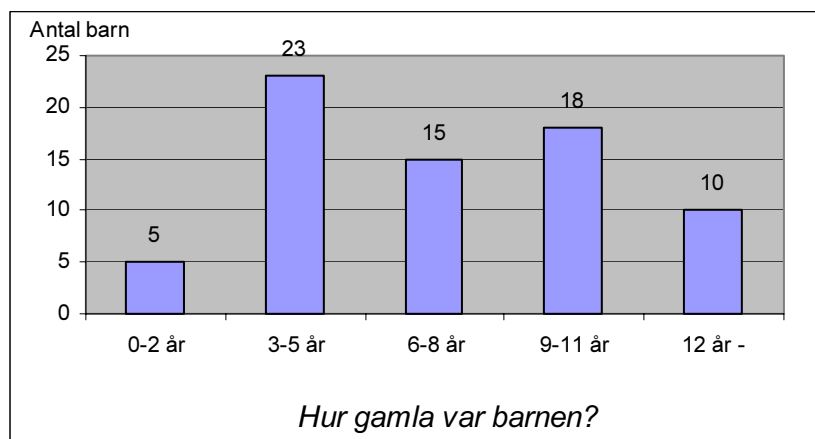
Enligt direktiven skulle kommittén undersöka hur socialnämnderna tillämpar de nya bestämmelserna från år 1996 om barns rätt att komma till tals i mål och ärenden om vårdnad och umgänge, med de ändringar som gjordes år 1998. Kommittén skulle också undersöka hur bestämmelserna från år 1998 om vårdnad, boende och umgänge tillämpas (dir. 2002:89 s. 5–6).

Som ett led i denna undersökning hämtade kommittén in och granskade 50 utredningar om vårdnad, boende och/eller umgänge (i fortsättningen kallade vårdnadsutredningar). Vårdnadsutredningarna härrör från de mål om vårdnad, boende och/eller umgänge, vars tingsrättsdomar kommittén granskat. Som redovisats i kapitel 14 har kommittén granskat 249 tingsrättsdomar meddelade under första halvåret 2002. Kommittén plockade slumpvis bland de kategorier som användes vid genomgången av domarna (om domarna innehöll påståenden om övergrepp eller inte och – i de fall de överklagats – hur utgången blev i hovrätten) ut 50 av de 249 domarna. I samtliga dessa 50 mål hade en vårdnadsutredning genomförts.

De 50 vårdnadsutredningarna berörde 71 barn. Knappt två tredjedelar (64 procent) av vårdnadsutredningarna berörde endast 1 barn. Närmare en tredjedel (30 procent) berörde 2 barn, medan 3 vårdnadsutredningar gällde 3 barn. I samtliga granskade vårdnadsutredningar var det barnets föräldrar som tvistar om vårdnaden, boendet och/eller umgänget.

16.2 Barnets möjlighet att komma till tals

16.2.1 Hur gamla var barnen?

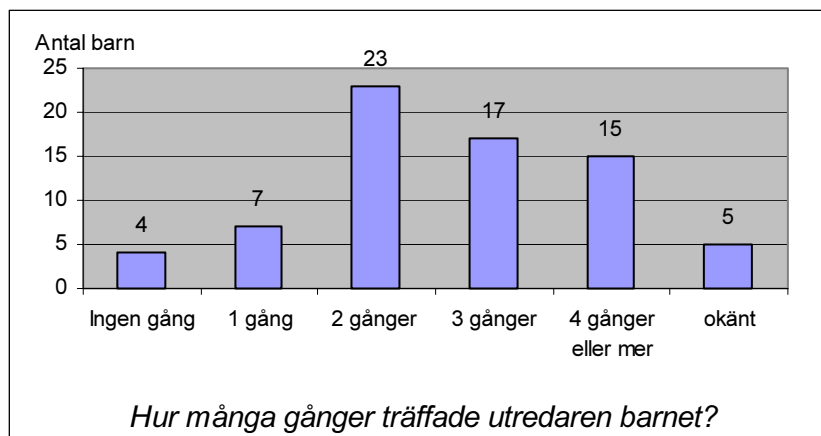

Närmare hälften av de 71 barnen (46 procent eller 33 barn) var i yngre skolåldern, dvs. 6–11 år. 28 barn (39 procent) var 0–5 år gamla. Inget barn var under 1 år. 10 barn (14 procent) hade fyllt 12 år. Av de sistnämnda barnen var det äldsta barnet 15 år gammalt.

16.2.2 Träffade utredaren barnet?

Granskningen visade att i stort sett samtliga av de personer som verkställde vårdnadsutredningarna (i fortsättningen benämns dessa personer som utredaren och det oavsett om det varit en eller två personer som verkställt den enskilda utredningen) träffade barnet personligen en eller flera gånger. Utredaren träffade dock inte 4 av de 71 barnen. Mamman höll sig gömd med 1 av barnen (5 år) och 2 barn (2 och 4 år) hade skyddat boende tillsammans med mamman. I det sistnämnda fallet träffade utredaren inte heller mamman. För det fjärde barnet, som var 5 år, hade utredaren inte motiverat varför han hade valt att inte träffa barnet.

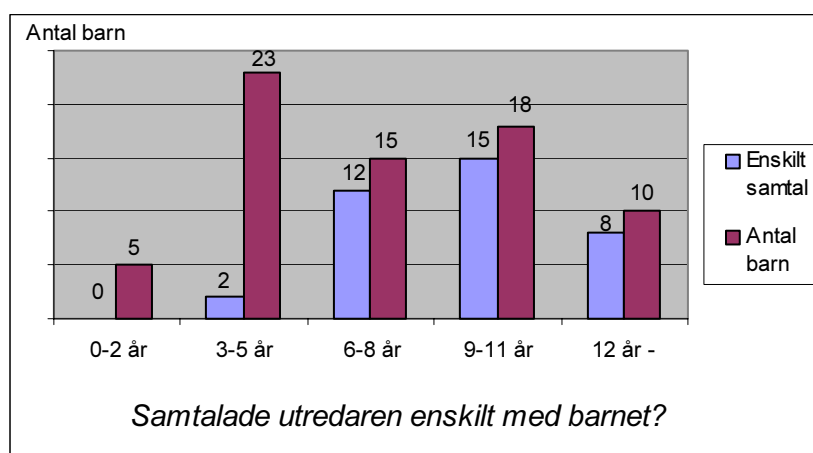

Som regel träffade utredaren barnet vid 2 eller flera tillfällen. Vanligen rörde det sig om 2 eller 3 tillfällen. Drygt en femtedel av de barn som utredarna träffade, träffade utredaren vid 4 eller flera tillfällen. 7 barn träffade utredaren endast vid 1 tillfälle. Det utmärkande för 5 av dessa 7 barn var att det handlade om barn som även förekom i barnavårdsutredningar och/eller psykologutredningar. Barnet hade således redan träffat ett flertal personer, som hade samtalat med barnet och barnets inställning kom därvid fram i dessa utredningar.

Den vanligaste platsen för mötet mellan barnet och utredaren var hemma hos barnet och mamman resp. hemma hos barnet och pappan. Vanligen gjorde utredaren ett hembesök på vardera ställe. När det gäller de mindre barnen, 0–5 år, var detta också nästan uteslutande de enda platserna där utredaren träffade barnet. Närmare två tredjedelar av de barn som hade fyllt 6 år (28 av 43 barn) träffade utredaren, förutom vid eventuella hembesök, på utredarens kontor.

16.2.3 Hur bildade sig utredaren en uppfattning om barnet och barnets inställning?

När det gäller de mindre barnen, 0–5 år, bildade sig utredaren som regel en uppfattning om barnet genom att iaktta barnet tillsammans med var och en av föräldrarna (i några fall endast tillsammans med den ena föräldern). I denna åldersgrupp förde utredarna enskilda samtal med 2 barn, som båda var 5 år gamla. Med enskilt samtal avser kommittén samtal under vilket ingen av barnets föräldrar är närvarande.

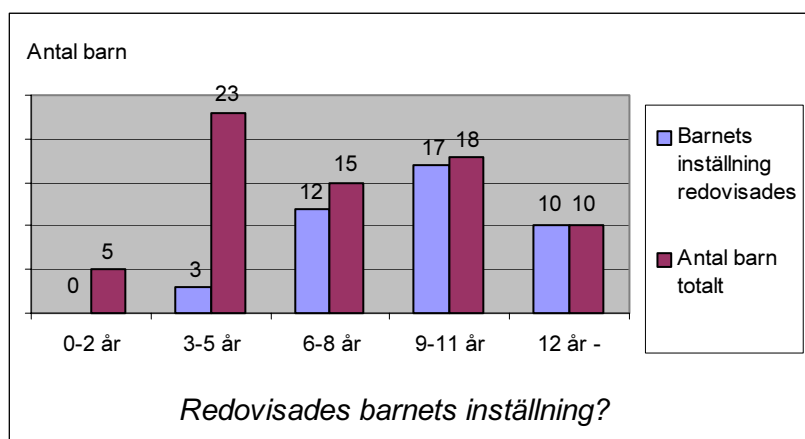
Även när det gäller de barn som var i skolåldern, dvs. 6 år och uppåt, iakttog utredaren vanligen barnet tillsammans med var och en av föräldrarna (i några fall tillsammans med endast den ena föräldern). Därutöver höll utredarna enskilda samtal med 35 av de 43 barn (81 procent) som hade fyllt 6 år. Det var således 8 barn i denna åldersgrupp som inte hade samtalat enskilt med utredaren. 5 av de 8 barnen samtalade dock med utredaren tillsammans med den ena föräldern. Utredarna träffade även de övriga 3 barnen, men förde inga samtal med barnen om deras livssituation. För 7 av de 8 barnen lämnade utredaren en motivering till varför han eller hon inte hade samtalat enskilt med barnet. De motiveringar som angavs var att barnet förekom i annan utredning (framför allt barn- och ungdomspsykiatrisk utredning) och hade angett sin inställning för den utredaren (5 barn), 1 barn (6 år) ansågs vara alltför indraget i föräldrarnas konflikt och 1 barn (9 år) ville inte samtala enskilt med utredaren. För 1 barn, som var 6 år, angav utredaren – utan någon närmare motivering – att man hade valt att inte ha något personligt samtal med barnet.

Som regel ägde de enskilda samtalen rum på utredarens kontor. 5 barn samtalade enskilt med utredaren hemma hos sin mamma eller sin pappa. För 1 barn (6 år) skedde det enskilda samtalet på en neutral plats.

22 av de 37 barnen (59 procent) som samtalade enskilt med utredaren, gjorde detta vid 1 tillfälle. 14 av barnen (38 procent) förde 2 enskilda samtal med utredaren och 1 barn (11 år) hade 4 enskilda samtal med utredaren.

I nästan samtliga vårdnadsutredningar lämnade även andra personer än barnet och barnets föräldrar uppgifter om barnet (här avses inte uppgifter om barnets inställning). Framför allt talade utredaren med förskole- eller skolpersonal om barnet. Så hade skett för 59 barn (83 procent). I några fall (13 barn) lämnade en styvförälder eller en släkting till barnet uppgifter om barnet. Andra personer som utredaren talade med var bl.a. kontaktpersoner, psykologer och socialsekreterare.

16.2.4 Redovisades barnets inställning i vårdnadsutredningen?

I åldersgruppen 7–17 år (totalt 36 barn) redovisades samtliga barns inställning i vårdnadsutredningarna med undantag för 1 barn, som var 11 år. Barnet var begåvningshandikappat och uppgav inte någon inställning vid det enskilda samtalet med utredaren.

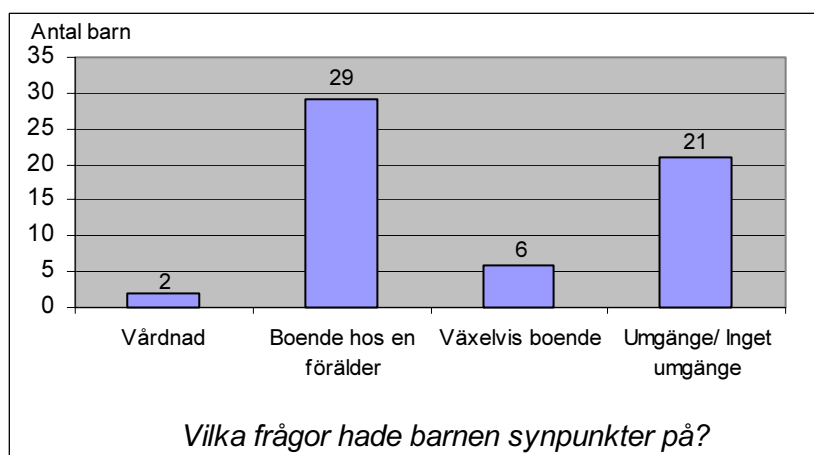
Med att barnet uppgav en inställning avser kommittén inte bara de fall där barnet uppgav var det ville bo eller att det ville/inte ville

umgås med sin förälder, utan också de fall där barnet uppgav att det inte ville ta ställning eller inte hade någon inställning i dessa frågor.

Beträffande samtliga barn i åldersgruppen 7–17 år vars inställning redovisades i utredningen (dvs. 35 av 36 barn) framkom barnets inställning genom samtal med barnet själv; antingen vid ett samtal tillsammans med en förälder eller vid ett enskilt samtal. Som regel var det utredaren själv som hade samtalat med barnet, men i några få fall kom barnets inställning också fram genom att en psykolog hade samtalat med barnet.

Beträffande 6-åringarna berättade 4 av 7 barn för utredaren hur de ville ha det angående boendet och/eller umgänget. Samtliga dessa 4 barns inställning kom fram vid enskilt samtal mellan barnet och utredaren. När det gäller 5-åringarna hade 2 av 12 barn samtalat med utredaren och framfört sin inställning; det ena barnet framförde önskemål om var det ville bo medan den andra 5-åringen inte ville ta ställning i frågorna. En 4-åring berättade spontant, i samband med ett hembesök, att hon ville bo hos ena föräldern.

29 barn hade enligt vårdnadsutredningarna inte själva uppgett en inställning i de aktuella frågorna. Som framgått ovan var 1 av dessa barn 11 år och hade vid det enskilda samtalet med utredaren inte uppgett någon inställning. 3 barn var 6 år, varav 1 barn inte uttryckte någon inställning vid det enskilda samtalet och 2 barn inte hade haft något samtal med utredaren (beträffande det ena av dessa barnen motiverades det med att barnet ansågs vara alltför indraget i föräldrarnas konflikt). Övriga 25 barn var mellan 0–5 år. Dessa barn hade utredarna inte fört några samtal med om barnets situation. För några barn motiverade utredaren varför han eller hon inte hade samtalat med barnet. Den vanligaste orsaken var att utredaren ansåg att barnet var för litet och/eller omoget. I 1 fall (barnet var 5 år) ville en av föräldrarna inte att utredaren skulle samtala enskilt med barnet.

Av de 42 barn vars inställning redovisades i vårdnadsutredningen hade majoriteten (83 procent) synpunkter på boendefrågan och hälften (50 procent) hade synpunkter på umgängesfrågan. Att notera är att vårdnadsutredningarna inte alltid syftade till att utreda vårdnaden, boendet och umgänget, utan avsåg ibland t.ex. enbart barnets boende eller enbart umgängesfrågan. Endast 2 barn (13 och 15 år) framförde synpunkter på vårdnadsfrågan. Barnen, som var syskon, ansåg att det bästa vore om pappan fick ensam vårdnad om dem. Enligt barnen skulle det då bli lättare för dem att resa, eftersom mamman – om hon uteslöts från vårdnadsansvaret – inte behövde få veta om resan. Utredaren gjorde bedömningen att barnen inte hade den kunskapen om vårdnadsbegreppet att deras önskan kunde bli avgörande i den frågan.

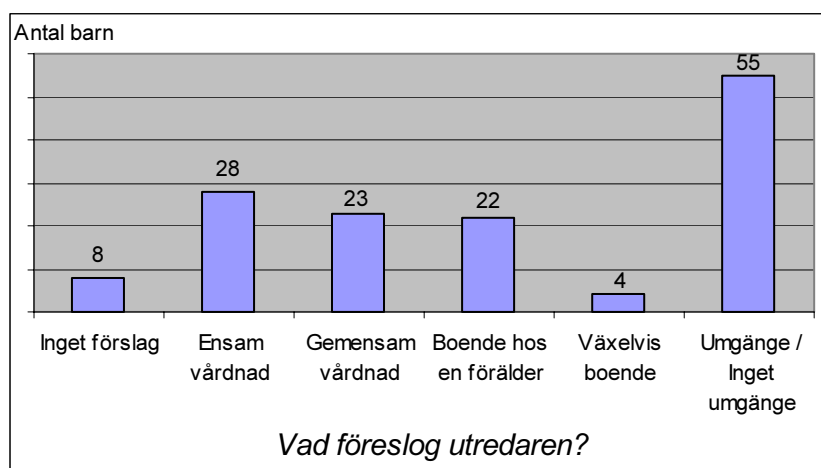
I vissa vårdnadsutredningar uttalade sig även andra än barnet om barnets inställning. Framför allt var det barnets föräldrar som hade framfört till utredaren vad barnet hade för åsikt. Så hade skett för omkring hälften av de barn vars inställning hade redovisats efter samtal med utredaren. Den uppgivna inställningen överensstämde i princip alltid med den inställning som utredaren hade framfört vara barnets. I några fall uttalade sig även skolpersonal och psykolog/psykiatriker om barnets inställning. I samtliga fall överensstämde denna åsikt med den av barnet uppgivna åsikten.

Det var mycket ovanligt (endast för 3 barn i åldrarna 4–6 år) att någon annan uttalade sig om barnets inställning utan att barnet självt hade berättat för utredaren var det ville bo eller hur det ville att um-

gänget skulle se ut. I 2 fall var det mamman och i 1 fall var det förskolepersonal som uttalade sig om vad barnet hade för inställning. 1 av de 3 barnen (5 år) hade framfört till utredaren att det inte ville ta ställning i frågorna och 1 barn (6 år) ansågs vara alltför indraget i konflikten för att utredaren skulle hålla ett enskilt samtal med barnet. Det tredje barnet var 4 år och utredaren hade inte fört något samtal med barnet om dess livssituation.

16.2.5 Utredarens bedömning

Lämnade utredaren någon rekommendation till beslut?

För 8 barn (11 procent) lämnade utredaren inte någon rekommendation i vårdnadsutredningen till tingsrätten angående vilken bedömning han eller hon gjorde i frågorna om vårdnaden, boendet och/eller umgänget.

För 51 barn uttalade sig utredarna i vårdnadsfrågan. Utredarna rekommenderade ensam vårdnad i några fler fall än de rekommenderade gemensam vårdnad (55 procent resp. 45 procent).

För 4 barn (3 år, 3 år, 7 år och 9 år) rekommenderade utredaren ett växelvis boende för barnet. 1 av dessa barn (9 år) ville själv bo växelvis mellan sina föräldrar och det 7-åriga barnet ville ha ett mer omfattande umgänge med sin pappa. De barn som var 3 år gamla hade inte uttryckt någon egen inställning.

För 22 barn lämnade utredarna en rekommendation om att barnet skulle bo hos pappan eller mamman och för 55 barn lämnade utredaren en rekommendation angående umgänget med en förälder.

Diskuterade utredaren barnets inställning i sin bedömning?

I flertalet vårdnadsutredningar (90 procent eller 38 barn) där barnet själv hade angett en inställning i frågorna om vårdnad, boende och/eller umgänge diskuterade utredaren också barnets inställning i sin bedömning. För hälften av dessa barn lämnade utredaren inte någon rekommendation till tingsrätten angående om barnets inställning borde följas eller inte.

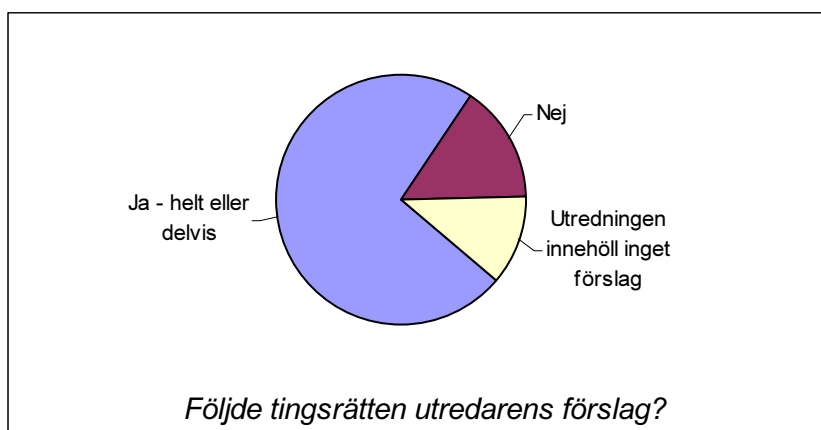
För drygt en tredjedel av de 38 barnen (14 barn) rekommenderade utredaren att barnets inställning skulle följas (att notera är dock att för 5 av de 14 barnen hade utredaren också rekommenderat att barnets vilja inte skulle följas i en annan fråga, se nedan). De yngsta av de 14 barnen (2 barn) var 6 år gamla.

För närmare en fjärdedel av de 38 barnen (9 barn) rekommenderade utredaren att dess inställning inte skulle följas. Som nämnts rekommenderade dock utredaren för 5 av dessa 9 barn även att barnets vilja skulle följas i en annan fråga. Utredaren rekommenderade att 3 barns vilja (syskon) skulle följas när det gällde boendet, men inte när det gällde umgänget (barnen ville inte träffa sin ena förälder). För 2 barn (13 och 15 år, syskon) gjorde utredaren den bedömningen att barnen inte hade den kunskapen om vårdnadsbegreppet att deras önskan kunde bli avgörande i just den frågan, men att barnens vilja borde följas när det gällde att bo hos pappan och att inte umgås med mamman. När det gällde övriga 4 barn (8 år, 9 år, 11 år och 13 år) ansåg utredarna att 1 barn var för omoget (en sent utvecklad 9-åring) för att dess vilja skulle följas och att 2 barn (11 år och 13 år, syskon) var för starkt påverkade av pappan för att deras vilja om att bo hos honom skulle följas (tingsrätten följde dock 11-åringens och 13-åringens vilja). Beträffande det 8-åriga barnet ansåg utredaren att tingsrätten inte borde följa barnets önskan om att själv få bestämma när umgänge med den ena föräldern skulle ske.

16.2.6 Tingsrättens bedömning

Tingsrätterna redovisade barnets inställning i sin bedömning för 28 av de 42 barn (67 procent) vars inställning redovisades i vårdnadsutredningen. Således valde tingsrätterna att i sin bedömning inte ta upp 13 barns inställning så som den kommit fram i vårdnadsutredningen (däremot kan barnets inställning ha redovisats i t.ex. tingsrättens redogörelse av föräldrarnas berättelser). Dessa 13 barn fanns i samtliga åldersgrupper. Orsaken till varför tingsrätterna valde att inte ta upp barnets inställning i sin bedömning har tingsrätterna inte angett. Emellertid kan detta i vissa fall tänkas bero på att utgången i målet var tämligen given eller att barnets inställning inte haft betydelse för det domstolen hade att besluta om.

Det bör tilläggas att det också förekom fall där tingsrätten redovisade barnets inställning i sin bedömning utan att denna kommit fram i vårdnadsutredningen. Tingsrätten tog alltså upp barnets inställning i sin bedömning i fler än 28 fall.

För 11 av de 63 barn (17 procent) där utredaren hade rekommenderat domstolen hur den skulle förordna i frågorna om vårdnad, boende och/eller umgänge, följde tingsrätten inte utredarens förslag till beslut. I några fall berodde detta helt enkelt på att utredarens förslag inte (längre) överensstämde med föräldrarnas yrkanden i målet eller på att nya omständigheter hade inträffat efter det att vårdnadsutredningen hade lämnats in till tingsrätten. För resterande 52 barn

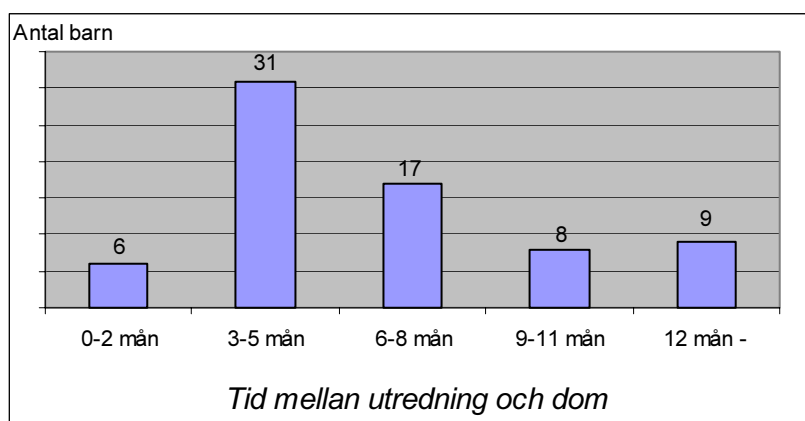

(83 procent) följde tingsrätten utredarens förslag till beslut helt eller delvis.

16.3 Beslutsunderlaget

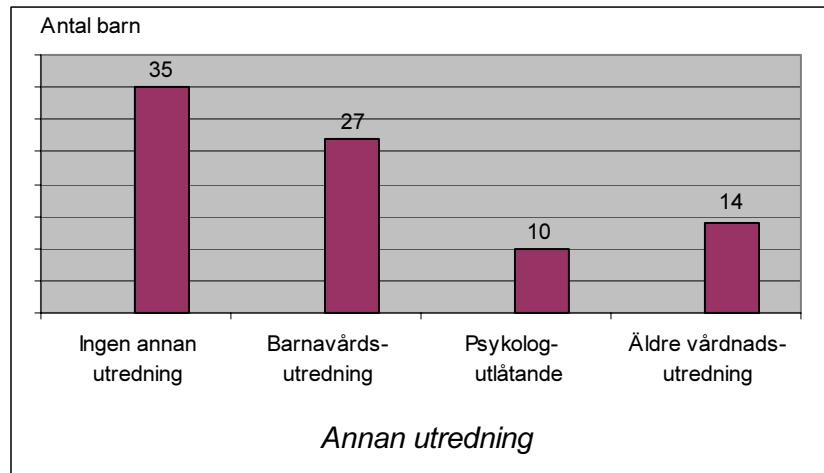
16.3.1 Tid mellan utredning och dom

De flesta vårdnadsutredningar (37 utredningar) var daterade någon gång under år 2001. 12 utredningar var daterade i början av år 2002. Slutligen fanns 1 vårdnadsutredning från år 2000 med i undersökningen.

För över hälften av barnen (52 procent) meddelade tingsrätten dom i målet mindre än 6 månader efter det att vårdnadsutredningen lämnades in till tingsrätten. För 9 barn (13 procent) meddelades dom i målet inte förrän över 1 år efter det att vårdnadsutredningen inkom i målet. För 2 av dessa 9 barn har kommittén kunnat dra slutsatsen att tidsutdräkten berodde på att en av föräldrarna vid ett flertal tillfällen anmälde förhinder att delta i huvudförhandlingen.

16.3.2 Fanns annan utredning tillgänglig?

För hälften av barnen (35 barn) angav utredaren inte uttryckligen att han eller hon hade någon annan utredning tillgänglig under den aktuella vårdnadsutredningens genomförande.

Det framgår av vårdnadsutredningarna att det för 27 barn (38 procent) någon gång hade utförts en barnavårdsutredning (enligt 11 kap. 1 § SoL) eller att en barnavårdsutredning pågick parallellt med vårdnadsutredningen.

För vart sjunde barn (10 barn) fanns ett utlåtande från psykolog (en utredning inom barn- och ungdomspsykiatri eller annat psykologutlåtande) tillgängligt för vårdnadsutredaren.

Av vårdnadsutredningarna framgick att det för vart femte barn (14 barn) fanns en äldre vårdnadsutredning gällande barnet tillgänglig för utredaren.

17 Genomgång av domar avseende verkställighet och överflyttning

17.1 Det granskade materialet

I kommitténs uppdrag har ingått bl.a. att göra en allmän översyn av verkställighetsreglerna och därvid undersöka hur reglerna tillämpas (dir. 2002:89 s. 7). Kommittén har därför gått igenom domar avseende verkställighet och överflyttning. Insamlingen av domar gick till på det viset att kommittén tillskrev samtliga 23 länsrätter och begärde in samtliga domar rörande verkställighet enligt 21 kap. FB som hade meddelats vid resp. länsrätt under perioden den 1 januari–30 juni 2002. Kommittén hämtade även in kammarrättens dom eller beslut i de fall domen från länsrätten hade överklagats.

I februari 2003 hade 148 domar rörande verkställighet eller överflyttning, meddelade under första halvåret 2002, kommit in till kommittén. Länsrättens dom överklagades i sak i 55 fall (dvs. 37 procent av länsrättsdomarna). Med "sak" avses i denna undersökning frågan om verkställighet/överflyttning och frågan om tvångsmedel, men däremot inte endast frågan om rättegångskostnaderna i länsrätten. Kammarrätten prövade 30 domar i sak. Detta innebär att av de 148 domar som ingick i undersökningen är 30 domar meddelade av kammarrätt och i dessa fall är det således kammarrättens bedömning som ingår i undersökningsresultatet.

Inte i någon av de kammarrättsdomar som överklagades till Regeringsrätten, meddelade Regeringsrätten prövningstillstånd (vid tidpunkten för kommitténs granskning – mars 2003 – var dock 2 av 13 överklaganden fortfarande under behandling i Regeringsrätten, vilket alltså innebär att 2 kammarrättsdomar inte hade vunnit laga kraft vid granskningstidpunkten).

Några få procent av de länsrättsdomar som ingick i undersökningen hade vid tidpunkten för kommitténs granskning ännu inte vunnit laga kraft. Orsakerna till detta var att domen ännu inte hade kunnat delges part (6 fall) eller att domen hade överklagats men att överklagandet ännu inte hade prövats av kammarrätten (3 fall). Eftersom

det endast rör sig om ett fåtal domar har den bedömningen gjorts att även dessa icke lagakraftvunna länsrättsdomar för fullständighetens skull bör ingå i undersökningsresultatet. Samma bedömning har gjorts beträffande de ovan nämnda icke lagakraftvunna kammarrättsdomarna.

Kommittén har vid sin granskning endast haft tillgång till domstolarnas domar i målen. Varken länsrätternas eller kammarrätternas akter i målen har således gått igenom. Kommittén har därför t.ex. inte haft tillgång till den allmänna domstolens avgörande om vårdnad, boende eller umgänge eller till det av socialnämnden godkända avtalet. Domarnas utformning och innehåll varierar också till en viss del, vilket kan ha betydelse när man tolkar granskningsresultatet. Dessa faktorer kan inverka på vissa resultat i kommitténs granskning. Av olika skäl redovisar domstolarna i domen inte alltid alla uppgifter, som framgår av handlingar eller anteckningar i akten. Exempelvis redovisas inte alltid uppgiften om att medlare enligt 21 kap. 2 § FB har förordnats i målet eller att muntlig förhandling har hållits. Ett annat exempel kan vara att domstolen genom den allmänna domstolens avgörande, läkarintyg eller liknande handling i akten har kännedom om barnets vilja, men har valt att inte redovisa denna i sin dom, t.ex. på grund av hänsynen till barnet eller till någon av parterna. I några fall har det också varit svårt att av domarna utläsa vilka omständigheter föräldrarna har åberopat till stöd för sin talan i målet.

17.2 Barnen

De 148 domarna berörde 213 barn. För 11 barn redovisades inte någon ålder i domen.

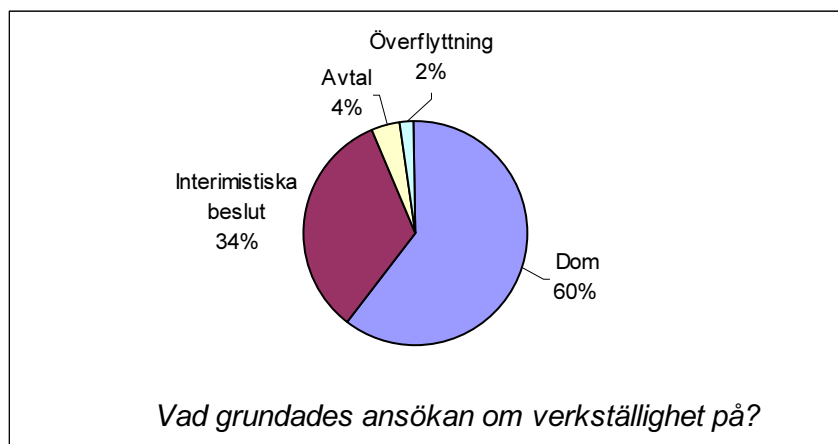
En fjärdedel av barnen (52 barn) var vid länsrättens verkställighetsprövning mellan 0–5 år. Det yngsta barnet var endast 8 månader gammalt. Drygt en tiondedel av barnen (24 barn) var över 12 år. Samtliga av dessa barn utom ett var mellan 12–14 år (det äldsta barnet i gruppen över 12 år var 17 år). Den största andelen barn (60 procent eller 126 barn) fanns i åldersgruppen 6–11 år. I denna grupp var det en relativt jämn fördelning mellan de olika åldrarna; något fler barn fanns dock i övre halvan av åldersgruppen.

En del av domarna berörde fler än ett barn. I de flesta av dessa domar hade domstolarna vad gäller syskonen kommit till samma slutsats i frågan om verkställighet och tvångsmedel. Föräldrarna hade

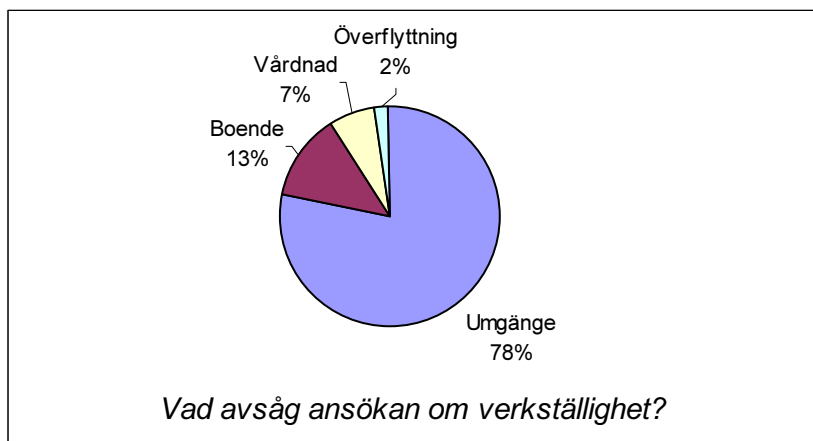
beträffande syskonen vanligen gjort gällande samma invändningar. Med hänsyn till detta och till karaktären av granskningen har därför oftast själva domen använts som urvalsenheter vid redovisningen av granskningsresultatet och inte de enskilda barnen.

17.3 Ansökan om verkställighet eller överflyttning

I drygt tre fjärdedelar av målen var det pappan till barnet som hade sökt verkställighet/överflyttning hos länsrätten.

Ansökningarna om verkställighet grundade sig med några få undantag på ett avgörande från allmän domstol. Tre femtedelar av samtliga ansökningar (88 ansökningar) gällde verkställighet av allmän domstols dom, medan drygt en tredjedel (51 ansökningar) gällde verkställighet av allmän domstols interimistiska beslut. Endast ett fåtal ansökningar grundade sig på ett av socialnämnden godkänt avtal (6 ansökningar) eller gällde överflyttning enligt 21 kap. 7 § eller 8 § FB (1 resp. 2 ansökningar).

Ansökan om verkställighet avsåg i majoriteten av fallen umgänge. Nära fyra femtedelar av ansökningarna (116 ansökningar) gällde umgänge. Drygt en tiondedel (19 ansökningar) avsåg boende (inklusive växelvis boende) och en än mindre del (10 ansökningar) gällde vårdnad. En ytterst liten del av ansökningarna gällde överflyttning enligt 21 kap. 7–8 §§ FB (3 ansökningar).

Nästan hälften av alla mål i länsrätten (69 mål) var avgjorda inom 6 månader från dagen för allmän domstols avgörande/socialnämnds godkännande av avtalet. I nära två femtedelar av målen (55 mål) hade över 1 år förflutit mellan verkställighetsavgörandet i länsrätten och allmän domstols avgörande/socialnämndens godkännande av avtalet. Det bör dock noteras att dessa resultat inte säger något om länsrätternas handläggningstid i målet.

Av domarna gick att utläsa att det i vart fall i hälften av målen i länsrätterna (78 mål) samtidigt pågick ett mål om vårdnad, boende eller umgänge mellan parterna i allmän domstol. Det kan antingen ha varit fråga om att en av parterna hade inlett en (ny) vårdnadsprocess i tingsrätten eller att ansökan om verkställighet grundade sig antingen på en dom, som efter överklagande handlades i högre instans, eller på ett interimistiskt beslut.

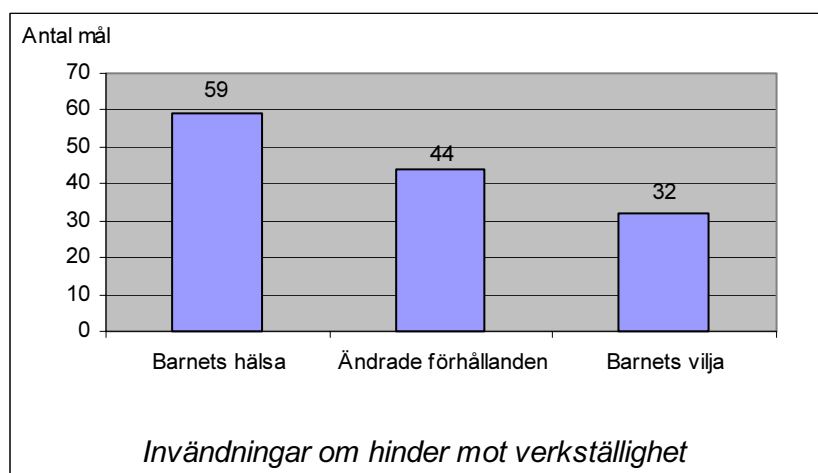
17.4 Medling

Länsrätterna redovisade i drygt en tredjedel av domarna (55 domar) att den hade lämnat uppdrag om medling enligt 21 kap. 2 § eller 4 § FB. Nästan uteslutande handlade det om uppdrag innan länsrätten hade förordnat om verkställighet (dvs. enligt 21 kap. 2 § FB). Uppdrag i samband med verkställighet (dvs. enligt 21 kap. 4 § FB) lämnades i 8 fall, varav i 3 fall uppdrag även hade lämnats innan förordnandet om verkställighet. I några enstaka domar angavs att två medlare hade förordnats i målet. I knappt en tiondedel av domarna (13 domar) framgick att länsrätten hade gjort den bedömningen att det inte borde lämnas något uppdrag eftersom ett sådant var meningslöst. I drygt hälften av domarna (80 domar) framgick det inte om länsrätten hade lämnat något uppdrag enligt 21 kap. 2 § FB eller inte.

Såvitt framkom av kammarrättsdomarna lämnades i 1 mål med stöd av 21 kap. 2 § FB uppdrag till en medlare att bl.a. försöka klarlägga det 12-åriga barnets nuvarande inställning till umgänge med sin mamma. I det fallet hade också länsrätten lämnat uppdrag enligt 21 kap. 2 § FB.

17.5 Motpartens invändningar

I nära två femtedelar av samtliga mål (58 mål) gjorde sökandens motpart inte gällande att något hinder mot verkställighet eller överflyttning enligt 21 kap. 5–8 §§ FB förelåg (i 1 mål gjordes hinder mot verkställighet inte gällande beträffande 2 av 3 syskon). Motparten medgav i dessa mål ansökan om verkställighet/överflyttning eller bestred den t.ex. på grund av att han eller hon ansåg att umgänget eller boendet inte hindrades eller att detta fungerade.

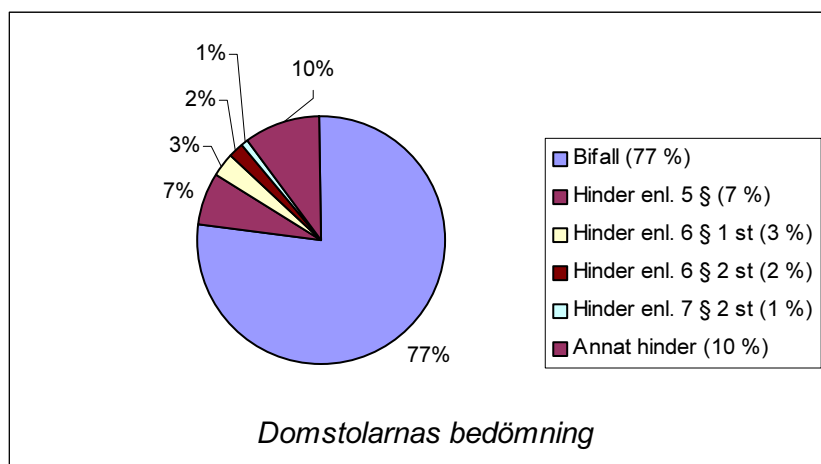
I drygt tre femtedelar av samtliga mål (61 procent eller 91 mål) gjorde sökandens motpart gällande att hinder mot verkställighet eller överflyttning förelåg (i 1 mål gjordes gällande att hinder mot verkställighet förelåg beträffande 1 av 3 syskon). Den vanligaste invändningen var att det fanns en risk som inte var ringa för att barnets kroppsliga eller själsliga hälsa skulle skadas (21 kap. 6 § andra stycket FB). Detta hinder åberopades i två tredjedelar av nämnda mål (59 mål). I något färre fall (44 mål) ansåg motparten att länsrätten borde vägra verkställighet eftersom det var uppenbart att förhållandena hade ändrats sedan den allmänna domstolens dom eller beslut meddelades eller socialnämnden godkände föräldrarnas avtal, och det av hänsyn till barnets bästa var påkallat att frågan om vårdnad, boende eller umgänge prövades på nytt (21 kap. 6 § första stycket FB). I drygt en tredjedel av de mål där motparten gjorde gällande att hinder mot verkställighet förelåg (32 mål) hänvisade denne till barnets vilja (21 kap. 5 § FB). I 2 mål gjorde motparten gällande att länsrätten skulle vägra vidta begärd åtgärd då det av hänsyn till barnets bästa var påkallat att frågan om vårdnaden prövades av allmän domstol (21 kap. 7 § andra stycket FB).

Som framgått var det inte ovanligt att motparten i samma mål åberopade flera grunder för hinder mot verkställighet. Den vanligaste kombinationen i detta avseende var ändrade förhållanden och barnets hälsa, dvs. de hinder som anges i 21 kap. 6 § FB.

17.6 Förutsättningar för verkställighet och överflyttning

17.6.1 Domstolarnas beslut

Domstolarna biföll drygt tre fjärdedelar av samtliga ansökningar om verkställighet eller överflyttning (117 mål). Domarna berörde 158 barn. I nära en fjärdedel av samtliga mål (34 mål) avslog domstolarna ansökan om verkställighet eller överflyttning. I 1 mål avslogs ansökan om verkställighet med stöd av 21 kap. 5 § FB beträffande det ena barnet och med stöd av 21 kap. 6 § andra stycket FB beträffande det andra barnet. I 3 mål avslogs ansökan om verkställighet beträffande endast 1 av 2 syskon. 55 barn berördes av avslagsbesluten.

I drygt två femtedelar av de mål där ansökan om verkställighet/överflyttning avslogs (15 mål) skedde detta inte med stöd av någon av bestämmelserna i 21 kap. 5–8 §§ FB. En del av dessa ansökningar avslogs av rent formella skäl, t.ex. att länsrättens dom i ett tidigare verkställighetsmål angående samma avgörande ännu inte hade vunnit laga kraft eller att den allmänna domstolens dom inte kunde kompletteras i ett visst avseende på grund av att parterna var oense om kompletteringen (jfr RÅ 2000 ref. 30). Andra ansökningar avslogs med motiveringen att motparten inte nekade sökanden umgänge eller att den allmänna domstolens nya nära förestående beslut i frågan borde avvaktas. Någon ansökan avslogs på grund av att varken

den av allmän domstol förordnade kontaktpersonen eller barnets familjehemsföräldrar ville medverka till att umgänge skedde.

I 19 mål (eller drygt en tiondedel av samtliga undersökta domar) vägrade domstolarna verkställighet/överflyttning med stöd av någon av bestämmelserna i 21 kap. 5–8 §§ föräldrabalken. 26 barn berördes av dessa domar. I 2 mål (2 barn) vägrade domstolarna att vidta begärd åtgärd eftersom det med hänsyn till barnets bästa ansågs påkallat att frågan om vårdnaden prövades av allmän domstol (21 kap. 8 § jämförd med 7 § andra stycket FB). I det ena av dessa 2 mål grundade sig ansökan om verkställighet på ett av socialnämnden godkänt avtal, men domstolen tillämpade trots detta bestämmelserna om överflyttning i 21 kap. 7–8 §§. Undersökningsresultatet beträffande övriga 17 mål, i vilka ansökan om verkställighet avslogs med stöd av någon av bestämmelserna i 21 kap. 5–6 §§ FB, redovisas i det följande (avsnitt 17.6.2–17.6.4).

17.6.2 Särskilt om barnets vilja

I knappt en tredjedel av de mål där domstolen avslög ansökan om verkställighet (10 mål) skedde detta med hänvisning till barnets vilja (21 kap. 5 § FB). Domarna berörde 14 barn. 8 av dessa barn hade vid tidpunkten för länsrättens dom fyllt 12 år, 4 barn hade fyllt 11 år, 1 barn skulle inom kort fylla 11 år och 1 barn hade precis fyllt 10 år. Det sistnämnda barnet hade ett syskon, som var 11 ½ år. Båda barnen vägrade, enligt uppgift från bl.a. den i målet förordnade medlaren, att ha kontakt med sin pappa. Domstolen, som ansåg att barnen borde behandlas lika med hänsyn till den ringa ålderskillnaden dem emellan, fann att det vid en sammantagen bedömning av omständigheterna inte kunde anses förenligt med barnens bästa att förordna om verkställighet av umgänge mot deras vilja. Pappans ansökan om verkställighet grundade sig på en nästan 8 år gammal tingsrättsdom.

För tre femtedelar av samtliga barn (127 barn av 213 barn) redovisade domstolarna i domen inte deras inställning till det som yrkades i målet. Knappt hälften av dessa barn (60 barn) var mellan 0–6 år. För 60 procent av barnen (77 av de 127 barnen) gjorde motparten inte gällande att det förelåg något hinder mot verkställighet/överflyttning enligt 21 kap. 6–8 §§. Motparten medgav således sökandens ansökan eller bestred den t.ex. på grund av att han eller hon menade att umgänget eller boendet inte hindrades eller att detta fungerade.

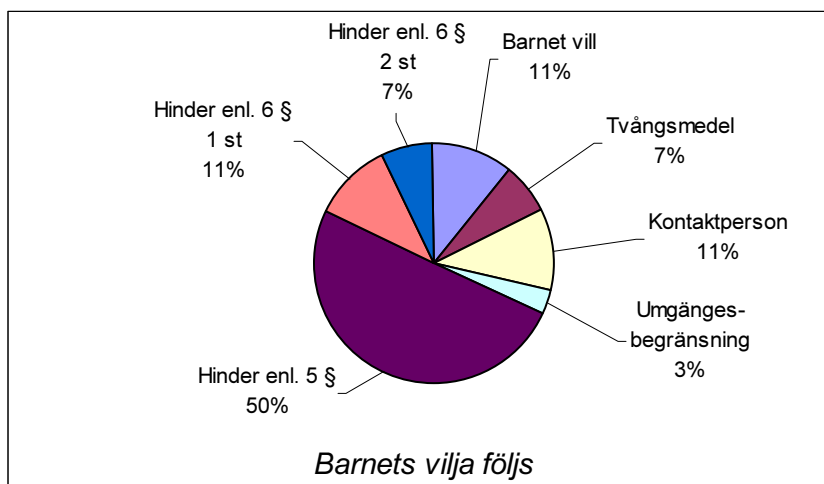
Detta torde kunna vara en förklaring till att barnets inställning inte redovisades för denna grupp barn.

I domarna redovisades således två femtedelar av samtliga barns vilja (86 barn). Som tidigare påpekats behöver detta inte betyda att domstolarna inte hade vetskap om de andra barnens vilja. Med att "barnets vilja har redovisats i domen" avses i denna undersökning att barnets inställning i fråga om sökandens yrkande om verkställighet eller överflyttning i målet har redovisats på något sätt. Drygt två tredjedelar av de barn vars inställning redovisades i domen (60 barn) fanns i åldersgruppen 6–11 år (nästan hälften av barnen i denna grupp var 10–11 år) och nära en tiondedel (7 barn) i gruppen 0–5 år. Nästan en femtedel av barnen (15 barn) hade fyllt 12 år. För 4 barn redovisades inte någon ålder.

Såvitt kunnat utläsas av domarna fick domstolarna vanligtvis kännedom om barnets vilja genom att sökandens motpart redovisade denna för domstolen. Så skedde för nästan samtliga de barn vars vilja hade redovisats i domen. Detta betyder dock inte att motparten också alltid åberopade barnets vilja såsom ett verkställighetshinder enligt 21 kap. 5 § FB. För hälften av de barn vars vilja redovisades (44 barn) var sökandens motpart den enda person som, enligt vad som framgick av domen, hade redovisat barnets vilja. För ungefär en fjärdedel av barnen upplyste (även) den i målet förordnade medlaren domstolen om barnets vilja. I några fall fick domstolen också vetskap om barnets vilja genom att, på någon av parternas begäran, höra social- eller familjerättssekreterare, psykolog eller personal inom förskola/skola. 3 barn hördes av domstolen vid en muntlig förhandling. Alla dessa 3 barn hade fyllt 12 år. I 1 dom redovisades innehållet ur ett brev som det berörda barnet, 13 år gammalt, hade skrivit till domstolen.

De barn vars vilja redovisades i domen har delats in i tre kategorier: negativ, positiv eller i grunden positiv till det som yrkades i målet. 60 procent av de barn vars vilja redovisades i domen (51 barn) påstods vara negativa till det som yrkades i målet, dvs. de ville inte umgås med den förälder som hade ansökt om verkställighet eller bo hos denne. 37 procent av barnen (32 barn) påstods vara i grunden positiva till det som yrkades i målet, dvs. de ville umgås med den förälder som hade ansökt om verkställighet men under förutsättning att de t.ex. fick träffa denne när de själva ville, slapp träffa förälderns nya partner eller att även en tredje person var närvarande under umgänget. En del av dessa barn ville ha umgänge med den förälder de inte bodde hos, men inte under så lång period i följd som den allmänna domstolen hade bestämt. Dessa barn tyckte i allmänhet att

det räckte med helgumgänge med föräldern. 3 barn påstods vara positiva till det som yrkades i målet.

Domstolarna följde barnens vilja på ett eller annat sätt för en tredjedel av de barn där barnets inställning redovisades i domen (28 barn). För ytterligare några barn angav domstolen inte uttryckligen att barnets vilja hade haft betydelse för utgången, men denna sammanföll dock med det barnet påstods vilja. För 14 barn vägrade domstolen verkställighet med hänvisning till 21 kap. 5 § FB, dvs. bestämmelsen om barnets vilja. För 3 barn (mellan 11–12 år) resp. 2 barn (8 och 9 år) följde domstolen barnets vilja genom att vägra verkställighet med hänvisning till att det förelåg ändrade förhållanden resp. till att det fanns en risk som inte var ringa för att barnets kroppsliga eller själsliga hälsa skulle skadas (21 kap. 6 § första och andra stycket FB). I några av de fall där domstolen uttryckligen följde barnets vilja förordnade domstolen om verkställighet och hänvisade till att barnet ville ha umgänge med eller ville bo hos den förälder som hade ansökt om verkställighet (3 barn). I något fall förelade domstolen, med hänvisning till barnets vilja, vite i stället för att besluta om hämtning (2 barn). I några fall förordnade domstolen med hänvisning till barnets vilja att kontaktperson skulle närvara under umgängets utövande (3 barn). I 1 fall följde domstolen barnets vilja på det sättet att domstolen förordnade om umgänge utan övernattnings.

I majoriteten av de fall där domstolen inte följde barnets vilja redovisades inte uttryckligen något skäl till varför barnets vilja inte kunde följas. I de fall domstolen redovisade något skäl hänvisades vanligen till att barnet inte hade uppnått tillräcklig ålder eller mognad. Andra omständigheter som domstolen hänvisade till var ena föräldrarnas manipulering, barnets bästa, att allmän domstol nyligen hade prövat det avgörande som ansökan grundades på eller att det var tveksamt om det var barnets verkliga vilja som hade redovisats.

17.6.3 Särskilt om ändrade förhållanden

I knappt en sjättedel av de mål där ansökan om verkställighet avlogs (5 av 34 mål) skedde detta med hänvisning till att det var uppenbart att förhållandena hade ändrats sedan den allmänna domstolens avgörande meddelades och det av hänsyn till barnets bästa var påkallat att frågan om vårdnad, boende eller umgänge prövades på nytt (21 kap. 6 § första stycket FB). Dessa mål berörde 6 barn.

I samtliga fall var den allmänna domstolens avgörande över 7 månader gammalt; i 3 fall över 1 år gammalt. I 1 av målen grundades ansökan om verkställighet på allmän domstols interimistiska beslut. Enligt beslutet, som vid länsrättens avgörande var 8 månader gammalt, skulle barnen bo växelvis hos sina föräldrar. Länsrätten fann att det förelåg hinder mot verkställighet eftersom den ena föräldern och barnen hade flyttat; flytten var permanent och barnen hade börjat i skolan på den nya orten.

17.6.4 Särskilt om barnets kroppsliga och själsliga hälsa

I 3 mål vägrade domstolarna att verkställa den allmänna domstolens avgörande med hänvisning till att det fanns en risk som inte var ringa för att barnets kroppsliga eller själsliga hälsa skulle skadas (21 kap. 6 § andra stycket FB). Dessa mål berörde 3 barn, som var mellan 8–9 år gamla.

I 1 fall ansåg domstolen att föräldrarnas missbruksproblem utgjorde en sådan risk. Tingsrättsdomen i det aktuella fallet var 6 år gammal. I övriga 2 fall menade domstolen att barnens motvilja mot det som yrkades i målet i kombination med den upptrappade konflikten mellan föräldrarna resp. i kombination med att även den snart 12-åriga storebrodern vägrade att träffa föräldern, utgjorde en risk som inte

var ringa för att barnens själsliga hälsa skulle skadas. I det förstnämnda fallet grundade sig ansökan om verkställighet på ett, vid tidpunkten för kammarrättens avgörande, drygt 5 månader gammalt hovrättsbeslut angående vårdsnaden (tingsrättens dom hade meddelats 1 månad dessförinnan). I det sistnämnda fallet grundade sig ansökan om verkställighet på en drygt 2 år gammal tingsrättsdom.

17.6.5 Jämkning och komplettering m.m.

Nära fyra femtedelar av samtliga ansökningar om verkställighet (116 ansökningar) gällde verkställighet av en dom, ett interimistiskt beslut eller ett avtal om umgänge. Av dessa ansökningar biföll domstolarna 94 ansökningar. I två femtedelar av de mål där ansökningarna om umgänge bifölls (37 mål), jämkade och/eller kompletterade domstolarna på något sätt avgörandet eller avtalet om umgänge (21 kap. 4 § tredje stycket FB).

I majoriteten av fallen (27 mål) var det fråga om jämkning av tidpunkten för umgänget. Det var inte ovanligt att de inledande umgängestillfällena begränsades i tid i förhållande till vad den allmänna domstolen hade bestämt, en s.k. inväpningsperiod. I några fall justerades klockslagen för inledande eller avslutande av umgängesperioden. I 7 fall jämkades (även) vad det i den allmänna domstolens avgörande eller i avtalet hade bestämts om villkor för umgänget. I dessa fall handlade det främst om att domstolen ändrade den bestämda platsen för hämtning eller lämning vid umgänge, t.ex. skola i stället för förskola. I några fall ändrades villkoren för den av allmän domstol förordnade kontaktpersonens medverkan.

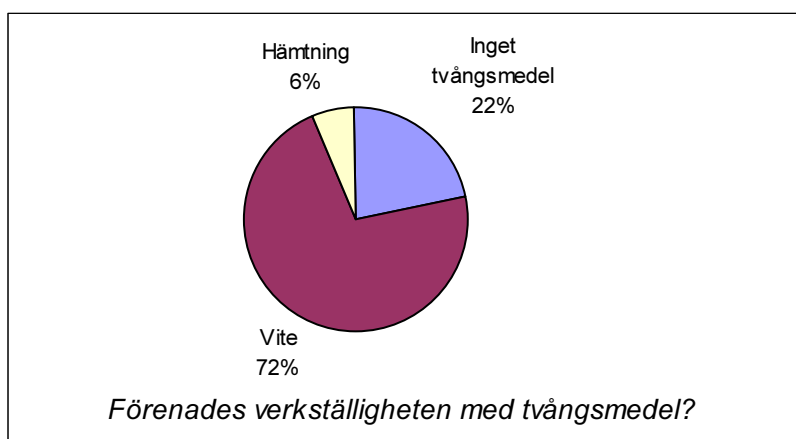
I 17 domar kompletterades den allmänna domstolens avgörande. – Hälften av dessa domar kompletterades på så sätt att domstolen förordnade att en av socialnämnden utsedd kontaktperson skulle närvara under umgänget eller, vilket var vanligast, närvara vid hämtning och/eller lämning. I en del fall förordnade domstolen om kontaktperson även då den allmänna domstolen, enligt vad som framgick av verkställighetsdomen, i sitt avgörande hade uttalat att något behov av en kontaktpersons medverkan inte förelåg. Drygt hälften av de umgängesavgöranden som kompletterades med förordnande om kontaktperson var över 1 år gamla vid verkställighetsprövningen, medan det bland den andra hälften inte fanns något avgörande som var äldre än 6 månader. – Drygt hälften av de avgöranden från allmän domstol som kompletterades, kompletterades på så sätt att dom-

stolen bestämde var umgänget skulle äga rum och/eller var och när överlämnandet av barnet skulle ske. I de flesta fall framgick det inte av domen om parterna var ense om kompletteringen eller inte. I vissa fall framgick det att parterna var oense om denna. Att domstolen trots oenigheten mellan parterna ändå kompletterade den allmänna domstolens avgörande torde i flera fall kunna förklaras med att domstolen (dock utan att hänvisa till bestämmelsen) tillämpade 15 § förordningen (1967:715) om tillämpning av 21 kap. föräldrabalken. Enligt den bestämmelsen skall länsrätten, om den förordnar om verkställighet utan att besluta om hämtning, bestämma tid och plats för verkställigheten, om det inte är uppenbart obehövt.

I drygt tre fjärdedelar av de mål som gällde verkställighet av ett avgörande eller ett avtal om umgänge (73 av 94 mål) förordnade domstolarna om verkställighet under en period om 3 månader eller mindre, räknat från tidpunkten för länsrättens eller kammarrättens avgörande om verkställighet. I drygt hälften av dessa fall omfattade sökandens yrkande inte heller längre period än vad domstolen förordnade om. Inte i något fall beslutades om verkställighet för längre period än 6 månader framåt.

17.7 Tvångsmedel

I drygt fyra femtedelar av de undersökta domarna (122 domar) framgick att sökanden hade yrkat att domstolen skulle förordna om tvångsmedel. Vanligen yrkades endast vitesföreläggande, men i knappt en sjättedel av målen (21 mål) framställdes (även) ett yrkande om hämtning. I hälften av dessa senare fall yrkades vitesföreläggande i andra hand.

Domstolarna biföll parts ansökan om verkställighet eller överflyttning i drygt tre fjärdedelar av samtliga mål (117 mål). I 3 mål biföll domstolarna ansökan om verkställighet beträffande något/några av flera syskon och vägrade verkställighet beträffande andra syskon. I drygt tre fjärdedelar av de mål där ansökan om verkställighet bifölls (91 av 117 mål) förenade domstolarna verkställigheten med något tvångsmedel. I knappt en fjärdedel av nämnda mål (26 mål) utsattes alltså inte något tvångsmedel. En vanlig orsak till detta var att domstolen ansåg att motparten medverkade till t.ex. umgänget eller inte motsatte sig detta. I knappt hälften av de mål där domstolen inte beslutade om något tvångsmedel (12 mål) framställde part inte något yrkande om detta och domstolen diskuterade i dessa senare fall inte heller frågan om tvångsmedel i domen.

I de allra flesta mål där domstolen förenade verkställigheten med tvångsmedel förelades vite (84 av 91 mål). Samtliga meddelade vitesförelägganden var begränsade i tid; antingen gällde föreläggandet för ett tillfälle eller ett antal specifika tillfällen. I 75 procent av fallen begränsades föreläggandena till att gälla en tid om 3 månader eller mindre. I övriga fall gällde föreläggandena för en tid mellan 3 och 6 månader framåt.

I 7 mål (knappt 8 procent av de mål där verkställigheten förenades med något tvångsmedel) meddelades beslut om hämtning. Hämtningsbesluten berörde 8 barn. Omständigheter som enligt domstolarna motiverade hämtning var exempelvis motpartens tidigare agerande (t.ex. att motparten inte hade rättat sig efter en tidigare meddelad dom om verkställighet) och dåliga ekonomiska situation. Inte

något av de mål där domstolen förordnade om hämtning gällde verkställighet av ett avgörande eller avtal om umgänge. 4 mål gällde verkställighet av ett avgörande eller avtal om vårdnad och 3 mål boende.

17.8 Förfaranderegler m.m.

17.8.1 Läkarundersökning

I 1 länsrättsdom framkom att länsrätten hade förordnat om läkarundersökning av barnet enligt 21 kap. 11 § FB. I 10 domar redovisades att ena partens yrkande om en sådan undersökning hade avslagits av länsrätten. I övriga länsrättsdomar redovisades inte om undersökning hade skett eller inte, vilket torde kunna bero på att frågan inte varit aktuell i målet.

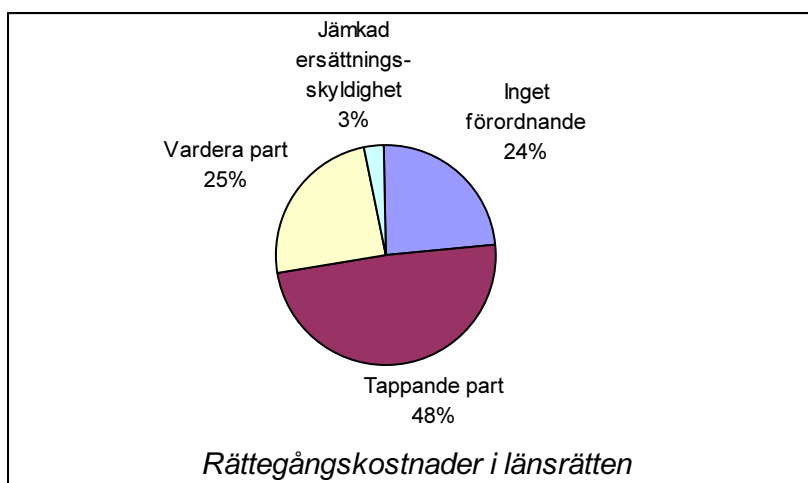
Av kammarrättsdomarna framgick att kammarrätten hade förordnat om läkarundersökning i 1 mål och avslagit ett yrkande om undersökning i 2 mål.

17.8.2 Förhandling

Länsrätterna höll i stor utsträckning muntlig förhandling i målet (21 kap. 12 § FB). I sju tiondedelar av samtliga länsrättsdomar (105 domar) redovisades att förhandling hade hållits. I ett mindre antal domar (13 domar) redovisades inte om förhandling hade hållits eller inte. I en femtedel av målen (30 mål) ansåg länsrätten att muntlig förhandling var uppenbart obehövligt.

3 barn hördes av domstolen vid en förhandling (21 kap. 12 § andra stycket FB). Samtliga 3 barn hade fyllt 12 år.

17.8.3 Rättegångskostnader

Vad gäller fördelningen av rättegångskostnader tillämpade domstolarna i knappt hälften av alla mål (71 mål) principen om att tappande part skall ersätta vinnande part dennes rättegångskostnader. I en fjärdedel av målen (37 mål) gjordes den bedömningen att vardera parten skulle stå sin kostnad. En ungefär lika stor andel av målen (35 mål) innehöll inte något förordnande om rättegångskostnader, vilket i många fall torde ha berott på att vinnande part inte hade företrätt av något ombud. I några enstaka fall (4 mål) fann domstolarna vid en skälighetsbedömning att ersättningsskyldigheten för tappande part skulle jämkas något. I 1 mål ålades part rättegångskostnaderna på grund av försumlig processföring.

När det gäller rättegångskostnader som uppstod i kammarrätten fick vanligen (i två tredjedelar av målen) den tappande parten betala dessa. I något fall jämkades ersättningsskyldigheten. I de fall där båda parter hade överklagat länsrättens dom och någon ändring inte skedde i denna, ansåg kammarrätten att vardera part skulle stå sin egen kostnad.

17.8.4 Omedelbar verkställighet

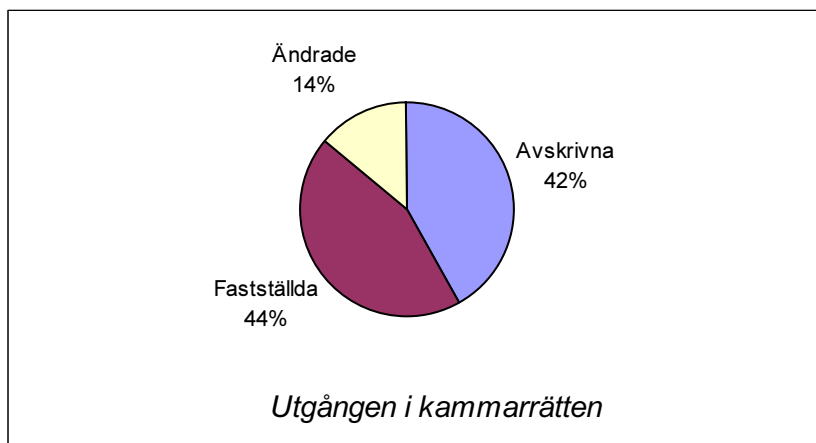
En mycket stor andel av de domar där domstolen förordnade om verkställighet (90 procent eller 106 av 117 domar) innehöll ett förordnande om att domen, vad gällde verkställigheten, skulle gälla omedelbart. Enbart en femtedel av samtliga ansökningar (30 av 148 ansökningar) innehöll, såvitt framgick av domen i målet, ett yrkande om omedelbar verkställighet. I samtliga de fall där domstolarna inte förordnade att domen skulle gälla omedelbart hade parten inte framställt något yrkande om detta och domstolarna diskuterade i dessa fall inte heller frågan i domen.

17.8.5 Omprövning

Såvitt kunde utläsas av länsrättsdomarna hade i en sjättedel av målen (24 mål) det avgörande som ansökan om verkställighet grundades på tidigare varit föremål för en ansökan om verkställighet. Inte i något av dessa mål förordnade domstolarna om hämtning, utan ansåg att ytterligare försök med vitesföreläggande borde ske.

17.9 Prövningen i kammarrätten

Av de 148 domar som länsrätterna meddelade under första halvåret år 2002 överklagades nära två femtedelar (56 domar) till kammarrätten. 55 domar (37 procent) överklagades i sak (med "sak" avses frågan om verkställighet/överflyttning och/eller frågan om tvångsmedel, men inte endast frågan om rättegångskostnaderna i länsrätten). 7 domar överklagades av båda parterna. De allra flesta överklaganden rörde i något avseende frågan om verkställighet/överflyttning. I några fall gällde överklagandet enbart frågan om något tvångsmedel skulle ut sättas eller inte. 52 mål hade vid tidpunkten för kommitténs granskning (mars 2003) avslutats i kammarrätten, vilket innebär att 3 överklagade domar ännu inte hade varit föremål för kammarrättens prövning vid denna tidpunkt.

Drygt två femtedelar av de avslutade målen (22 mål) avskrevs i kammarrätten, dvs. prövades inte i sak. Orsakerna till detta var att överklagandet hade återkallats (10 mål) eller att frågan om verkställighet hade förfallit (12 mål, exempelvis hade hämtning skett eller de av länsrätten förordnade omgångstillfällena passerat).

Sammanlagt prövade kammarrätten 30 mål i sak. I 7 mål (14 procent av de avslutade målen) gjorde kammarrätten någon form av ändring av länsrättens dom angående verkställighet eller överflyttning; 3 domar ändrades delvis och 4 domar ändrades helt (i ytterligare 1 mål jämkade kammarrätten med stöd av 21 kap. 4 § tredje stycket FB den allmänna domstolens avgörande, men inte på grund av överklagandet i målet). I 3 mål ändrade alltså kammarrätten länsrättens dom angående verkställighet delvis; i 1 dom upphävdes förordnandet om tvångsmedel, i 1 dom upphävdes endast del av verkställighetsförordnandet och i 1 dom ändrades länsrättens dom på grund av och i enlighet med en ny dom i allmän domstol. I 4 fall kom kammarrätten till rakt motsatt resultat än länsrätten. I 2 av dessa fall fann kammarrätten – i motsats till länsrätten – att hinder mot verkställighet förelåg; i ett mål gjorde kammarrätten en annan bedömning än länsrätten av risken för att barnets själsliga hälsa skulle skadas och i det andra målet hade det 12-åriga barnet – sedan länsrätten dömde i målet – ändrat sin inställning i fråga om sommarumgänge med sin mamma. I de andra 2 fallen fann kammarrätten – i motsats till länsrätten – att verkställighet skulle ske; ett av målen rörde tillämpningen av 21 kap. 8 § FB. I det andra målet gjorde kammarrätten en

annan bedömning än länsrätten av risken för att barnets själsliga hälsa skulle skadas.

Kammarrätten hade prövat nära tre fjärdedelar av samtliga överklagade domar (38 domar) inom 3 månader från dagen för länsrättens avgörande. I stort sett samtliga överklagade domar hade prövats inom 6 månader. Som nämnts hade 3 överklagade domar vid tidpunkten för kommitténs granskning (mars 2003) ännu inte varit föremål för kammarrättens prövning.

18 Diskussioner med familjerättssekreterare, advokater och domare

18.1 Allmänt

För att inhämta synpunkter på bl.a. lagstiftningen samt handläggnings- och tillämpningsfrågor hade kommittén diskussioner med familjerättssekreterare, advokater och domare vid tingsrätter och länsrätter under hösten 2003 och början av år 2004.

Diskussioner hölls med familjerättssekreterare vid familjerätten i Umeå, familjerättsgruppen i Värmdö, socialtjänstförvaltningen i Stockholm och familjerättsbyrån i Malmö. Diskussioner hölls också med advokater i Umeå, Stockholm och Malmö. Slutligen hölls diskussioner med domare från Umeå tingsrätt, Nacka tingsrätt, Malmö tingsrätt, Länsrätten i Västerbottens län, Länsrätten i Stockholms län och Länsrätten i Göteborg. Diskussioner fördes separat med varje yrkeskategori på respektive ort (dvs. sammanlagt hölls 13 samtal).

Nedan anges i korthet vad som kom fram under samtalen.

18.2 Vårdnad

18.2.1 Gemensam vårdnad mot en förälders vilja

Familjerättssekreterarna, advokaterna och domarna var positiva till att det hade införts en möjlighet för domstol att besluta om gemensam vårdnad mot en förälders vilja. De flesta advokater framförde dock att de ansåg att domstolarna förordnar om gemensam vårdnad i för många fall; domstolarna har "lagt ribban för högt" när det gäller föräldrar som är i djup konflikt och om våld har förekommit i relationen. Flera domare uppgav att det är sällan som de förordnar om ensam vårdnad i dag, men att föräldrarna inte får ha alltför svåra samarbetsproblem för att en gemensam vårdnad skall fungera.

Familjerättssekreterarna, advokaterna och domarna ansåg att gemensam vårdnad mot en förälders vilja inte bör komma i fråga bl.a.

om föräldrarna har en djup och allvarlig konflikt, om det förekommit våld i föräldrarnas relation, om den ena föräldern har meddelats besöksförbud mot den andra föräldern, om en förälder lider av en psykisk sjukdom eller om missbruk förekommer.

18.2.2 Bestämmanderätten

Familjerättssekreterarna, advokaterna och domarna angav att det vid gemensam vårdnad kan bli problem beträffande psykologisk behandling av barnet samt skolgång, barnomsorg, flytt och utfärdande av pass. Åsikterna om hur – och om – detta borde lösas genom lagstiftning varierade stort. Vissa förespråkade att boföräldern skulle få en lagstadgad rätt att besluta i fler frågor än i dag, medan andra ansåg att detta dels skulle urholka den gemensamma vårdnaden och skapa en obalans mellan föräldrarna, dels skulle innebära att alltför stor vikt lades vid boendefrågan. Några ansåg att det inte vore bra om domstol eller socialnämnd fick befogenhet att besluta i dessa frågor eftersom det ökade risken för fler konflikter/processer, medan andra menade att dessa konflikter tas upp i domstol redan i dag, i form av ansökan om ensam vårdnad.

18.2.3 Automatisk prövning av vårdnadsfrågan

Några av familjerättssekreterarna ställde sig positiva till att det inför bestämmelser om automatisk prövning av vårdnadsfrågan, men endast i den situationen att en förälder har orsakat den andra förälderns död.

Varken advokater eller domare ansåg att det bör införas bestämmelser om automatisk prövning. De ställde sig bl.a. frågande till hur en sådan prövning skulle initieras. I stället ansåg de att detta även fortsättningsvis bör vara en fråga för socialnämnden, som får agera utifrån de bestämmelser som finns, t.ex. genom att omhänderta barnet enligt LVU eller väcka talan om överflyttning av vårdnaden.

18.2.4 Talerätt för närstående om vårdnadsöverflyttning

De familjerättssekreterare, advokater och domare som uttalade sig i frågan ansåg inte att en talerätt för närstående om överflyttning av vårdnaden bör införas. Det ansågs vara tillräckligt att socialnämnden har talerätt; det finns annars risk för att det blir för många processer om barnet.

18.3 Växelsvis boende

De allra flesta av familjerättssekreterarna, advokaterna och domarna ansåg att domstolen bör ha möjlighet att förordna om växelsvis boende även mot en förälders vilja, men att denna möjlighet bör utnyttjas restriktivt. Några framförde att de hade svårt att se att ett växelsvis boende kan fungera om inte föräldrarna är ense om ett sådant boende.

De flesta ansåg att ett växelsvis boende för ett barn kräver att föräldrarna bor nära varandra, eftersom barnet bör gå i samma förskola eller skola. Vidare framfördes att det krävs att föräldrarna kan samarbeta och ha en någorlunda kommunikation med varandra; föräldrarna måste kunna ordna barnets kontakt med den förälder det för tillfället inte vistas hos. De flesta ansåg att det är svårt att ange någon generell åldersgräns för när ett växelsvis boende bör komma ifråga för ett barn eftersom detta beror på det enskilda barnet och hur det växelsvisa boendet är utformat. Många ansåg dock att växelsvis boende troligen inte bör komma ifråga om barnet är under två-tre år och några framförde att sådant boende kanske inte heller bör komma ifråga om barnet är i tonåren.

18.4 Umgänge

18.4.1 Talerätt för närstående om umgänge

De flesta familjerättssekreterare, advokater och domare menade att det inte borde införas en talerätt för närstående angående umgänge. En sådan talerätt skulle vara till nackdel för barnet eftersom den skulle skapa fler tvister i domstol och det ansågs finnas en risk för att konflikterna skulle trappas upp. Några framförde också att det kan bli problem med en talerätt med hänsyn till de familjekonstellationer som kan finnas i dag; det kan bli många som anser sig vara

närstående till barnet. Familjerättssekreterarna menade att det är sällan det förekommer ärenden som gäller närståendes umgänge med barn.

Några ansåg att en talerätt för närstående borde kunna införas. Dock måste i sådant fall kretsen taleberättigade begränsas, t.ex. på så sätt att det krävs att relationen till barnet är mycket viktig, nära och långvarig. Några menade att en talerätt kunde begränsas till de fall där barnets ena förälder är avliden eller annars frånvarande.

Flera framförde att socialnämndens beslut om att inte väcka talan vid domstol borde vara överklagbart.

18.4.2 Situationer där umgänget ställer särskilda krav

Familjerättssekreterarna uppgav att, i situationer där ett umgänge ställer särskilda krav t.ex. på grund av att våld har förekommit inom familjen, kan en kontaktperson utses att antingen närvara under umgänget eller att medverka vid hämtning och lämning. I Umeå uppgav familjerättssekreterarna att socialnämnden disponerar en utredningslägenhet i vilken umgänge kan ske. I Stockholm uppgav familjerättssekreterarna att för det fall våld har förekommit i familjen sker umgänge ibland på öppen förskola eller på "pappis". På "pappis" är det fråga om ett assisterat umgänge och efteråt görs en bedömning av vilka insatser som behövs, t.ex. om det behöver tillsättas en kontaktperson. Några familjerättssekreterare påtalade också att domstolarna förordnar om kontaktperson alldeles för ofta; i vissa fall behövs ingen kontaktperson och i vissa fall bör det inte förordnas om något umgänge över huvud taget. Enligt familjerättssekreterarna är det ytterst sällan som domstolen tar kontakt med socialnämnden innan den förordnar om kontaktperson. Domstolens beslut överprövas inte, men familjerättssekreterarna menade att det händer att det inte finns någon kontaktperson som kan ställa upp i den omfattning som domstolen har beslutat om och skall umgänge komma till stånd i en sådan situation måste parterna gå med på att det av domstolen bestämda umgänget minskas.

Enligt advokaterna är det skillnad mellan socialnämnderna om och hur de hjälper till då umgänget skall vara övervakat eller då en förälder har meddelats besöksförbud. I vissa fall beror detta på att nämndernas resurser är knappa, men i vissa fall på att nämnderna helt enkelt inte anser att, fastän domstolen beslutat om det, kontaktperson behövs. Enligt vissa advokater bör kontaktpersoner få ut-

bildning och det bör också upprättas tydliga kontrakt med en kontaktperson, som innehåller vad en kontaktperson skall göra, t.ex. att barnet inte får lämnas utom syn- och hörhåll.

Domarna uppgav att de oftast förordnar om kontaktperson om en förälder har skyddade personuppgifter eller har meddelats besöksförbud mot den andra föräldern.

18.4.3 Annan kontakt än umgänge

Familjerättssekreterarna ansåg att domstol inte borde få möjlighet att besluta om annan kontakt än umgänge. Några menade att för det fall frågan lagreglerades skulle en mindre viktig fråga lyftas upp till att bli en viktig fråga för föräldrar. Enligt familjerättssekreterarna diskuteras och löses frågor om annan kontakt redan i dag vid familjerätterna och därför finns det inget behov av en sådan bestämmelse.

Bland advokater och domare rådde delade meningar om en bestämmelse om annan kontakt än umgänge borde införas. De positiva synpunkter som framfördes var bl.a. att en sådan bestämmelse skulle innebära en psykologisk press på föräldrar, att det i vissa fall vore bra för barnet om domstolen kunde besluta om annan kontakt i stället för att besluta om umgänge eller besluta att inget umgänge skall ske samt att det vore bra med en sådan bestämmelse i de fall en förälder bor utomlands eller annars långt bort från barnet. De negativa synpunkter som framfördes var bl.a. att en sådan möjlighet skulle kunna medföra fler konflikter mellan föräldrarna och därmed en risk för fler rättegångar, att det skulle vara svårt att verkställa ett beslut om annan kontakt och att domstol i vårdnadsfall inte skall besluta om för mycket detaljer.

18.5 Risken för att barnet far illa

Familjerättssekreterarna upplevde att det har blivit allt vanligare att det framförs påståenden om övergrepp i vårdnadsutredningarna, framför allt våld mot kvinnor. De upplevde att föräldrar ibland kommer med sådana påståenden, utan grund, för att skaffa sig en fördel i processen. Familjerättssekreterarna försöker göra en trovärdighetsbedömning av om det ligger någon sanning i påståendena. De menade att det är viktigt att ta reda på om det är fråga om systematiskt våld eller om våldet har skett i en akut skilsmässa-

situation. Det är också viktigt att ta reda på barnets upplevelser av våldet och våldsutövarens inställning samt barnets situation i relation till den misstänkte.

Advokaterna menade att det ibland kan vara svårt att få gehör för påståenden om övergrepp om det inte finns en fällande dom som styrker påståendena. Finns det ingen fällande dom krävs det som regel att man kan bygga under påståendet med något, t.ex. en polisanmälan eller uppgifter från förskola eller skola. Enligt advokaterna kan det bero på vilken domare som handlägger målet om det görs en riskbedömning eller om det krävs en fällande dom för att påståendena skall beaktas eller om påståendena över huvud taget skall tas upp. Några advokater menade att det ibland kan vara oklokt att föra fram påståenden om övergrepp i processen. Om det inte finns någon stödbevisning till påståendena kan det i stället slå tillbaka på den förälder som kommer med påståendet. Det kan också vara fråga om ren smutskastning från en förälders sida.

Några domare upplevde att det relativt ofta förs fram påståenden om övergrepp, som bestrids av motparten. Påståendena är mycket allvarliga om de är sanna, men en förälder kan också kasta ur sig sådana påståenden för att få en fördel i processen. Därför går det inte att ta alla påståenden för goda utan det behövs någon form av stödbevisning för att de skall kunna läggas till grund för beslutet. Någon domare ansåg att det i princip krävs en fällande dom för att påståendena skall beaktas, medan de flesta menade att kraven inte ställs så högt som i ett brottmål utan att det räcker med en någorlunda befogad misstanke. Domarna menade vidare att det är viktigt att göra en bedömning av hur pass allvarliga övergreppen varit och i vilken situation de förekommit.

18.6 Barnets rätt att komma till tals

18.6.1 Samarbetssamtal

Familjerättssekreterarna talar sällan med barnet i samband med samarbetsamtal. I Umeå uppgav man att det kan hända om båda föräldrarna framför önskemål om det. I Malmö uppgav man att det känns naturligt när det gäller tonårsbarn.

18.6.2 Snabbupplysningar

Familjerättssekreterarna uppgav att det inte är ofta som de talar med barnet i samband med snabbupplysningar, som regel sker det bara när domstolen gett direktiv om det. De anser att det många gånger är olämpligt och i Malmö angav sekreterarna att det är direkt fel. Det är inte bara att tala med ett barn; det tar ett visst tag innan barnet känner förtroende för utredaren, innan barnet känner att det är tryggt att säga vad det vill. Man behöver ”arbeta upp det hela” och få ett större perspektiv, t.ex. genom att hämta in referensuppgifter. Dessutom kan det, enligt familjerättssekreterarna, få oönskade effekter om familjerätten talar med barnet i samband med snabbupplysningarna. Detta kan få en mycket stor betydelse vid det interimistiska beslutet. Familjerättssekreterarna i Malmö angav att de någon gång fått direktiv från domstol att tala med barn inför avlämnande av snabbupplysningar men att de då vägrat att göra detta, även om det har gällt tonårsbarn.

18.6.3 Vårdnadsutredningar

Det hör till undantagen att familjerättssekreterarna inte träffar barnet i samband med att en vårdnadsutredning genomförs. Bedömningen att det kan vara till barnets bästa att inte träffa barnet kan ibland göras om barnet redan varit föremål för omfattande utredningar och det därmed finns mycket annat material att tillgå. Som regel träffar utredarna barnet dels vid hembesök tillsammans med båda föräldrarna, dels vid enskilda samtal – i hemmet eller på familjerättsbyrån – om barnet är tillräckligt gammalt. Åldern för när utredaren anser att ett barn är tillräckligt gammalt för enskilda samtal varierar. En del utredare talar enskilt med barn från 3 års ålder, medan andra anser att gränsen går vid 4, 5 eller 6 års ålder. Vanligen träffar de barnet 3–4 gånger.

Familjerättssekreterarna menade att det ibland kan vara svårt att tolka barnets verkliga inställning. För barnet handlar det ofta om att det skall bli lugnt mellan föräldrarna och att de skall hålla sams. Därför säger barnet kanske inte alltid det som det egentligen vill. Föräldrarna är, enligt familjerättssekreterarna, ofta pådrivande när det gäller barnsamtal och framför allt de föräldrar som tror att de har barnet på sin sida. Det är ovanligt att föräldrarna nekar utredaren

att samtala med barnet och det är mycket sällan som barnet självt inte vill tala med utredaren.

Några advokater menade att barnen i dag inte får komma till tals på sina egna villkor. Det är inte lagstiftningen det är fel på, utan tillämpningen. Det behövs tydligare direktiv till dem som utför utredningarna. Utredarna har, enligt advokaterna, inte alltid tillräcklig kompetens för att föra barnsamtal och de kan inte på ett riktigt sätt bedöma vad barnet säger. Utredarna borde informera barnet bättre och ställa följdfrågor till barnet. Några advokater menade vidare att det är viktigt att flera och längre barnsamtal genomförs. Om tiden med barnet blir för kort kan det vara bättre att utredaren inte träffar barnet alls.

Även advokaterna menade att det är svårt att tyda barnets verkliga vilja och att ta reda på om barnet är påverkat. Enligt dem kan barn ofta acceptera vilken lösning som helst, bara föräldrarna är överens. Hittas en samförståndslösning mellan föräldrarna är den därför sällan dålig för barnet.

Domarna var överlag positiva till innehållet i dagens vårdnadsutredningar och de upplevde att barnet kommer till tals i utredningarna. De menade emellertid att det ibland kan vara svårt att få en uppfattning om barnets verkliga vilja. Barn påverkas mycket av sina föräldrar och det krävs kompetens och en stor arbetsinsats för att uttröna barnets vilja.

18.7 Samförståndslösningar

18.7.1 Samarbetssamtal

Familjerättssekreterarna uppgav att föräldrarna som regel känner till möjligheten att erhålla samarbetssamtal, men de vet inte alltid vad det innebär. Samarbetssamtalen handlar, enligt dem, mycket om att informera föräldrarna om olika juridiska begrepp och konsekvenser. Familjerättssekreterarna upplevde generellt att antalet samtal hade ökat sedan reformen år 1998. I Umeå sade man att antalet uppdrag från tingsrätt angående samarbetssamtal hade minskat i antal, medan man i Stockholm och Malmö upplevde att uppdragen ökat. Enligt familjerättssekreterarna finns det i dag ett oerhört tryck på föräldrarna att genomföra samarbetssamtal för att de inte skall uppfattas som samarbetsovilliga, vilket kan ligga dem till last i en domstolsprocess.

Advokaterna uppgav, liksom familjerättssekreterarna, att föräldrarna som regel känner till möjligheten att erhålla samarbetsamtal. De ansåg dock att tingsrätterna borde bli bättre på att upplysa föräldrar om denna möjlighet.

På Nacka tingsrätt uppgav domarna att det var ovanligt att föräldrarna hade varit på samarbetsamtal innan de vände sig till tingsrätten och föräldrarna verkade inte heller känna till möjligheten med samarbetsamtal. Domarna på Malmö tingsrätt uppgav att det varierade huruvida föräldrarna hade varit på samarbetsamtal eller inte innan de vände sig till tingsrätten. Domarna förordnar vanligtvis om samarbetsamtal i de fall föräldrarna inte tidigare deltagit i sådana.

I Umeå var familjerättssekreterarna tveksamma till obligatoriska samarbetsamtal. De menade att det t.ex. inte är lämpligt att tvinga föräldrarna till samtal om det förekommit våld eller hot i förhållandet. De ansåg vidare att det är viktigt att en förälder genomför samtalen av egen vilja. Familjerättssekreterarna pekade på att samtalen egentligen inte kan sägas vara frivilliga i dag, eftersom det finns en så stark press på föräldrarna att genomföra samtal. Många föräldrar verkade dessutom numera redan ha genomfört samarbetsamtal innan de vände sig till domstol. I Stockholm och i Malmö förespråkade familjerättssekreterarna obligatoriska samarbetsamtal innan föräldrarna vänder sig till domstol. Familjerätten kunde sedan skriva ett intyg om att föräldrarna varit där. Även här ansåg man emellertid att det borde finnas vissa undantag från obligatoriet, t.ex. om det förekommit hot eller våld i förhållandet. I vissa sådana fall menade familjerättssekreterarna att det kunde vara mycket destruktivt med samarbetsamtal.

Advokaterna ansåg att det inte vore bra om samarbetsamtalen blev obligatoriska. Dels menade de att det finns en risk för att föräldrarna bara "sitter av" samtalen om de blir obligatoriska. Dels menade de att samtalen redan är mer eller mindre obligatoriska i dag, eftersom man anses vara en "dålig" förälder om man inte medverkar till samarbetsamtal. Det kan dock, enligt advokaterna, finnas godtagbara skäl till att en förälder inte vill genomföra sådana samtal.

På tingsrätterna tyckte domarna att det i och för sig kunde vara bra om det blev obligatoriskt att genomgå samarbetsamtal innan talan väcks i domstol. De menade dock att det måste finnas möjligheter till undantag. Exempelvis bör man inte tvinga föräldrarna att genomföra sådana samtal och det skulle också behövas undantag för de fall där det förekommit övergrepp.

18.7.2 Avtal

Familjerättssekreterarna ansåg att möjligheten att träffa juridiskt bindande avtal i frågor om vårdnad, boende och umgänge är bra. I Umeå, Värmdö och Stockholm uppgav man dock att föräldrarna ofta kommer till familjerätten för att skriva avtal, men då de får konsekvenserna klara för sig väljer de oftast att enbart träffa en överenskommelse sinsemellan. Många gånger handlar överenskommelserna om praktiska saker och föräldrarna vill ha en mer flexibel lösning än den som gäller för avtal som skall godkännas av socialnämnden. I Malmö uppgav familjerättssekreterarna att de flesta avtal föregåtts av samarbetsamtal och här upplevde man att det träffas fler avtal som godkänns av socialnämnden än ömsesidiga överenskommelser mellan föräldrarna.

Advokaterna i Stockholm och Malmö menade att avtalen många gånger är för enkelt utformade och inte tillräckligt precisa för att vara verkställbara. I Stockholm uppgav advokaterna att de ofta får skriva om avtal och att det kan hända att en av föräldrarna känt sig tvungen att skriva på ett avtal.

Domarna på länsrätten i Stockholm uppgav att de har en viss erfarenhet av avtal och att dessa varit bra utformade och verkställbara.

18.7.3 Allmänt om samförståndslösningar

Familjerättssekreterarna ansåg att samarbetsamtal är ett bra instrument för att få föräldrar att komma överens, men om det blivit fler samförståndslösningar efter reformen är, enligt dem, svårt att säga. Föräldrar kommer oftare överens i de fall de själva tagit kontakt med familjerätten än i de fall de remitterats från domstol. De fall som kommer från domstol är ofta mer komplexa och problematiska.

Advokaterna upplevde inte att 1998 års reform lett till fler samförståndslösningar. Detta kan dock, menade de, bero på att föräldrar i större utsträckning vänder sig själva till familjerätten, utan att anlita advokat. Advokaterna upplevde inte att antalet vårdnadstvister i domstol har minskat. Föräldrar tvistar i allt högre grad om fler saker och målen har blivit mer komplicerade. Några advokater pekade på att de ekonomiska frågorna ofta försvårar samförståndslösningar. En annan faktor som försvårar samförståndslösningar är reglerna om rättsskydd; försäkringsbolagen kräver att det föreligger en tvist för att försäkringstagaren skall få utnyttja rättsskyddet.

På tingsrätterna upplevde domarna i allmänhet inte att antalet tvister om vårdnad m.m. har minskat efter 1998 års reform. Den förändring som skett är att föräldrarna numera ofta tvistar om boendet i stället för om vårdnaden. De mål som förekommer på domstolarna är ofta infekterade och svåra att hantera. Det händer att föräldrarna återkallar ett mål efter det att de kommit överens under samarbetsamtal, men lika ofta vill de att domstolen skall fastställa deras överenskommelse genom dom.

18.7.4 Ekonomiska frågor m.m.

Familjerättssekreterarna uppgav att ekonomiska frågor många gånger utgör grunden för föräldrarnas tvist. Ekonomiska frågor kommer därför ofta upp i samarbetsamtalen. Familjerättssekreterarna diskuterar oftast dessa frågor med föräldrarna och föreslår också ibland en lösning, t.ex. hur barnbidraget och kostnader för barnets fritidsaktiviteter skall fördelas. I Umeå uppgav man att man i särskilda situationer också kan hjälpa till med att räkna ut underhållsbidrag.

Flera familjerättssekreterare ansåg att det finns ett behov av att något organ tar hand om frågan angående hur föräldrarna skall lösa ekonomin kring barnet. De flesta avvisade tanken på att det skulle införas en skyldighet för familjerätten att ta upp ekonomiska frågor vid samarbetsamtal och avtal. De ansåg att de saknade tillräcklig kompetens; ibland kan det röra sig om komplicerade ekonomiska frågor och det kan vara svårt att skriva avtal. De skulle i så fall behöva utbildning och mer resurser. Flera framförde att det fanns en risk för att barnperspektivet tappades; risken vore att det skulle bli så mycket tal om pengar att fokus skulle komma att ligga på ekonomin i stället för på barnet. I Stockholm ansåg man att det vore bra om det fanns något annat organ inom stadsdelsnämnderna som familjerättssekreterarna kunde samarbeta med och som kunde ta hand om de ekonomiska frågorna, men de flesta av de andra familjerättssekreterarna ansåg att försäkringskassan var det organ som borde ta hand om de ekonomiska frågorna. Enligt dem har försäkringskassan alla nödvändiga uppgifter och bättre kompetens på området.

Flera familjerättssekreterare framförde att det är ett problem att det inte finns tydliga regler för vad som gäller; utrymmet för konflikter ökar med otydliga regler. Flera ansåg också att föräldrarna borde få dela på barnbidraget om barnet bor växelvis mellan dem.

Flera av advokaterna ansåg att familjerätten, om de tillförs kompetens, borde bli skyldiga att ta hand om de ekonomiska frågorna. Ibland når familjerätten inte fram till en lösning just på grund av att föräldrarna är oense om ekonomin rörande barnet. Ett fåtal advokater menade att det inte vore en bra lösning, eftersom familjerätten redan i dag är tyngd och risken finns att frågorna skulle lösas för lättvindligt. Någon ansåg att familjerätten i stället borde vara skyldig att ge föräldrarna information i ekonomiska frågor och göra dem uppmärksamma på olika omständigheter rörande ekonomin.

Advokaterna ansåg att det är ett problem att en förälder inte är underhållsskyldig om barnet bor växelvis mellan sina föräldrar. Om det är stora skillnader mellan föräldrarnas inkomster borde underhållsbidrag kunna utgå efter en skälighetsbedömning.

18.7.5 Folkbokföring

Enligt familjerättssekreterarna ställer folkbokföringsreglerna till med problem. Föräldrar behöver bättre information om reglerna. Ofta tror föräldrar att ett domstolsavgörande eller avtal bestämmer var barnet skall vara folkbokfört.

Några familjerättssekreterare ansåg att reglerna inte borde ändras, utan att det är tillräckligt att informationen om reglerna förbättras. Andra ansåg att reglerna borde ändras på det sättet att folkbokföringen följer ett domstolsavgörande eller avtal om barnets boende.

Enligt advokaterna utgör folkbokföringsreglerna ett stort problem och de borde därför ändras. Advokaterna ansåg att folkbokföringen alltid borde följa ett domstolsavgörande eller ett avtal. Vid växelvis boende borde domstolen också få besluta om var barnet skall vara folkbokfört. Advokaterna menade vidare att en förälder som har gemensam vårdnad om barnet bör ges rätt att ensam överklaga ett beslut angående barnets folkbokföring.

18.8 Domstolars och socialnämnders beslutsunderlag

18.8.1 Snabbupplysningar

Det ser olika ut i skilda kommuner/stadsdelar beträffande innehållet i snabbupplysningarna. På vissa håll innehåller upplysningarna endast uppgifter om eventuell förekomst i det sociala registret

medan upplysningarna på andra håll är fylligare och där de bl.a. kan ha föregåtts av samtal med föräldrarna och ibland även barnet.

I Malmö underrättar domstolen familjerätten när en talan om vårdnad, boende och/eller umgänge väckts. Har familjerätten uppgifter om familjen lämnar de upplysningar om detta till domstolen inom tio dagar. I Nacka har man en liknande överenskommelse mellan domstolen och familjerätten. Också i Umeå begränsar sig snabbupplysningarna till uppgifter om förekomst i sociala register.

Majoriteten av familjerättssekreterarna, advokaterna och domarna ställde sig tveksamma till olika former av "miniutredningar" där utredaren endast haft ett samtal med föräldrarna och eventuellt också med barnet. Som regel, menade de, kommer inte andra uppgifter fram än de som framförs av föräldrarna direkt till domstolen. Föräldrarnas berättelser, som de anges i snabbupplysningarna, är partsinlagor. För att få reda på barnets egentliga inställning krävs att utredaren talar med barnet vid flera tillfällen och att barnets inställning kan sättas in i sitt sammanhang. Advokaterna pekade vidare på risken för att domstolen nöjer sig med de inhämtade upplysningarna och inte förordnar om att en fullständig vårdnadsutredning skall göras. Utredningen i målet blir i sådant fall inte fullgod.

18.8.2 Vårdnadsutredningar

Flera familjerättssekreterare upplevde att vårdnadsutredningarna blivit mer komplicerade. Det förekommer ofta påståenden om våld och hot och föräldrarna har många gånger stora brister, psykiskt och/eller socialt. Konflikten mellan föräldrarna är djupare och det handlar oftare om små barn. I Umeå uppgav man att man har långa väntetider när det gäller utredningarna. Man hinner oftast påbörja utredningen inom den av tingsrätten utsatta tiden, men inte slutföra den. Familjerättssekreterarna ansåg att det ofta är svårt att genomföra utredningar där två kommuner är inblandade. Det finns en risk för att det blir två "partsinlagor" där ingen sett till helheten. Det bästa vore, enligt dem, att en kommun, t.ex. den där barnet är folkbokfört, fick huvudansvaret för att utredningen genomförs. De familjerättssekreterare kommittén talade med lämnar så gott som alltid en rekommendation till beslut i vårdnadsutredningen.

Advokaterna menade att kvaliteten på utredningarna är ojämn. Ibland är utredningarna subjektiva och ibland innehåller de mest

sakframställningar. Enligt advokaterna borde resurser tillföras socialtjänsten och kompetensen höjas bland utredarna. Utredarna borde förändra sin metodik och analysera mera. De borde hantera olika slags konflikter på olika sätt, beroende på om det rör sig om familje-problematik (t.ex. om någon har en funktionsstörning) eller rena hatkonflikter. Advokaterna ansåg att det är bra om utredningen innehåller en rekommendation till beslut, men att den måste vara väl underbyggd. Annars kan rekommendationen vara till större skada än nytta.

Domarna ansåg att utredningarna som regel är bra och att de innehåller det som de efterfrågar för att kunna besluta i frågorna. En utredning behöver, enligt domarna, inte innehålla så mycket av föräldrarnas berättelser, detta kommer ändå fram i domstolsprocessen. Däremot bör den innehålla information om t.ex. det sociala nätverket kring barnet. Domarna ansåg att det är viktigt att utredarens intryck och åsikter kommer fram i utredningen och att det är bra om utredningen innehåller ett motiverat förslag till beslut. Då måste utredaren tänka efter och fundera över konsekvenserna av ett förslag. Utredarens slutsats kan ibland också leda till att föräldrarna kommer överens. Enligt domarna är det viktigt att en vårdnadsutredning inte tar för lång tid (i Umeå uppgav domarna att det kunde ta ett år innan utredningen var slutförd). Dels är det inte bra för barnet och föräldrarna att leva i ovisshet under lång tid, dels riskerar man att permanenta det förhållande som råder under tiden som utredningen pågår. Det är sällan som domarna lämnar riktlinjer för utredningens bedrivande. I de fall det förekommer rör det sig oftast om att utredaren skall klarlägga barnets uppfattning.

18.8.3 Annat beslutsunderlag

Enligt familjerättssekreterarna, advokaterna och domarna är det inte vanligt att barnpsykiatriska utredningar initieras i familjemål och de efterfrågar inte heller detta i någon högre grad. Som regel är det föräldrarna som har problem – inte barnen. I de fall barnpsykiatriska utlåtanden förekommer gäller de oftast barn som redan har en pågående kontakt med barnpsykiatri. Om en barnpsykiatrisk utredning görs i målet sker det som regel på initiativ av socialtjänsten. I Umeå uppgav man att barnpsykiatri ibland avbryter ett pågående arbete om föräldrarna tvistar om vårdnaden, boendet och/eller umgänget.

18.8.4 Vårnadsutredarens tillgång till beslutsunderlag

Familjerättssekreterarna uppgav att de som regel får tillgång till den information de behöver för att kunna genomföra en vårnadsutredning. Men om en förälder inte lämnar samtycke till att uppgifter hämtas in kan det försvåra möjligheten att genomföra en bra utredning betydligt. Familjerättssekreterarna ansåg att det borde införas sekretessbrytande bestämmelser beträffande inhämtande av uppgifter från andra socialnämnder/stadsdelsnämnder, från hälso- och sjukvården och från skola och barnomsorg.

18.9 Domstolsprocessen

18.9.1 Långvariga och upprepade processer

Familjerättssekreterare, advokater och domare var i princip ense om att processmöjligheterna i vårnadsfall borde begränsas på något sätt, men var inte av samma uppfattning när det gällde på vilket sätt detta borde ske. Flera ansåg att en förälder, som ville starta en ny process inom en viss tid från lagkraftvunnen dom (två-tre år), skulle vara tvungen att visa att nya omständigheter hade inträffat under denna tid; i annat fall skulle stämningsansökan avvisas. Några advokater menade emellertid att en sådan regel faktiskt skulle innebära att domstolen prövade målet, men på ett mycket sämre underlag än i vanliga fall. För övrigt ansåg dessa advokater att lagstiftaren bör vara ytterligt återhållsam med att begränsa processmöjligheterna, om det inte kan beläggas att det verkligen är på det viset att föräldrar processar i domstol upprepade gånger. Enligt dessa advokater vore det bättre att det blev lättare för domstolen att ålägga en part motpartens rättegångskostnader, vilket även några domare ansåg. Vissa av domarna menade att ingrepp borde kunna göras i rättshjälpslagen, antingen på så sätt att rättshjälpen dras in i dessa mål eller att "timtaket" på 100 timmar sänks.

I Malmö uppgav familjerättssekreterarna att det under 1980-talet deltog en familjerättssekreterare under den första förberedelsen i målet i Malmö tingsrätt. Föräldrarna fick då först framställa sina yrkanden och därefter prata med familjerättssekreteraren, som erbjöd dem samarbetsamtal. Det blev ingen tid för smutskastande mellan föräldrarna och tingsrätten bokade samtidigt in en ny tid för ett andra sammanträde, vilket resulterade i en snabb hantering av målen.

I stort sett samtliga domare och familjerättssekreterare var positiva till ett införande av krav på prövningstillstånd i hovrätten, medan advokaterna var negativa eller tveksamma till detta. Beträffande verkställighetsmål var domarna vid länsrätt ytterst tveksamma till ett krav på prövningstillstånd i ledet länsrätt–kammarrätt. De hänvisade framförallt till att dessa mål rör för känsliga frågor.

Varken familjerättssekreterare, advokater eller domare ansåg att det borde eller behövdes införas ett förbud mot att överklaga interimistiska beslut till hovrätten. Några menade att ett överklagande-förbud endast skulle leda till att parterna framställde fler yrkanden om omprövning av meddelade interimistiska beslut i tingsrätten.

18.9.2 Domares kompetens

Vissa familjerättssekreterare ansåg att det behövs en djupare kompetens hos domarna om barns behov. Enligt familjerättssekreterarna handlar tvisterna i dag om fler spädbarn än tidigare.

Advokaterna menade att det viktigaste är att domaren är erfaren, lyhörd och har ett genuint intresse för vårdnadsfall. Yngre domare kan ibland ha svårt att sätta gränser och har inte heller alltid den personliga mognad och livserfarenhet som krävs för att handlägga dessa mål. Enligt advokaterna är det viktigt att domaren har en viss kunskap om barn, men själva sakkunskapen bör emellertid tillföras målet genom en utredning och inte genom domaren själv. Några advokater menade att det också är viktigt att domaren har förmåga att skilja mellan normalfallen och problemfallen; i problemfallen behövs mer kompetens än i normalfallen. Med hänsyn till de krav som bör ställas på en domare ansåg vissa advokater att det bör inrättas särskilda familjerättsavdelningar på domstolarna, medan andra ansåg att, eftersom det kan finnas en risk med en alltför snäv specialisering, denna bör ske endast delvis, dvs. domaren bör ha en blandad rotel.

Domarna ansåg att det viktigaste är att domaren har livserfarenhet och intresse för målen. Flera ansåg att det vore bra med en specialisering när det gäller vårdnadsfall. Några ansåg att, eftersom det är viktigt att domaren engagerar sig aktivt i vårdnadsfall, det inte vore bra med en ren specialisering eftersom detta skulle kunna bli allt för betungande. De skulle dock kunna tänka sig specialisering delvis, dvs. blandade rotlar. Några domare ansåg att de skulle behöva mer kunskap om t.ex. barns utveckling, konflikthantering

och samtalsmetodik samt i barnpsykologi. Enligt vissa av domarna är det dock en fördel att hämta in expertkunskap i t.ex. barnpsykologi utifrån eftersom bedömningen och resonemangen då redovisas öppet. Dessa domare menade att risken med att sätta experter i domstol är att parterna och deras ombud inte får någon redovisning av hur bedömningen har gått till, dvs. om domaren själv har någon specifik expertkunskap sker inte någon öppen redovisning av vad han eller hon egentligen har kunskap om och hur detta påverkar bedömningen.

18.10 Verkställighet och överflyttning

Advokaterna ansåg att medlingsinstitutet fungerar bra under förut-sättning att den förordnade medlaren är kompetent. I annat fall kan en medlare göra stor skada. En kompetent medlare skall förhålla sig neutral och tala med barnet. Några framförde att det borde finnas närmare riktlinjer för hur ett medlingsuppdrag skall utföras. Några andra advokater menade att medlaren inte bör få i uppdrag att försöka få föräldrarna att enas; en sådan inriktning hör inte hemma i verkställighetsprocessen. Advokaterna ansåg att den i lagen angivna tidsfristen för medlingsuppdrag om två veckor är för kort.

Länsrättsdomarna uppgav att de hade positiva erfarenheter av medling. Några domare ansåg att det borde vara obligatoriskt för länsrätten att förordna om medling. Flera ansåg att inriktningen på medlingsinstitutet inte borde förändras, medan några ansåg att medlingsuppdraget i stället bör inriktas på att försöka få föräldrarna att komma överens. De domare som menade att medlingsinstitutes inriktning inte borde förändras var av den uppfattningen att allmän domstols auktoritet skulle undergrävas om medlingsuppdraget skulle gå ut på att få föräldrarna att komma överens. Några av domarna ansåg att det borde vara möjligt för länsrätten att förordna att medlaren skall närvara vid umgänget efter en meddelad verkställighetsdom i avsikt att umgänget skall komma igång. Ingen av domarna hade upplevt behov av att förordna två medlare samtidigt i samma mål. Några domare framförde att det är en brist om medlaren inte talar med barnet eftersom barnet då inte kommer till tals i verkställighetsprocessen. Det bör därför ingå i en medlares uppdrag att tala med barnet och ta reda på dess inställning samt göra en mognadsbedömning av barnet.

Både advokaterna och länsrättsdomarna ansåg att reglerna om hinder mot verkställighet bör vara kvar. Advokaterna ansåg att det bör finnas en åldersgräns i 21 kap. 5 § FB och att det är svårt att ange en annan gräns än tolv år. Domarna upplevde att det är en brist om de inte får veta barnets uppfattning; barnet kommer då inte till tals i verkställighetsprocessen. De ansåg att det i medlarens uppdrag bör ingå att tala med barnet, om det inte är olämpligt. Några domare uppgav att de inte bara beaktar barnets inställning vid tillämpningen av 21 kap. 5 § FB, utan också i fråga om att jämka den allmänna domstolens dom, t.ex. genom att hänsyn tas till barnets önskemål om att inledningsvis inte övernatta hos umgängesföräldern.

Advokaterna ansåg att tvångsmedel måste finnas i verkställighetsprocessen och att de befintliga tvångsmedlen bör finnas kvar. Några advokater framförde dock att vite oftast är ett meningslöst tvångsmedel. Förslag på andra tvångsmedel i verkställighetsprocessen som lämnades av advokaterna var att länsrätten skulle kunna ge särskilda föreskrifter om att en förälder skall delta i en kurs om barns behov eller att en förälder skall göra samhällstjänst i en ideell förening under den tid barnet vistas hos den andra föräldern. Länsrättsdomarna menade att dagens tvångsmedel är tillräckliga. Domarna uppgav att det är sällan de förordnar om polishämtning av barnet, men polishämtning måste finnas kvar som ett yttersta tvångsmedel.

Länsrättsdomarna ansåg att det är ytterst sällan som det kommer fram några nya omständigheter i verkställighetsmålet, dvs. omständigheter som inte redan har behandlats i tingsrätten. Några domare uppgav att en del föräldrar försöker göra verkställighetsmålet till ett vårdnadsmål.

Flera länsrättsdomare och några advokater framförde att regeln om rättegångskostnader borde ses över. Praxis när en part återkallar sin ansökan om verkställighet på grund av att föräldrarna har kommit överens är inte tillfredsställande.

Flera av länsrättsdomarna påtalade behovet av att forumregler inför. Om en förälder har skyddade adressuppgifter blir det problem.

Några länsrättsdomare upplevde det som ett problem att länsrätten inte kan besluta om resekostnader. Om tingsrätten inte har beslutat om plats för överlämnande, måste länsrätten göra detta och då kan det ibland finnas behov av att reglera resekostnaderna kring överlämnandet.

Någon länsrättsdomare påtalade att det inte finns någon reglering av hur länsrätten skall gå tillväga när den fattar beslut om

omedelbart omhändertagande enligt 21 kap. 4 och 10 §§ FB. Det borde regleras vad som är en lämplig placering och vem som har ansvaret för att barnet förflyttas.

Några länsrättsdomare ansåg att det borde införas en bestämmelse om att domstolen kan avvisa en obefogad ansökan.

Både länsrätts- och tingsrättsdomarna uppgav att det inte förekommer samordning mellan länsrätt och tingsrätt. Enligt länsrättsdomarna förekommer det ibland att tingsrättens dom inte kan verkställas på grund av hur domslutet är formulerat.

Domarna vid länsrätterna ansåg att mål enligt överflyttningsslagen inte borde föras samman till ett eller några beslutande organ. Några anförde att man inte skulle vinna något ur rättssäkerhetssynpunkt, men möjligen ur effektivitetssynpunkt.

19 Hearingar

19.1 Allmänt

Kommittén anordnade tre hearingar under hösten 2003 och början av år 2004. En av hearingarna behandlade verkställighetsreglerna. En hearing behandlade reglerna om vårdnad, boende och umgänge samt frågor kring våld och andra övergrepp i hemmet. Den tredje hearingen behandlade bl.a. frågor om barns rätt att komma till tals, samförståndslösningar och domstolsprocessen.

Till hearingarna var följande inbjudna: Barnombudsmannen (BO), Rädda Barnen, Riksförbundet BRIS – Barnens Rätt i Samhället, Familjerättssociomernas Riksförening (FSR), Föreningen Sveriges kommunala familjerådgivare (KFR), Föreningen Söndagsbarn, UmgängesrättsFöräldrarnas Riksförening (UFR), Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige (ROKS), Sveriges Kvinnojourers Riksförbund (SKR), Sveriges Mansjourers Riksförbund (SMR), Forum för mor- och farföräldrar, jur.dr. Anna Singer, överläkaren i barn- och ungdomspsykiatri Torgny Gustavsson, docenten Margareta Hydén och professorn Carl Göran Svedin.

Nedan anges i korthet vad som kom fram vid hearingarna.

19.2 Vårdnad

19.2.1 Gemensam vårdnad mot en förälders vilja

Vid hearingen efterlystes tydliga riktlinjer för när en domstol kan förordna om gemensam vårdnad mot en förälders vilja.

19.2.2 Bestämmanderätten

Flera av deltagarna pekade på problemet med att det förekommer att ett barn inte får tillgång till framförallt psykologisk behandling på grund av att en förälder motsätter sig detta. Andra problemområden som togs upp var barnets skolgång, barnomsorg och utfärdande av pass.

Några deltagare anförde att man borde överväga om inte en opartisk instans, t.ex. socialtjänsten, kunde ges möjlighet att agera som en form av skiljedomstol i de fall föräldrarna inte kunde komma överens i viktiga frågor för barnet.

19.3 Växelsvis boende

Ett fåtal hearingdeltagare ansåg att det inte bör vara möjligt för en domstol att förordna om växelsvis boende mot en förälders vilja, eftersom ett sådant boende kräver samarbete mellan föräldrarna. Övriga hearingdeltagare ansåg att det bör vara möjligt för domstolen att förordna om växelsvis boende mot en förälders vilja, men att detta bör ske med restriktivitet. De kriterier som de flesta deltagarna ansåg borde vara uppfyllda för att domstolen skall fatta ett beslut om växelsvis boende var bl.a. följande.

- Det växelsvisa boendet måste vara bra för barnet (även i de fall föräldrarna är överens om boendet).
- Barnet måste ha möjlighet att kunna påverka sin situation.
- Föräldrarna bör bo nära varandra, eftersom barnet bör ha samma kamrater och gå i samma förskola/skola oavsett var barnet för tillfället bor.
- Ett växelsvis boende innebär en större påfrestning för ett litet barn än för ett större. Barnet bör inte vara under tre år om det skall bo växelsvis. Ett växelsvis boende kan dock innebära en stor belastning även för en tonåring som vill umgås mer med sina kamrater än med sina föräldrar.
- Flera ansåg att våld i relationen talar mot ett växelsvis boende, medan andra ansåg att våld alltid bör utesluta ett växelsvis boende.

Torgny Gustavsson påpekade att domstolen aldrig kan döma till samarbetsvilja mellan föräldrarna. Torgny Gustavsson framförde också att det ur barnets synvinkel är ointressant om en förälder

manipulerar systemet, t.ex. genom att vägra att barnet skall bo växelvis på grund av att föräldern förlorar bidrag. Enligt Torgny Gustavsson drabbas barnet av ett dåligt samarbete mellan föräldrarna och blir ofta både ett slagträ och ett offer i föräldrarnas kamp.

19.4 Umgänge

19.4.1 Barnets rätt till umgänge med närstående

UFR och Forum för mor- och farföräldrar menade att det borde införas en självständig talerätt för mor- och farföräldrar angående umgänge med ett barnbarn. De menade att socialtjänsten inte vill ta tag i dessa ärenden. Forum för mor- och farföräldrar framförde också att det i lagen även måste införas en rätt för mor- och farföräldrar att umgås med sina barnbarn.

BO menade att det är barnets rätt som skall bevakas – att det är barnet som skall framhärda att det vill träffa sina mor- eller farföräldrar – och då kommer man i stället in på frågan om en talerätt för barnet.

Torgny Gustavsson framförde att, om en förälder nekar närstående umgänge med barnet, det ofta är djupa familjekonflikter som ligger bakom och sådana löses inte genom att en ny processväg öppnas upp.

19.4.2 Annan kontakt än umgänge

Nästan samtliga deltagare uttryckte att det vore mycket positivt om det infördes en uttrycklig bestämmelse om annan kontakt än umgänge. ROKS och Torgny Gustavsson menade att en sådan bestämmelse skulle ge barnet större kontroll över sin situation. BO ansåg att en sådan bestämmelse vore ett första steg mot att föräldrar har skyldighet att höra av sig till barnet, men att det är viktigt att domstolen beslutar utifrån vad som är bra för barnet.

UFR var negativ till en bestämmelse om annan kontakt än umgänge och menade att en sådan bestämmelse skulle innebära en begränsning av gällande förhållanden.

19.5 Risken för att barnet far illa

Enligt Torgny Gustavsson är det långsiktigt skadliga med våld hotet mot tryggheten och hotet mot barnets utveckling. Psykisk misshandel är skadligare än fysisk misshandel. Att se en förälder bli utsatt för övergrepp medför att den misshandlande föräldern upplevs som farlig och hotande. Det går inte att tala om ”ringa våld” i dessa fall. Våld mot barn är aldrig ringa om det utövas av en vuxen person; våldet har en psykisk inverkan på barnet. Ett barn som inte uppnått pubertetsåldern kan aldrig värdera om det är fråga om ringa våld, dvs. att det inte är så farligt att mamma blev dragen i håret. Barn kan inte heller värdera att föräldern inte kommer att slå barnet; barn kan inte göra en riskbedömning. Fysiskt våld mellan föräldrarna innebär alltid psykiskt våld för barnet, även om barnet självt inte har sett våldet. Begås våld blir barnet övergivet och förlorar sin trygghet. Man måste se påståendena om våld ur barnets upplevda synvinkel, inte om våldet är verkligt eller inte. – Att en förälder sexuellt förgriper sig på ett barn är ett beteende hos föräldern. Det finns, enligt Torgny Gustavsson, en successionsrisk. Samtliga barn som befinner sig hos en sådan förälder är i riskzonen. Sexuella övergrepp är ett förhållningssätt hos föräldern: ”jag vill tillfredsställa mina sexuella behov”. Det är inte ”själva barnet” i sig som är avgörande, utan möjligheten att få det sexuella behovet tillfredsställt och det oavsett könet på barnet. Detsamma kan gälla för utlopp av aggression. Det måste finnas belägg i utredningen för att det våldsamma beteendet inte skall upprepas, i t.ex. en stressad situation. – Torgny Gustavsson ansåg att det bör vara en presumtion för ensam vårdnad och begränsat umgänge, i de fall övergrepp har förekommit. Skyddet för barnet måste upprätthållas tills barnet självt känner trygghet. Ett umgänge behöver inte uteslutas om barnets trygghet kan garanteras, t.ex. genom att en kontaktperson är med under umgänget eller – när det gäller tonåringar – att barnet har med sig en mobiltelefon.

BO framhöll att en riskbedömning alltid måste göras om det förekommer påståenden om fysiskt och psykiskt våld. Antingen är en anklagelse sann eller en lögn, men oavsett hur det förhåller sig med detta är det viktigt att samhället går till botten med anklagelsen, för att lösningen skall bli den bästa för barnet. För barnet kan innehållet i påståendena vara verkligt även om det inte går att bevisa vad som hänt. Domstolarna går, enligt BO, i dag inte till botten med anklagelserna, oavsett om de är befogade eller inte. Det är inte

rimligt att det krävs en fällande dom för att påståenden om övergrepp skall beaktas. Barn skall aldrig behöva leva med en förälder som det är rädd för. – Det behövs, enligt BO, en tydligare lagstiftning. Det måste bli tydligare att alla föräldrar inte alltid är lämpade att ha vårdnaden om eller boendet av ett barn.

ROKS menade att det måste diskuteras och klargöras vad som är ”våld”. Inte bara fysiskt våld utan även t.ex. en förälders kontrollbeteende, dvs. att en förälder utsätter barnet eller den andra föräldern för upprepade kränkningar, utgör en form av våld. Det bör klargöras att det är utifrån barnets upplevelser som det bör avgöras om en vårdnads-, boende- eller umgängesform är bra för barnet. – Bevisbördan placeras, enligt ROKS, i dag på den förälder som påstår våld. Barn och mödrar utsätts därigenom för väldigt stora risker. Det är viktigt att domstolen inte glider in i ett brottmålstänkande, utan gör den riskbedömning som måste göras i vårdnadsålet. – Enligt ROKS uppfattar vårdnadsutredare sig många gånger som partiska om de tar till sig uppgifter om våld, men som opartiska om de tar pappans förnekande på allvar. Det är viktigt att utredaren tar reda på om umgänget är tryggt ur barnets synvinkel. Utredaren måste ta reda på hur barnets upplevelse ser ut och det kan ta tid.

19.6 Barns rätt att komma till tals

BO m.fl. menade att ordet ”vilja” borde bytas ut mot ”åsikter”. Barnet skall få ge sin ”åsikt”; man skall inte vara ute efter barnets ”vilja”. Barnet skall inte behöva lägga in sin värdering i det barnet säger. Barnet skall berätta om sin livssituation och inte vad det vill i de frågor som domstolen skall besluta om. Flera pekade också på att det är svårt att tyda vad som är barnets ”verkliga” vilja.

BO menade att det finns stora brister i dagens lagstiftning. Om en vårdnadsutredning inte görs i målet kommer i många fall inte barnets synpunkter fram alls. När det gäller de mindre barnen måste deras synpunkter komma fram i högre grad. Det är, enligt BO, en brist att vårdnadsutredaren inte ger barnet information om konsekvenser av olika alternativ. Det är också brist på samråd med barnet; barnet förväntas komma med en lösning. Vidare brister det i utredarnas metod. I dag träffar de barnen under för kort tid. BO ansåg att det borde satsas mer på socialnämnderna. Man borde ge dem mer resurser, mer kompetensutveckling och bättre verktyg för att se till att barnen kommer till tals.

Torgny Gustavsson menade att barnets möjlighet att komma till tals både har förbättrats och försämrats under senare år. Den har försämrats såtillvida att barnpsykiatrien deltar mer sällan i utredningarna i dag och därmed har barnkompetens försvunnit från utredningarna. Torgny Gustavsson ansåg vidare att domstolarna är dåliga på att lyssna på barnets känslomässiga språk, t.ex. att barnet vägrar att delta i umgänge eller är ledset. Domstolen lyssnar mer på det verbala språket. Han menade att det behövs en tolk som gör barnets röst hörbar, som tolkar barnets språk.

ROKS menade att socialtjänsten i dag inte har någon lämplig metod för samtal med barn i de fall det förekommit våld i familjen. Vidare tolkar utredarna barnet olika beroende på vad barnet sagt. Har barnet sagt att det vill träffa en förälder presenterar utredarna det som att barnet har en genuin längtan efter att få träffa den föräldern. Säger barnet däremot att det inte vill träffa föräldern tolkas detta som att barnet blivit påverkat av den andra föräldern.

BO, Rädda Barnen m.fl. pekade på att om ett barn är rädd för en förälder så är rädslan verklig för barnet oavsett om det beror på att barnet påverkats eller om något verkligen hänt. Dessa fall bör utredas bättre än vad de görs i dag och barnets rädsla måste tas på större allvar.

Flera menade att barnet borde få ett eget ombud som för dess talan, t.ex. i form av en lokal barnombudsman. Några ansåg också att barnet borde ges talerätt i mål om vårdnad, boende och umgänge.

19.7 Samförståndslösningar

Deltagarna vid kommitténs hearing var överlag positiva till samarbetsamtal och möjligheten för föräldrar att få hjälp att enas i frågor som rör barnet. SMR och UFR ansåg att samarbetsamtalen borde vara obligatoriska. De menade att vissa föräldrar i dag vinner på att motverka samarbete.

Flera deltagare (BO, Rädda Barnen, ROKS och Torgny Gustavsson) påpekade dock att samförståndslösningar mellan föräldrar inte alltid är till barnets bästa. Föräldrarna har oftast, men inte alltid, ett barnperspektiv. Ibland befinner sig föräldrarna i en krissituation och de kan inte se till något annat än konflikten. Därför måste det, enligt dem, finnas en kontrollinstans som ser till att barnets bästa alltid beaktas. Som exempel på när en överenskommelse

kanske inte är till barnets bästa nämndes att den kan ha träffats för att skapa rättvisa mellan föräldrarna eller för att föräldrarna själva skall få det så bra som möjligt. Överenskommelsen kan också ha kommit till efter hot eller våld från ena förälderns sida.

Anna Singer efterlyste en alternativ konfliktlösningsmetod eller en utbyggnad av samarbetsamtalen så att socialnämnden ges befogenhet att fatta vissa beslut under tiden som samtalen pågår.

19.8 Domstolars och socialnämnders beslutsunderlag

SMR menade att vårdnadsutredningarna i dag är av mycket skiftande karaktär. Utredarna borde, enligt dem, få mer utbildning. Även ROKS pekade på att kunskapsnivån bland utredarna skiftar betydligt, främst när det gäller att hantera påståenden om våld i relationen och att upptäcka sådana fall. FSR efterlyste en möjlighet för utredarna att få ta del av information från försäkringskassan, hälso- och sjukvård, andra socialnämnder och friskolor.

Rädda barnen menade att det behövs bättre underlag inför interimistiska beslut, eftersom dessa har så stor betydelse. Barnets inställning bör komma fram även i snabbupplysningarna. Även SMR menade att beslutsunderlaget inför ett interimistiskt beslut inte är tillräckligt i dag. Snabbupplysningarna har, enligt dem, ofta inget värde alls.

FSR pekade på att om man skall tala med ett barn krävs att man etablerat en kontakt där barnet fått förtroende för utredaren. Den korta handläggningstid som står till buds vid avlämnande av snabbupplysningar medger oftast inte detta. Risken finns då att en halvdan utredning levereras, som får alltför stor betydelse vid domstolens handläggning.

19.9 Domstolsprocessen

Vid hearingen rådde enighet om att upprepade processer inte är bra för barn. Torgny Gustavsson framförde att processen skänker en arena för föräldrar att strida på; det är konflikten mellan föräldrarna som skadar barnet och inte skilsmässan i sig. Vid hearingen rådde också enighet om att processmöjligheterna borde kunna begränsas på något sätt, men att eventuella begränsningar måste ställas mot de inblandades rättssäkerhet.

19.10 Verkställighet och överflyttning

Hearingdeltagarna var eniga om att regler om hinder mot verkställighet måste finnas i någon form. SMR ansåg att umgänges-sabotage borde kriminaliseras och att nuvarande regler borde ersättas med en regel enligt vilken det skulle föreligga hinder mot verkställighet endast om det finns beaktansvärda skäl för en förälder att motsätta sig umgänge. De flesta ansåg att regeln om att verkställighet inte får ske mot barnets vilja är mycket viktig. När det gäller åldersgränsen ansåg någon att denna borde tas bort, medan någon menade att den borde höjas till femton år. De flesta ansåg att tolv år är en bra gräns, men att det är mycket viktigt att lyssna även till yngre barn. Någon påpekade att det inte räcker med att barnet får komma till tals, utan att det också är viktigt att barnet får information i saken, även efter att ett beslut om verkställighet fattats.

Hearingdeltagarna var överens om att det var oundvikligt att inte ha bestämmelser om tvångsmedel. Sådana skall dock få tillgripas endast i undantagsfall, vilket särskilt ansågs gälla hämtning.

Det rådde enighet om att medlingsinstitutet bör vara kvar, men de som utses måste ha kompetens. BO menade dock att det finns en risk för att resultatet av medlingen blir "den minsta gemensamma nämnaren", dvs. det "minsta" som föräldrarna kan enas om och att barnet då har glömts bort. UFR ansåg att medlingsinstitutet ger fel signaler till föräldrar som inte vill rätta sig efter en dom, eftersom en dom skall gälla; medling borde därför bara ske i särskilda fall.

20 Förteckning över domar och vårdnadsutredningar

20.1 Allmänt

I föregående kapitel redovisas kommitténs genomgång av domar avseende vårdnad, boende och umgänge (kapitel 14), av domar avseende påståenden om övergrepp (kapitel 15), av vårdnadsutredningar (kapitel 16) samt av domar avseende verkställighet och överflyttning (kapitel 17). Nedan följer en förteckning över de domar och vårdnadsutredningar som ingått i granskningen.

I avsnitt 20.2 återfinns målnumren från de olika tingsrätter vars domar ligger till grund för genomgången i kapitel 14 och 15. I samma tabell har det markerats från vilka mål kommittén inhämtat och granskat vårdnadsutredningarna. Vilka tingsrättsdomar som överklagades framgår inte av tabellen. Inte heller framgår hovrätternas målnummer.

I avsnitt 20.3 återfinns målnumren från de olika länsrätter vars domar ligger till grund för genomgången i kapitel 17. Vilka länsrättsdomar som överklagades framgår inte av tabellen. Inte heller framgår kammarrätternas målnummer.

20.2 Förteckning över tingsrättsdomar och vårdnadsutredningar

<i>Tingsrätt</i>	<i>Målnummer</i>	<i>Vårdnads- utredning</i>
Alingsås tingsrätt	T 619-00 T 740-01	
Arvika tingsrätt	T 1025-00	

<i>Tingsrätt</i>	<i>Målnummer</i>	<i>Vårdnads- utredning</i>
Blekinge tingsrätt	T 42-01	X
	T 154-01	
	T 569-01	X
	T 635-01	
	T 733-01	X
	T 769-01	
	T 770-01	
	T 1021-01	
Bollnäs tingsrätt	T 855-00	
Borås tingsrätt	T 2029-00	
	T 2396-00	
	T 2420-00	X
	T 3078-00	
	T 208-01	
	T 650-01	
	T 903-01	X
	T 1131-01	
	T 1136-01	X
Eksjö tingsrätt	T 44-00	X
	T 1418-00	
	T 493-01	X
	T 1515-01	
Enköpings tingsrätt	T 395-01	
	T 647-01	
Eskilstuna tingsrätt	T 1993-00	X
	T 660-01	
	T 1085-01/T 2321-01	
	T 1609-01	X
Falun tingsrätt	T 267-01	
	T 1540-01	
	T 1620-01	
	T 2932-01/T 902-02	
Gällivare tingsrätt	T 182-00	X
	T 389-00	X
Gävle tingsrätt	T 207-01	
Göteborgs tingsrätt	T 4087-00	
	T 10736-00	
	T 1562-01	X

<i>Tingsrätt</i>	<i>Målnummer</i>	<i>Vårdnads- utredning</i>
Göteborgs tingsrätt	T 1708-01	
	T 3810-01	
	T 5778-01	
Halmstads tingsrätt	T 89-01	
	T 164-01	
Handens tingsrätt	T 1024-00	X
	T 3040-00	
Helsingborgs tingsrätt	T 503-00	
	T 1754-00	
	T 3391-00	X
	T 679-01	
	T 1166-01	
Huddinge tingsrätt	T 3170-01	X
	T 2999-99	
	T 3184-00	X
	T 1116-01	
	T 1709-01	
	T 2832-01	
Hudiksvalls tingsrätt	T 3173-01	
	T 426-00	
	T 505-01	
	T 655-01/T 664-01	X
	T 744-01	
	T 991-01	
Hässleholms tingsrätt	T 207-02	
	T 914-01	
	T 1174-01	
Jönköpings tingsrätt	T 2379-00	X
	T 782-01	
Kalmar tingsrätt	T 72-01	
	T 616-01	X
	T 919-01	
	T 973-01	
	T 1116-01	
	T 2309-01	
Karlskoga tingsrätt	T 685-02	
	T 308-00	
	T 166-01	

<i>Tingsrätt</i>	<i>Målnummer</i>	<i>Vårdnads- utredning</i>
Karlstads tingsrätt	T 1351-00	
	T 328-01	
	T 626-01	
	T 1142-01	
	T 1147-01	X
Kristianstads tingsrätt	T 1048-00	
	T 1176-01	
Lidköpings tingsrätt	T 1101-01	
Lindesbergs tingsrätt	T 525-00	
	T 353-01	X
Linköpings tingsrätt	T 1537-00	
	T 691-01	
	T 1116-01	
	T 1612-01	
	T 1656-01	
	T 1904-01	
	T 2185-01	
	T 2802-01	X
Ljungby tingsrätt	T 650-98	
	T 318-01	
Lunds tingsrätt	T 1349-02	X
Malmö tingsrätt	T 544-00	
	T 1265-00	
	T 2294-00	X
	T 3374-00	
	T 5314-00	
	T 5437-00	X
	T 7462-00	X
	T 9352-00	
T 666-01		
T 2493-01		
Mariestads tingsrätt	T 890-99	
	T 933-99	
Mölnåls tingsrätt	T 1794-00	X
	T 1738-01	
Nacka tingsrätt	T 2293-96	
	T 551-99	X
	T 898-00	

<i>Tingsrätt</i>	<i>Målnummer</i>	<i>Vårdnads- utredning</i>
Nacka tingsrätt	T 1853-00 T 69-01 T 145-01	
Norrköpings tingsrätt	T 996-01	
Norrtälje tingsrätt	T 649-01	
Nyköpings tingsrätt	T 1158-00 T 735-01	
Oskarshamns tingsrätt	T 746-01 T 238-02	X
Sandvikens tingsrätt	T 365-99	
Skellefteå tingsrätt	T 394-01 T 1065-01	X
Skövde tingsrätt	T 1168-00 T 412-01/T 297-01 T 843-01 T 1028-01 T 283-02	X
Sollentuna tingsrätt	T 2604-99 T 2846-99 T 1692-00 T 1975-00 T 3451-00 T 3519-00 T 4195-00 T 438-01	X X X
Solna tingsrätt	T 2570-00 T 1772-01	
Stenungsunds tingsrätt	T 439-99 T 1215-99 T 296-00/T 778-00 T 407-00 T 210-01 T 225-01 T 1104-01	X X
Stockholms tingsrätt	T 3258-99 T 5214-99 T 11544-99 T 14889-99	X

<i>Tingsrätt</i>	<i>Målnummer</i>	<i>Vårdnads- utredning</i>
Stockholms tingsrätt	T 15436-99	
	T 15639-99/T 16783-00	
	T 624-00	
	T 5602-00	
	T 5660-00	
	T 7226-00	X
	T 9743-00	X
	T 11088-00	
	T 12231-00	
	T 12460-00	
	T 17647-00	
	T 18868-00	
	T 18908-00	
	T 1430-01	
	T 2956-01	
	T 3064-01	
	T 4020-01	
	T 4095-01	
	T 5520-01	
	T 6920-01	
	T 7447-01	X
	T 7564-01	
	T 11899-01	
	T 13831-01	
	T 16327-01	
	T 17354-01	
T 18073-01		
T 18163-01		
Sundsvalls tingsrätt	T 1539-00	
Svegs tingsrätt	T 108-01	
Södertälje tingsrätt	T 880-00	
	T 577-01	
Södra Roslags tingsrätt	T 2393-00	X
	T 3866-00	
	T 3943-00	
	T 1125-01	
	T 1706-01	
Tierps tingsrätt	T 124-97	

<i>Tingsrätt</i>	<i>Målnummer</i>	<i>Vårdnads- utredning</i>
Tierps tingsrätt	T 172-00 T 891-00 T 1146-00	
Trelleborgs tingsrätt	T 1398-99 T 1165-01	X
Trollhättans tingsrätt	T 175-00/T 781-00 T 1025-00	
Uddevalla tingsrätt	T 458-98 T 483-00 T 1531-01	
Umeå tingsrätt	T 1981-98 T 2299-00 T 32-01	X X
Uppsala tingsrätt	T 3156-99 T 3271-99 T 1902-00/T 2401-01 T 1971-00 T 3313-00 T 3725-00 T 3826-00 T 348-01 T 2599-01	 X X
Varbergs tingsrätt	T 1292-00 T 1470-01	
Vänersborgs tingsrätt	T 1348-00 T 25-01	
Värnamo tingsrätt	T 778-00 T 970-00 T 1204-00 T 112-01	
Västerviks tingsrätt	T 221-00 T 515-00 T 665-00 T 36-01 T 517-01	
Västmanlands tingsrätt	T 174-01 T 205-01 T 236-01	

<i>Tingsrätt</i>	<i>Målnummer</i>	<i>Vårdnads- utredning</i>
Västmanlands tingsrätt	T 1464-01 T 1487-01 T 1751-01 T 3034-01 T 3639-01	
Växjö tingsrätt	T 170-00 T 1927-00	X
Ängermanlands tingsrätt	T 204-02 T 270-02 T 304-02 T 339-02 T 398-02 T 922-02	X X
Östersunds tingsrätt	T 1592-00 T 341-01 T 453-01 T 546-01 T 579-01/T 580-01	

20.3 Förteckning över länsrättsdomar

<i>Länsrätt</i>	<i>Målnummer</i>
Länsrätten i Blekinge län	1103-01 462-02 408-02
Länsrätten i Dalarnas län	3096-01 E 2863-01 100-02 319-02 3085-01
Länsrätten i Gotlands län	4-02
Länsrätten i Gävleborgs län	1886-01 700-02
Länsrätten i Göteborg	4887-01 6704-01 7114-01 5312-01

<i>Länsrätt</i>	<i>Målnummer</i>
Länsrätten i Göteborg	6694-01
	6269-01
	654-02
	5597-01
	752-02
	724-02
	816-02
	1037-02
	3265-01
	1879-02
	649-02
	4841-01
	1471-02
	2850-02
	3182-02
	3119-02
3150-02	
1795-02, 3042-02	
Länsrätten i Hallands län	2127-01
	2298-01 E
	227-02, 291-02
	1434-01
	50-02
	360-02
	490-02
Länsrätten i Jämtlands län	7-02
	224-02
Länsrätten i Jönköpings län	98-02
	175-02
Länsrätten i Kalmar län	502-02
	811-02 E
Länsrätten i Kronobergs län	96-02
	419-02
Länsrätten i Mariestad	2269-01
	19-02
	97-02
	466-02
	332-02
	344-02

<i>Länsrätt</i>	<i>Målnummer</i>
Länsrätten i Mariestad	687-02 201-02
Länsrätten i Norrbottens län	6-02 218-02 785-02 702-02 936-02
Länsrätten i Skåne län	10342-01 7646-01 11471-01 5345-01 582-02 166-02 11332-01 10647-01, 11145-01 11579-01 1846-02 2329-02 5039-02 4538-02
Länsrätten i Stockholms län	17715-01 310-02 E 19224-01, 901-02 423-02 1016-02 E 930-02 21336-01 18980-01 3115-02 2107-02 1834-02 11-02 2857-02 3729-02 E 21340-01, 1182-02 509-02 4367-02 3162-02 2108-02

<i>Länsrätt</i>	<i>Målnummer</i>
Länsrätten i Stockholms län	2932-02 18762-01 6039-02 7877-02 996-02 5325-02 5813-02 8661-02 8852-02 6334-02 5256-02 5405-02 1697-02, 2356-02 8999-02
Länsrätten i Sörmlands län	–
Länsrätten i Uppsala län	2363-01 204-02 317-02 914-02, 915-02
Länsrätten i Vänersborg	2905-01 849-02
Länsrätten i Värmlands län	1652-01 143-02 242-02 291-02 1260-01 419-02 498-02
Länsrätten i Västerbottens län	1974-01 139-02 312-02 652-02
Länsrätten i Västernorrlands län	2568-01 2691-01 301-02 2527-01 1419-02 E
Länsrätten i Västmanlands län	457-02 504-02

<i>Länsrätt</i>	<i>Målnummer</i>
Länsrätten i Västmanlands län	371-02
	933-02
	993-02
Länsrätten i Örebro län	2891-01
	2700-01
	27-02
	335-02
	856-02
Länsrätten i Östergötlands län	3600-01
	2977-01 E
	220-02
	3170-01
	1234-02
	65-02
	932-02
	3276-01
542-02	

Statens offentliga utredningar 2005

Kronologisk förteckning

1. Radio och TV i allmänhetens tjänst. Riktlinjer för en ny tillståndperiod. Ku.
2. Radio och TV i allmänhetens tjänst. Finansiering och skatter. Ku.
3. Sveriges tillträde till 1995 års Unidroit-konvention om stulna eller olagligt utförda kulturföremål. Ku.
4. Liberalisering, regler och marknader. + Bilagor. N.
5. Postmarknad i förändring. N.
6. Säkert inlåst?
En granskning av rymningarna från Kumla, Hall, Norrtälje och Mariefred 2004. Ju.
7. Försvarsfastigheter – information till riksdagen och effektiv lokalförsörjning. Fi.
8. Behov av rörlig ledningsstödsresurs. Fö.
9. KRUT
Reformerat regelverk för handel med försvarsmateriel. UD.
10. Handla för bättre klimat.
Från införande till utförande. M.
11. Välfärdsverksamhet för sjömän. N.
12. Bokpriskommissionens slutrapport.
Det skall vara billigt att köpa böcker och tidskrifter. U.
13. Lördagsdistribution av dagstidningar. U.
14. Effektivare handläggning av anknytningssärenden. UD.
15. Familjeåterförening och fri rörlighet för tredjelandsmedborgare. UD.
16. Reformerat system för insättningsgarantin. Fi.
17. Vem får jaga och fiska?
Rätt till jakt och fiske i lappmarkerna och på renbetesfjällen. Jo.
18. Prospektansvar. Fi.
19. Beskattningen vid omstruktureringar enligt fusionsdirektivet. Fi.
20. Konsumentskydd vid modemkapning. Ju.
21. Vinstandelar. Fi.
22. Nya upphandlingsregler. Fi.
23. en BRASKatt? – beskattning av avfall som förbränns. Fi.
24. Arbetslivsinriktad rehabilitering.
Framtida organisation för Arbetslivstjänster och Samhall Resurs AB. N.
25. Gränslös utmaning – alkoholpolitik i ny tid. S.
26. Mobil med bil. Ett nytt synsätt på bilstöd och färdtjänst. + Bilaga, lättläst och Daisy. S.
27. Den svenska fiskerikontrollen – en utvärdering. Jo.
28. Dubbel bosättning för ökad rörlighet. Fi.
29. Storstad i rörelse.
Kunskapsöversikt över utvärderingar av storstadspolitikens lokala utvecklingsavtal. Ju.
30. Lagen om byggförsäkring.
En utvärdering. M.
31. Stödet till utbildningsvetenskaplig forskning. U.
32. Regeringens stabsmyndigheter. Fi.
33. Fjärrvärme och kraftvärme i framtiden. M.
34. Socialtjänsten och den fria rörligheten. S.
35. Krav på kassaregister Effektivare utredning av ekobrott. Fi.
36. På väg mot ... En hållbar landsbygdsutveckling. Jo.

37. Tolkutbildning – nya former för nya krav. U.
38. Tillgång till elektronisk kommunikation i brottsutredningar m.m. Ju.
39. Skog till nytta för alla? N.
40. Rätten till mitt språk
Förstärkt minoritetsskydd. Ju.
41. Bortom Vi och Dom.
Teoretiska reflektioner om makt, integration och strukturell diskriminering. Ju.
42. Säker information – förslag till informationssäkerhetspolitik. Fö.
43. Vårdnad – Boende – Umgänge
Barnets bästa, föräldrars ansvar.
Del A + B. Ju.

Statens offentliga utredningar 2005

Systematisk förteckning

Justitiedepartementet

Säkert inlåst?

En granskning av rymningarna från Kumla, Hall, Norrtälje och Mariefred 2004. [6]

Konsumentskydd vid modemkapning. [20] Storstad i rörelse.

Kunskapsöversikt över utvärderingar av storstadspolitikens lokala utvecklingsavtal. [29]

Tillgång till elektronisk kommunikation i brottsutredningar m.m. [38]

Rätten till mitt språk

Förstärkt minoritetsskydd. [40]

Bortom Vi och Dom.

Teoretiska reflektioner om makt, integration och strukturell diskriminering. [41]

Vårdnad – Boende – Umgänge.

Barnets bästa, föräldrars ansvar.

Del A + B. [43]

Utrikesdepartementet

KRUT

Reformerat regelverk för handel med försvarsmateriel. [9]

Effektivare handläggning av anknytningsärenden. [14]

Familjeåterförening och fri rörlighet för tredjelandsmedborgare. [15]

Försvarsdepartementet

Behov av värlig ledningsstödsresurs. [8]

Säker information – förslag till informationssäkerhetspolitik. [42]

Socialdepartementet

Gränslös utmaning – alkoholpolitik i ny tid. [25]

Mobil med bil. Ett nytt synsätt på bilstöd och färdtjänst. + Bilaga, lättläst och Daisy. [26]

Socialtjänsten och den fria rörligheten. [34]

Finansdepartementet

Försvarsfastigheter – information till riksdagen och effektiv lokal försörjning. [7]

Reformerat system för insättningsgarantin. [16]

Prospektansvar. [18]

Beskattningen vid omstruktureringar enligt fusionsdirektivet. [19]

Vinstandelar. [21]

Nya upphandlingsregler. [22]

en BRASKatt? – beskattning av avfall som förbränns. [23]

Dubbel bosättning för ökad rörlighet. [28]

Regeringens stabsmyndigheter. [32]

Krav på kassaregister Effektivare utredning av ekobrott. [35]

Utbildnings- och kulturdepartementet

Radio och TV i allmänhetens tjänst.

Riktlinjer för en ny tillståndperiod. [1]

Radio och TV i allmänhetens tjänst.

Finansiering och skatter. [2]

Sveriges tillträde till 1995 års Unidroitkonvention om stulna eller olagligt utförda kulturföremål. [3]

Bokpriskommissionens slutrapport.

Det skall vara billigt att köpa böcker och tidskrifter. [12]

Lördagsdistribution av dagstidningar. [13]

Stödet till utbildningsvetenskaplig forskning. [31]

Tolkutbildning – nya former för nya krav. [37]

Jordbruksdepartementet

Vem får jaga och fiska?

Rätt till jakt och fiske i lappmarkerna
och på renbetesfjällen. [17]

Den svenska fiskerikontrollen – en ut-
värdering. [27]

På väg mot ... En hållbar landsbygds-
utveckling. [36]

Miljö- och samhällsbyggnadsdepartementet

Handla för bättre klimat.

Från införande till utförande. [10]

Lagen om byggförsäkring.

En utvärdering. [30]

Fjärrvärme och kraftvärme i framtiden. [33]

Näringsdepartementet

Liberalisering, regler och marknader. [4]

Postmarknad i förändring. [5]

Välfärdsverksamhet för sjömän. [11]

Arbetslivsinriktad rehabilitering.

Framtida organisation för Arbetslivs-
tjänster och Samhall Resurs AB. [24]

Skog till nytta för alla? [39]